महामहोपाध्यायजी

श्रीमद् यशोविजयजी जीवन्

(निबंध).

રચયિતા,

શાસ્ત્રવિશારદ યોગનિષ્ઠ જૈનાચાર્ય

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી.

ॐ

श्रीमद् बुद्धिसागर सूरीश्वरजी ग्रथमाला ग्रन्थांक ११.

महामहोपाध्यायजी

श्रीमद् यशोविजयजी जीवन

(निबंध).

રચયિતા, શાસ્ત્રવિશારદ યોગનિષ્ઠ જૈનાચાર્ય

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરીશ્વરજી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

હા. વકીલ શા. મોહનલાલ હીમચંદભાઈ.

મુ. પાદરા.

દ્વિતીયાવૃત્તિ *_* પ્રતિ ૧૦૦૦

વિ. સં. ૧૯૮૧ ઈ. સ. ૧૯૨૫

કિં. ૦-૮-૦.

અમદાવાદ.
ધી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું

નિવેદન.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતી શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી ગ્રંથમાળાના ગ્રંથાંક ૯૯ તરીકે શ્રીમદ્ યશોવિજય જીવનચરિત્ર (નિબંધ) પ્રકટ કરવામાં આવે છે

પૂજ્ય સૂરિજી મહારાજ વિ૦ સં૦ ૧૯૬૮માં પાદરા મુકામે પધાર્યા ત્યારે વડોદરા ખાતે શ્રી ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ ભરાવાને થોડોજ વખત બાકી હતો આ વખતે શ્રીમાન્ સંપતરાવ ગાયકવાડ ગુરુ મહારાજની પાસે તે સાહિત્ય પરિષદ્‌માં પધારવા માટે તથા કાંઇક ભાષાસાહિત્ય પ્રસાદીની માગણી કરવાથી ગુરૂ મહારાજે તત્કાલ, આ જીવન ચરિત્ર તૈયાર કર્યું જૈનકોમમાં પૂર્વ મહાન્ આચાર્યો થઇ ગયા છે કે જેમણે ધર્મ અને ભક્તિના પુસ્તકો આલેખી તેમાં મહાન્ રસ સાગરો રેલ્યા છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજ એક મહાન્ વિદ્વાન, કવિવર પંડિત, ભાષા તથા ચમત્કારિક કવિ થઈ ગયા છે સાક્ષાત્ સરસ્વતીનંદન જેવા આ મહાન્ ધુરંધરનું જીવનચરિત્ર વાચતાં વાચકને

અધ્યાત્મજ્ઞાન, અનુભવજ્ઞાન, વૈરાગ્ય, આદિ સાથે ઉત્કૃષ્ટ કાવ્ય તથા લેખનશક્તિનો ખ્યાલ સહજ આવશે

આ જીવન ચરિત્ર ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદે છપાવેલ પણ તેની માગણી થવાથી બહોળો ફેલાવો કરવાના ઉદ્દેશથી પુન છપાવી તેની દ્વિતીયાવૃત્તિ પ્રકટ કરવાનુ યોગ્ય ધાર્યું છે અને તે પ્રમાણે આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યુ છે ગુર્જર-સાહિત્યના ઉપાસકો આ સુન્દર જ્ઞાનરત્નસાગર મંથનમા યોગ્ય રીત્યા દત્તચિત્ત રહેશે તો લેખક અને પ્રકટ કર્તાના શ્રમનુ સાફલ્ય ગણાશે

આ ગ્રથ પ્રકાશનમા અમદાવાદ નિવાસી ઝવેરી ચદુલાલ ગોકળભાઇના સુપુત્ર ઝવેરી લાલભાઇ ચદુલાલ વિ૦ એ તેમના માતુશ્રી શ્રાવિકાબાઈ ધીરજના સ્મરણાર્થે રૂપીઆ બસો મદદ તરીકે આપ્યા છે તે માટે તેમનો ધન્યવાદ પૂર્વક આભાર માનવામા આવે છે

પાદરા
વિ સ ૧૯૮૧ના
ચૈત્ર વદિ ૧૧

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મડળ
હા વકીલ મોહનલાલ હિમચદ

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના નિબંધની
પ્રસ્તાવના.

વિક્રમ સંવત ૧૯૬૮ ના માગશર માસમાં મુંબાઇથી વિહાર કર્યો અને ત્યાંથી દમણ, નવસારી થઇ સુરત આવવાનું થયું અને ત્યાં પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી વિગેરેનો મેળાપ થયો ને ત્યાંથી સાયણ, અંકલેશ્વર થઇ ઝગડીયા તીર્થમાં જવાનું થયું અને ત્યાં ભાગ્યવાન સૂરીશ્વરજી બિરાજમાન હતા તેમની સાથે જૈનધર્મની ઉન્નતિ અને વાર્તમાનિક જૈન પ્રગતિના કર્તવ્યો સંબંધી અનેક પ્રકારની વાટાઘાટ ચાલી ત્યાંથી શુકલતીર્થમાં જવાનું થયું અને મહાદેવના ઓટલા ઉપર રાત્રે રહેવાનું થયું સાથે મુનિ શ્રીવૃદ્ધિસાગરજી, હેતમુનિજી વિગેરે સાધુઓ હતા શુકલતીર્થમાં રાત્રે બ્રાહ્મણોને ઉપદેશ આપ્યો, ત્યાંથી નિકોરા,ઝનોર,પાલેજ, મિયાગામ, કરજણ થઈ ડભોઇ આવવાનું થયું અને ડભોઇમાં સ્થાનકવાસી સાધુઓના ઉપાશ્રયમાં ઉતરવાનું થયું અને ત્યાં દરિયાપરી સંઘાડાના સાધુઓ સાથે આગમોના જ્ઞાનની ગોષ્ઠી ચાલી અને તેથી તેઓને ઘણો રસ પડયો અને ત્યાંથી વિહાર કરીને વડોદરામાં આવવાનું થયું, અને ફાગણ માસમાં

પાદરામા આવવાનુ થયુ અને ત્યા વકીલ મોહનલાલ હિમચદ તથા શા માણેકલાલ વરજીવન તથા પ્રેમચદ દલસુખ તથા મગળભાઇ લક્ષ્મીચદ તથા ભાઇલાલ ચુનીલાલ વિગેરે શ્રાવકોના આગ્રહથી ત્યા વિશેષાવશ્યક શાસ્ત્રમાથી મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન—અવધિજ્ઞાનનો અધિકાર પૂર્ણ વાચ્યો અને તેથી પાદરાના શ્રાવકોને સારો બોધ થયો વડોદરામા ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ ભરાનાની હતી અને તેમા ગુજરાતી ભાષામા જૈનમુનિયોના નિબધોની આવશ્યકતા જણાઈ, અને શ્રીમત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારના સહોદર શ્રીમત સપતરાવ ગાયકવાડે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્મા પધારવા માટે વિનતિ કરી અને કોઇ જૈનાચાર્ય કે જેમણે ગુજરાતી ભાષામા ગ્રથો લખ્યા હોય તેમના સબધી નિબધ માગ્યો તેથી અમોએ શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય કે જેમણે સસ્કૃત વિગેરેના સો ઉપરાત ગ્રથો લખ્યા છે અને તે મહાન્ વિદ્વાન્ વાચક થઈ ગયા છે તેમનો નિબધ લખવાનો વિચાર કર્યા અને પાદરાના સઘના આગેવાનોને તે પસદ પડ્યો અમોએ નિબધ લખીને પૂર્ણ કર્યો ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ્ના આગેવાનોનો ઘણો આગ્રહ છતા પણ ત્યા ન જઈ શકવાના કેટલાક કારણો હોવાથી

અમોએ પાદરાના સુશ્રાવક વકીલ ત્રિભોવનદાસ દલપત-ભાઇને તે નિબંધ વાચવા માટે પરિષદમા મોકલ્યા તેમણે પરિષદના ઠરાવેલા ટાઇમે તે નિબંધ વાચ્યો, તેથી પરિષદમા આવેલા વિદ્વાનોના મન રાજી થયા અને પરિષદ્ તરફથી તે નિબંધ છપાઇ પ્રસિદ્ધ થયો પણ જૈનકોમમા તેનો બહોળો ફેલાવો, થોડી નકલોના કારણે થઇ શક્યો નહિ તેથી વિક્રમ સંવત્ ૧૯૮૦ની સાલમા અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળના આગેવાનોની વિનતિ થઇ કે તે નિબંધ ફરીથી છપાવાની જરૂર છે આપની હયાતીમા તે નિબંધ બીજી-વાર છપાય તો ભૂલચૂક રહે નહી અને જૈન કોમ ઉપાધ્યાયજીને સારી રીતે ઓળખી શકે, તેઓની વિનતિ ધ્યાનમા લેઇને આ નિબંધ બીજીવાર મંડળે છપાવ્યો, તેના ફર્મા અમોએ યથામતિશક્તિથી સુધાર્યા છે અને તેમા જે કંઈ ભૂલચૂક રહી ગઇ હોય તો જૈન વિદ્વાનો સુધારણા કરશે એવી આશા રાખુ છુ ઉપાધ્યાયજીના જીવનચરિત્ર સંબંધમા ભવિષ્યમા વધુ અજવાળુ પડશે તેમનુ જીવન ચરિત્ર લખવાના કેટલાક સાધનો હાલ જે અનુપલબ્ધ હોય તે ભવિષ્યમા મળે એવી આશા રહે છે અને તેમના રચેલા ગ્રંથો સર્વેમાંથી કેટલાક અંધારામા રહેલા હોય તે પણ મળી આવે

એની આશા રહે છે ઉપાધ્યાયજીનું આંતરિક આધ્યાત્મિક આત્મજીવન ચીતરવું તે તો તેમના જેવાજ આત્માર્થી બની શકે, બાકી ભાગથી તો વિહાર ગ્રંથ લખાણ વિગેરે મોટી બાબતોનું આલેખન થઇ શકે, ઉપાધ્યાયજી તે કાળના મહાન યુગપ્રધાન, લેખક, વક્તા, ધર્મસુધારક, ધર્મરક્ષક, જૈન સમોદ્ધારક, મહાત્યાગી પુરૂષ હતા શ્રીમદ્ આનંદઘનજી અને તેમની મુલાકાત થઇ હતી અને શ્રીમદ્ આનંદઘનજીની પાસેથી તેમણે અધ્યાત્મજ્ઞાન સબંધી ઘણો અનુભવ મેળવ્યો હોય એમ લાગે છે ઉપાધ્યાયજીએ જૈન યતિઓમા પેસતા શિથિલાચાર દૂર કરવા માટે ગ્રંથોથી અને ઉપદેશથી ઘણો પ્રયત્ન કર્યો છે-શ્રીમદ્ આનંદઘનજી મહાઅધ્યાત્મજ્ઞાની મહાત્મા હતા તે દરિયામા પાટડાની પેઠે તેમજ નાવની પેઠે તરી શકે એવા હતા તેમણે ઉપદેશ વિગેરે આપવાની પ્રવૃત્તિ ઘણી ઓછી સેવી હતી શ્રીમદ્ આનંદઘનજી ઘણી નિવૃત્તિ ધારણ કરનાર હતા અને ઘણે ભાગે ઉપદેશાદિક પ્રવૃત્તિ માર્ગમા પડતા નહોતા એમને નિવૃત્તિ ઘણી પસંદ હતી તેથી તે ગુફા, નિર્જનસ્થાન અને નિરૂપાધિક સ્થાનોમા રહેતા હતા, જાહેર પરિચયમા વિશેષ આવતા નહોતા તેથી તે આત્માની નિર્વિકલ્પ દશામા ઘણું જીવન ગાળતા હતા

અને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી તો પોતાના આત્માના હિતની સાથે જૈનકોમને સુધારવાનું કાર્ય કરતા હતા જૈનોને દરરોજ પ્રતિબોધ દેતા હતા અનેક પ્રકારના ગ્રંથો લખતા હતા તે વખતના આચાર્યોની સાથે પણ શિથિલતા નિવારણ માટે સારી સુપ્રવૃત્તિ સેવતા હતા તેથી તેઓ સેવા–ભક્તિ માર્ગમાં ઘણા આગળ વધ્યા હતા, શ્રી હરિ-ભદ્રસૂરિ પાછળ તેઓ જૈન કોમમાં મહાન્ જ્ઞાની તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે તેથી તે સંસાર સમુદ્રમાં અન્ય જીવોને તારવાને માટે આગબોટની ઉપમાને ધારણ કરતા હતા પોતાની પાછળ તેઓ અન્યોને સંસાર સમુદ્રને તરવા માટે અનેક ગ્રંથો રૂપ વહાણોને બનાવી મૂકી ગયા છે–તેમાં બેસીને અનેક ભવ્ય જીવો આ સંસાર રૂપ સમુદ્રને ઉતરવા સમર્થ થાય છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી જ્ઞાની, યોગી, કર્મયોગી, તથા સેવાભક્તિમાં ઘણા આગળ વધેલા મહાભક્ત જીનોપાસક હતા, મહોપદેશક હતા તે કાળમાં અને હાલ વર્તમાનમાં તે મહાપુરૂષ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીને ધર્મના વાદવિવાદો કરવા પડતા હતા, અને તે પ્રતિપક્ષીઓને ઉત્તર આપવા વિગેરે ચર્ચાની પ્રવૃત્તિ સેવતા હતા, પણ જેમ જેમ વૃદ્ધ થતા ગયા તેમ તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ ઘણુ

વળવા લાગ્યા, અને સિદ્ધપુર, નીકારા, શુકલતીર્થ વિગેરે સરસ્વતી નર્મદાનદીના કાંઠાના શાન્તસ્થાનોમાં ઘણું રહેવા લાગ્યા છેવટે ડભોઇમાં વિ સં (૧૭૪૬૦) દેહોત્સર્ગ કરી દેવલોકમાં પધાર્યા તેમણે શ્રીમદ્ આનંદઘનજીની પેઠે એકલી નિવૃત્તિ સેવી હોત તો જૈનધર્મના સંરક્ષક શ્રીમદ્ જેવા મહાન્, અન્યોને માટે થઇ શકત નહીં પણ દરેક મહાપુરૂષના માર્ગત્યાગ હોય છે કોઇ બિલકુલ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મશગુલ રહે છે, કોઇ ગીતાર્થ થઇને ધર્મનું રક્ષણ કરે છે, અને લેખકની તથા વક્તાની પ્રવૃત્તિને સેવે છે કેટલાક માત્ર પોતાના આત્માનું હિત કરવા ચારિત્રજ પાળી શકે છે પણ વ્યાખ્યાનાદિ પ્રવૃત્તિ માર્ગને સેવતા નથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના જીવનમાંથી અનેક દૃષ્ટિયોથી અનેક રીતનું શીખવાનું મળે છે તેમના જીવનમાંથી જ્ઞાની ધ્યાનયોગી તથા ચારિત્રી થવાનું શિક્ષણ મળે છે ગુરૂપરંપરાદિ ધર્મશાસ્ત્રોના મંતવ્યોનું, સેના-ભક્તિ માર્ગનું તથા ધર્મરક્ષક થવામાં આત્માર્પણ કરવાનું પણ ઉત્તમ શિક્ષણ મળે છે જે મનુષ્ય જે દૃષ્ટિથી તેમને વાચે છે તે દૃષ્ટિનો અનુસારે તેમને મેળવી શકે છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીને તેમના બનાવેલા સર્વ ગ્રંથના વાચનથી ઓળખી શકાય છે કારણ કે તેમાંથી ઘણું શીખવાનું

મળે છે પણ ગુણાનુરાગ દૃષ્ટિથી વાચવામા આવે તોજ ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મજ્ઞાન સબંધી ઘણુ લખે છે, અને વિશ્વલોકને અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે ખાસ ઈસારો કરે છે તથા વ્યવહારમા અને નિશ્ચયમા સ્થિર થઇ પ્રવર્તિ અન્યને પણ તે માર્ગે દોરે છે પોતે ગુરુકુળ વાસી હતા તેમણે જે જે કહ્યુ છે તે તેમના જમાનાની દૃષ્ટિને આ-ગળ કરીને અને તેમની અપેક્ષા સમજીને વાચવામા આવે-તો તેમને લોકો સારી રીતે ઓળખી શકે તેમનામાથી ઘણા ગુણો લેઇ શકે, એમ મારૂ નમ્ર મતવ્ય છે તે વાચકો ધ્યાનમા લેગે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ આત્મકલ્યાણ થવાના અનેક માર્ગો બતાવ્યા છે તેમના સર્વગ્રથોમા અધ્યાત્મસાર અને છેવટનો જ્ઞાનસાર એ બે ગ્રથ આખી દુનિયાના લોકોને મોક્ષ માર્ગમા સચરવાને માટે ઘણા ઉપયોગી થઇ પડયા છે, અને ભવિષ્યમા ઘણા ઉપયોગી થઇ પડશે, એવુ મારૂ મન્તવ્ય છે ઉપાધ્યાયજીના સબધમા અનેક વિદ્વાન્ લેખકો અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી તેમનુ જીવન ચરિત્ર લખે તોપણ તેમનુ આધ્યાત્મિકજીવન તો પૂરૂ લખી શકાય તેમ નથી જુના લેખકો તેમના જીવન સબધી તથા તેમના શાસ્ત્રજ્ઞાન સબધી લખી જગત આગળ પ્રકાશ

પાડે તો તેથી વાચકોને નવુંનવું જાણવાનું અને લેવાનું મળશે. આવી દૃષ્ટિ ધ્યાનમાં રાખીને જીવન ચરિત્ર લખવામે તેર વર્ષ પહેલાં મેં અતિમંદરૂપથી અલ્પ પ્રયાસ કર્યો હતો તે આ નિબંધ વાંચવાથી માલુમ પડશે. ઉપાધ્યાયજીનો નિબંધ લખતાં જૈનશાસ્ત્ર જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ જે કંઈ લખાયું હોય તેની મન આગળ મારી માફી છે; મને હંસદૃષ્ટિથી સજ્જનો સત્ય ગ્રહણ કરે એમ ઇચ્છું છું.

ઉપાધ્યાય નિબંધ સમાપ્ત થતાં અંતે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયકૃત સ્તવનભક્તિની છપાવવામાં આવી છે. તેમાંથી વાચકો, ગુરૂગમ ભક્તિ જ્ઞાન અનુભવ મેળવશે એમ ઇચ્છું છું.

इत्येवं ॐ अर्हं महावीर शान्ति ३

મુ. વિજાપુર
વિ. ૧૯૮૧
ચૈત્ર વદિ ૮ ગુરુવાર
(ગુજરાત)

લેખક બુદ્ધિસાગર સૂરિ.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીગ્રન્થમાળામાં

પ્રગટ થયેલા ગ્રન્થો.

ગ્રંથાંક		પૃષ્ઠ	કિંમત.
૧ ક	ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૨૦૦	૦—૮—૦
૧	અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા	૨૦૬	૦—૪—૦
૨	ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો	[illegible]	૦—૮—૦
૩	ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો	૨૧૫	૦—૮—૦
૪	સમાધિશતક વિવેચન	૬૧૨	૦—૮—૦
૫	અનુભવપચ્ચિસી	૨૪૮	૦—૮—૦
૬	આત્મપ્રદીપ	૩૧૬	૦—૮—૦
૭	ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો	૩૦૬	૦—૮—૦
૮	પરમાત્મદર્શન,	૪૦૦	૦—૧૨—૦
૯	પરમાત્મજ્યોતિ	૫૦૦	૦—૧૨—૦
૧૦	તત્ત્વબિંદુ	૫૦૦	૦—૧૨—૦
૧૧	ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦—૧—૦
૧૨–૧૩	ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદીપિકા	૧૯૦	૦—૬—૦

	૧૪ તીર્થયાત્રાનુ વિમાન (આ બીજી)	૬૪	૦—૨—૦
	૧૫ અધ્યાત્મભજનસંગ્રહ	૧૯૦	૦—૬—૦
	૧૬ ગુરુબોધ	૧૭૪	૦—૮—૦
*	૧૭ તત્ત્વજ્ઞાનદીપિકા	૧૨૮	૦—૬—૦
	૧૮ ગહુંલીસંગ્રહ ભા ૧	૧૧૨	૦—૩—૦
	૧૯–૨૦ શ્રાવકધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧–૨ (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૮૦–૪૦	૦—૧—૦
	૨૧ ભજનપદસંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો	૨૦૮	૦—૧૨—૦
	૨૨ વચનામૃત	૮૩૦	૦—૧૪—૦
	૨૩ યોગદીપક	૩૦૮	૦—૧૪—૦
	૨૪ જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા	૮૦૮	૧—૦—૦
	૨૫ આનન્દઘનપદ (૧૦૮) ભાવાર્થ સંગ્રહ	૮૦૮	૨—૦—૦
	૨૬ અધ્યાત્મશાન્તિ (આ બીજી)	૧૦૨	૦—૩—૦
	૨૭ કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો	૧૫૬	૦—૮—૦
	૨૮ જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૯૬	૦—૨—૦
	૨૯ કુમારપાળ (હિંદી)	૨૮૭	૦—૬—૦
	૩૦ થી ૪–૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા	૩૦૦	૦—૪—૦

૩૫ ષડ્દ્રવ્યવિચાર	૨૪૦	૦—૪—૦
૩૬ વિજાપુરવૃત્તાંત	૯૦	૦—૪—૦
૩૭ સાબરમતીકાવ્ય	૧૯૬	૦—૬—૦
૩૮ પ્રતિજ્ઞાપાલન	૧૧૦	૦—૫—૦
૩૯—૪૦—૪૧ જૈનગચ્છમતપ્રબંધ,		
સંઘપ્રગતિ, જૈનગીતા	૩૦૪	૧—૦—૦
૪૨ જૈનધાતુપ્રતિમાલેખસંગ્રહ ભા ૧	૩૨૫	૧—૦—૦
૪૩ મિત્રમૈત્રી		૦—૮—૦
૪૪ શિષ્યોપનિષદ્	૪૮	૦—૨—૦
૪૫ જૈનોપનિષદ્	૪૮	૦—૨—૦
૪૬—૪૭ ધાર્મિક ગદ્યસંગ્રહ તથા		
સદુપદેશ ભાગ ૧ લો	૯૭૬	૩—૦—૦
૪૮ ભજનસંગ્રહ ભા ૮	૯૭૬	૩—૦—૦
૪૯ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા ૧	૧૦૨૮	૨—૦—૦
૫૦ કર્મયોગ	૧૦૧૨	૩—૦—૦
૫૧ આત્મતત્ત્વદર્શન	૧૧૨	૦—૧૦—૦
૫૨ ભારતસહકારશિક્ષણ કાવ્ય	૧૬૮	૦—૧૦—૦
૫૩ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ભા ૨	૧૨૦૦	૩—૮—૦

૫૪ ગહુંલી સંગ્રહ ભા. ૨	૧૦૦	૦—૪—૦
૫૫ કર્મપ્રકૃતિટીકાભાષાન્તર	૮૦૦	૩—૦—૦
૫૬ ગુરૂગીત ગુહુંલીસંગ્રહ	૧૯	૦—૧૨—૦
૫૭-૫૮ આગમસાર અને અધ્યાત્મગીતા	૪૦૦	૦—૬—૦
૫૯ દેવવંદન સ્તુતિ સ્તવન સંગ્ર	૧૧૭૫	૦—૪—૦
૬૦ પૂજાસંગ્રહ ભા. ૧ લો	૪૧૦	૧—૦—૦
૬૧ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૯	૫૮૦	૧—૮—૦
૬૨ ભજનપદસંગ્રહ ભા. ૧૦	૨૦૦	૧—૦—૦
૬૩ પત્રસદુપદેશ ભા. ૨	૫૭૫	૧—૮—૦
૬૪ ધાતુપ્રતિમાલેખ સંગ્ર ભા. ૧	૨૨૫	૧—૦—૦
૬૫ જૈનદૃષ્ટિએ ઇશાવાસ્યોપનિષદ્ ભાવાર્થવિવેચન	૨૬૦	૧—૦—૦
૬૬ પૂજાસંગ્રહ ભા. ૧-૨	૪૬૫	૨—૦—૦
૬૭ સ્નાત્રપૂજા (બુદ્ધિસાગરસૂરિકૃત)		૦—૨—૦
૬૮ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી અને તેમનું જીવનચરિત્ર	૨૨	૦—૪—૦

સંસ્કૃત ગ્રન્થો.

૬૯–૭૨ શુદ્ધોપયોગ વિ૦ સંસ્કૃત ગ્રંથ ૪	૧૮૦	૦–૧૨–૦
૭૩–૭૭ સંઘકર્તવ્ય વિ૦ સંસ્કૃત ગ્રંથ ૫	૧૬૮	૦–૧૨–૦
૭૮ લાલાલજપતરાય અને જૈનધર્મ	૧૦૦	૦–૪–૦
૭૯ ચિન્તામણિ	૧૨૦	૦–૪–૦
૮૦–૮૧ જૈનધર્મ અને ખ્રીસ્તિધર્મનો મુકાબલો તથા જૈનખ્રીસ્તિ સંવાદ	૨૦૦	૧–૦–૦
૮૨ સત્યસ્વરૂપ	૨૦૦	૦–૧૨–૦
૮૩ ધ્યાનવિચાર	૬૬	૧૦–૮–૦
૮૪ આત્મશક્તિપ્રકાશ	૧૪૦	૦–૪–૦
૮૫ ક્ષમાપના	૮૦	૦–૩–૦
૮૬ આત્મદર્શન	૧૫૦	૦–૪–૦
૮૭ જૈન ધાર્મિક શંકા સમાધાન	૫૫	૦–૨–૦
૮૮ કન્યાવિક્રયનિષેધ	૨૨૦	૦–૮–૦
૮૯ આત્મશિક્ષાભાવનાપ્રકાશ	૧૧૫	૦–૪–૦
૯૦ આત્મપ્રકાશ	૫૬૫	૧–૮–૦
૯૧ શોકવિનાશક (ગુજરાતી)	૮૦	૦–૧–૦

૯૨ થી ૯૭ તત્ત્વવિચાર વિગેરે સંસ્કૃત ગ્રંથો	૨૦૫	૧—૦—૦
૯૮ જૈનસૂત્રમાં મૂર્તિપૂજા	૫૬	૦—૩—
૯૯ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જીવનચરિત	૨૧૦	—૮—
૧૦૦ ભજનસંગ્રહ ભા ૧૧	૭૧	૦–૧૨—
૧૦૧ ભજનસંગ્રહ ભા ૧ (ચોથી આવૃત્તિ)	૭૦૫	૦—૮—૦
૧૦૨ મોટું વિજાપુર વૃત્તાંત		

આ નિશાનીવાળા ગ્રંથો શીલકમાં નથી

પુસ્તકો મળવાનાં ઠેકાણાં —

૧ વકીલ શા મોહનલાલ હિમચંદ પાદરા. (ગુજરાત)

૨ શા આત્મારામ ખેમચંદ મુ. સાણંદ (જીલ્લે અમદાવાદ)

૩ ભાખરીઆ શા મોહનલાલ નગીનદાસ ૧૫૨–૯૮, બજારગેટ કોટ—મુંબઈ.

૪ શેઠ નગીનદાસ ન્યાયચંદ ભાખરીઆ મહેસાણા.

૫ શેઠ ચંદુલાલ ગોકળદાસ, વિજાપુર જૈનજ્ઞાનમંદિર

૬ બુકસેલર મેઘજી હીરજી પાયધુની—મુંબઈ

૭ શા. રતિલાલ કેશવલાલ, મુ પ્રાંતીજ.

૮ શ્રીમદ બુદ્ધિસાગરસૂરિ મંડળ મુ. પેથાપુર સાગરગચ્છ ઉપાશ્રય

મહામહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ જૈન મહાકવિ

"ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી."

તેમનું જીવન અને તેમનું ગુજરાતી સાહિત્ય.

(લેખક—યોગનિષ્ઠ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજી.)

'તુજ મુજ રીઝની રીત, અટપટ એહ ખરીરી,
'લટપટ નાવે કામ, ખટપટ ભાજ પરીરી 1.
'મલ્લિનાથ તુજ રીત, જન રીઝે ન હુએરી,
'હોય રીઝણુને ઉપાય, સાહમુ કાંઈ ન જુએરી. 2.
'દુરારાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શરીરી,
'એક દુહવાએ ગાઢ, એક જો બોલે હસીરી 3.
'લોક લોકોત્તર વાત, રીઝવે હોય જુઈરી,
'તાત ચક્રધર પૂજ્ય, ચિન્તા એહ હુઈરી 4.
'રીઝવવો એક સાંઇ, લોક તે વાત કરેરી,
'શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, એહુજ ચિત્ત ધરેરી 5.

શ્રીમદ્ યશોવિજયજીકૃત શ્રી મલ્લિનાથ સ્તવન.

આ મહાપુરૂષના જીવન ચરિત્રની રૂપરેખા તેઓના ગ્રન્થોમા તેઓએ કાઢેલા વાણીના ઉદ્ગારથી દોરી શકાય છે આ શ્વેતામ્બર જૈન ધર્મના મહાન્ ઉપદેષ્ટા અને જૈન ધર્મ-રક્ષક ગીતાર્થ મુનિવર હતા

સામાન્ય દિગ્દર્શન
શ્રીમદ્નુ જીવન ચરિત્ર
જાણવાના સાધન

આ મહાપુરૂષનો જન્મ ગુર્જર દેશમા અમદાવાદમા વિક્રમ સવત્ના ૧૭ સત્તરમા સૈકામા થયો હતો એમ કેટલીક કિવદન્તીઓથી તથા કેટલાક અનુમાનોથી કહી શકાય છે આ જૈન તત્ત્વજ્ઞાની મહાન્ કવિનુ ચરિત્ર કોઇ ઠેકાણેથી જોઇએ તેવા રૂપમા લખેલુ ઉપલબ્ધ થતુ નથી તેમના સમાનકાલીન પન્યાસ સત્યવિજયજી, વાચક વિનયવિજયજી, માનવિજયજી વગેરે સમર્થ વિદ્વાનો હતા, તેમ છતા તેમનુ જીવનચરિત્ર કોઇએ સાહિત્યમા જળવાઈ રહે એવા પ્રબન્ધ તરીકે રચ્યુ હોય એમ અદ્યાપિ પર્યન્ત નિર્ણય થયો નથી

જૈન દર્શનના મહાત્માઓમા પોતાનુ ચરિત્ર પોતાની મેળે તે વખતે આત્મપ્રશસાદિ કેટલાક કારણોથી નહિ લખવાની પ્રણાલિકા હોવાથી તેઓના જીવન ચરિત્રની હકીકત તેમના શ્રીમુખથી વા લેખિનીથી કથ પ્રગટી શકે ? તેઓ આચાર્ય પરપરાની પાટ ઉપર થયા હોત તો કેટલીક હકીકત પટ્ટ પરપર થનાર આચાર્યોની પેઠે જાણી શકાત તેમના શિષ્યો જ્ઞાની આદિ થયા હોત તો તેઓએ પોતાના ગુરૂનુ જીવન ચરિત્ર લખ્યુ હોત પણ તેમ દેખવામા આવતુ નથી પૂર્વાચાર્યોની પાછળ થનાર તેમના શિષ્યો વા તેમના ગુણાનુરાગીઓ પૂર્વાચાર્યોનુ ઐતિહાસિક મુદ્દાઓ આદિથી મિશ્ર જીવનચરિત્ર લખી શકે છે. તેમના રચિત ખાદ્યખડન, પ્રતિમાશતક, અને બત્તીસા બત્તીસી વગેરે ગ્રન્થોની પ્રશસ્તિથી કેટલુક જીવનચરિત્ર જાણી શકાય તેમ છે તેમના સસ્કૃત ભાષામય ગ્રન્થો વા ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોથી તેમના હૃદય વિચારોના અવલોકનદ્વારા આચાર-આદિ બાહ્યચરિત્ર અને તે પ્રસગના બનાવોને આલેખી

શકાય, પણ તેવી રીતે જીવનચરિત્રનુ આલેખન કરતા તેમના ગ્રન્થોનુ ઘણુ પરિશીલન કરવુ જોઇએ

શ્રીમદ્નો જન્મ સત્તરમા સૈકામા થયો હતો વિ સવત્ ૧૬૭૦ પૂર્વે તેમનો જન્મ હોય એમ અનુમાન કરી શકાય છે અધ્યાત્મ મત પરીક્ષા ગ્રથમા તેમણે પાર્શ્વ નાથને નમસ્કાર કરી વિજયદેવ સૂરિને પણ મગલાચરણમા નમસ્કાર કર્યો છે. તેમણે જો શ્રી વિજયદેવ સૂરિના ધર્મ રાજ્યમા તે ગ્રથ બનાવ્યો હોય તો તેમનો જન્મ વિ. સ લગભગ ૧૬૬૩ મા થવો જોઈએ ઉપાધ્યાયજીએ જે આચાર્યના રાજ્યમા ગ્રથ બનાવ્યા છે, તે આચાર્યનુ નામ તેમના ગ્રંથમા છેવટે લખ્યુ છે ઈત્યાદિ કારણોથી ઉપર્યુક્ત અનુમાન કરી શકાય છે આ પ્રમાણે જો અનુમાન બધ બેસતુ હોય તો તેમના શરીર ત્યાગ સમયે તેમની ઉમર ૮૨ વર્ષની થઇ શકે, અને ૧૯ વર્ષની ઉમરે દિગમ્બરીઓના સામે

શ્રીમદ્નો જન્મ સ્થળ અને માલ

જવાબ તરીકે તે ગ્રથ બનાવ્યો હોય એમ કહી શકાય કદાપિ ઉપરનો નિયમ કે ગ્રથ બનાવતી વખતે જે સૂરિ હોય તેનુ નામ નહિ લખતા અન્ય સૂરિનુ પણ મંગલાચરણ કરી શકાય એવી તે સમયની પ્રવૃત્તિ હોય તો શ્રી વિજયસિદ્ધસૂરિના વખતમા તે ગ્રથ રચેલો હોય એમ અનુમાન કરી શકાય ગમે તેમ હોય પણ જન્મ તો તેમનો વિ. સવત્ ૧૬૭૦ લગભગમા થયો હોય એમ અનેક દલીલોથી સિદ્ધ થાય છે તેમની ભાષા ગુજરાતી જન્મનીજ હોય એમ ઉચ્ચ સસ્કારિત ગુર્જર ભાષાના શબ્દો આદિવડે અનુમાન થવાથી તેઓ ગુર્જર દેશમા જન્મ્યા હોય એમ લાગે છે તેમની ગુર્જર ભાષામા કેટલાક મારવાડી ભાષાના શબ્દો દેખાય છે તેનુ કારણ એ છે કે તેઓ મારવાડ દેશમા વિચર્યા હતા, તેથી જે દેશમાં વિચર્યા હોય તે દેશની ભાષાના કેટલાક શબ્દોની સમિશ્રતા ગુર્જર ભાષામા થાય એમ બનવા યોગ્ય છે આ પૂજ્ય કવિનો વિહાર ગુર્જર દેશમા વિશેષ હતો આ મહાન્

મુનિવરનો સ્વર્ગવાસ વિ સવત્ ૧૭૪૫ના માગશર સુદિ એકાદશીના રોજ નામદાર ગાયકવાડ સરકારના રાજ્યના ડભોઈ ગામમા થયો હતો ડભોઇ ગામની દક્ષિણ દિશાએ તળાવ પાસે તેમની દેરી છે અનેક મુનિવરો અને શ્રાવકો તેમની પાદુકાના દર્શન કરવા માટે ડભોઈ ગામે જાય છે તેમણે વિ સવત્ ૧૭૪૪ ની સાલનુ છેલ્લુ ચોમાસુ સુરતમા કર્યું હતુ, ત્યાથી ચોમાસુ ઉતર્યા બાદ ભરૂચ, નીકોરા, અને શીનોર થઈ ડભોઈ આવ્યા હશે અને મૌન એકાદશી કરવાને માટે ત્યાના જૈનોના આગ્રહથી ત્યા રહ્યા હશે ડભોઈમા સાગરગચ્છના યતિયો ઘણા રહેતા હતા, ત્યા સાગરગચ્છના યતિયોની ઘણી દેહરીઓ છે

શ્રીમદ્‌ની બાલ્યાવસ્થા અને અદ્‌ભુત સ્મરણશક્તિ

તેઓ જાતે ઓસવાળ હતા તેમની બાલ્યાવસ્થામા તેમના પિતાશ્રી મૃત્યુ પામ્યા હતા, અને તેમના માતુશ્રી વિધવા થયા હતા ભવિષ્યમા તેઓ એક મહાન્ ચમત્કારિક

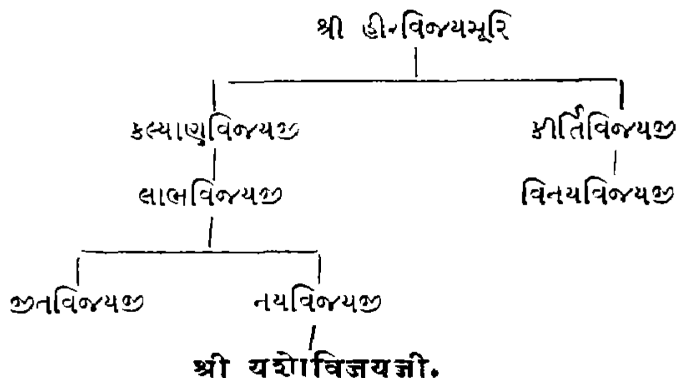
મહાત્મા નીવડવાના એવા ચિન્હો તેમનામા બાલ્યાવસ્થાથીજ માલુમ પડતા હતા તેમના માતુશ્રીને દરરોજ ગુરૂની પાસે જઇને ઉપાશ્રયમા "ભક્તામર સ્તોત્ર" સાભળવાનો નિયમ હતો ચોમાસાના એક દિવસમા ઘણા વરસાદની હેલી થવાથી તેમજ પોતાનુ શરીર નરમ હોવાથી ગુરૂ પાસે જઈ ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળી શકયા નહિ એમનો નિયમ એવો હતો કે ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળ્યા સિવાય ભોજન લેવુ નહિ, તેથી ઉપરના કારણથી ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા યશોવિજયજીનુ તે વખતનુ સાસારિક નામ જશો હતુ, અને તેમની ઉમર આ પ્રસગે ૭ વર્ષની હતી ચોથા દિવસે જશાએ પોતાની માતુશ્રીને પૂછયુ કે હે માતુશ્રી ! તમે કેમ એ ત્રણ દિવસથી ખાતા નથી ? માતાએ જવાબ આપ્યો કે હે પુત્ર ! હુ ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળ્યા સિવાય ભોજન લેતી નથી. જશાએ વિનયથી કહ્યુ કે તમારી ઇચ્છા હોય તો હુ તમને ભક્તામર સ્તોત્ર સભળાવુ. માતા

આશ્ચર્ય પામી બોલ્યા કે તને કયાથી ભક્તામર સ્તોત્ર આવડે? પુત્રે કહ્યુ કે હે માતુશ્રી! તમે મને તમારી સાથે ગુરૂની પાસે ઉપાશ્રયમા દર્શન કરવાને તેડી ગયા હતા તે વખતે મે પણ ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળ્યું હતું તે મને યાદ રહ્યુ છે માતાએ સભળાવવાનુ કહ્યાથી પુત્રે ભક્તામર સ્તોત્ર સપૂર્ણ અને એક પણ ભૂલ સિવાય સભળાવ્યુ, તેથી માતાને બહુ આનદ થયો અને ભોજન કર્યું ત્રણ ચાર દિવસ સુધી ભક્તામર સ્તોત્ર, પુત્રની પાસેથી સાભળ્યુ વરસાદની હેલી સમાપ્ત થતા શરીર આરોગ્ય થવાથી જશાના માતુશ્રી, ગુરૂની પાસે ઉપાશ્રયમા ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળવા ગયા ગુરૂએ પૂછ્યુ કે હે સુશ્રાવિકા! તને ભક્તામર સ્તોત્ર સાભળ્યા વિના સાત દિવસના ઉપવાસ થયા હશે શ્રાવિકાએ બે હાથ જોડીને કહ્યુ કે આપના પસાયથી મે ભક્તામર સ્તોત્ર મારા પુત્રના મુખેથી સાભળ્યુ છે ગુરૂ આશ્ચર્ય પામ્યા અને પૂછયુ કે તારો પુત્ર શી રીતે ભક્તામર સ્તોત્ર સભળાવી

શકયો ? શ્રાવિકાએ કહ્યુ કે હે ગુરૂ મહારાજ ! આપની પાસે એક દિવસ હું તે પુત્રને દર્શન કરાવવા તેડી લાવી હતી, તે વખતે આપ ભકતામર સ્તોત્ર બોલતા હતા, તે તેને યાદ રહ્યુ હતુ, તેથી તેણે મને સભળાવ્યુ. ગુરૂએ તેણીના ૭ વર્ષની ઉમરના પુત્ર જશાને બોલાવ્યો અને તેની સ્મરણશકિત જોઈ બહુ આશ્ચર્ય પામ્યા તેને કેટલુક પૂછયુ અને તેના પ્રત્યુત્તર તેમને સતોષકારક મળવાથી ગુરૂ બહુ ખુશી થયા પુત્ર અને માતા ઘેર ગયા બાદ ગુરૂના મનમા એક વિચાર સ્કુરી આવ્યો કે જો આ પુત્ર દીક્ષા લે તો જૈનધર્મનો ઉદ્ધાર કરી શકે ગુરૂ કે જેમનુ નામ શ્રી નયવિજયજી હતું, તેમણે શહેરના આગેવાન જૈનોને એકઠા કર્યા, અને પોતાનો વિચાર પ્રદર્શિત કર્યો. આગેવાન જૈનોનુ મડળ જશાની માતાની પાસે ગયુ અને કહ્યુ કે હે શ્રાવિકા ! તારો પુત્ર બહુ બુદ્ધિશાળી છે આવી બાલ્યાવસ્થાથી ધર્મશાસ્ત્રાનો અને ભાષાશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરશે તો ભવિષ્યમા એક મહાન્ જૈન ધર્મોદ્ધારક પ્રભા-

વક થશે, અને તત્ત્વવેત્તા થશે ગૃહસ્થાવાસ્મા રહેશે તો અલ્પ જીવોને ઉપકાર કરી શકશે અને પોતાના ગુણોનો લાભ આપવાને માટે સાધુના જીવનની પેઠે સ્વતંત્ર પ્રયત્ન કરી શકશે નહિ આવા એક પુત્રને જૈન ધર્મના ઉદ્ધારને માટે અને આખા જગત્ના ભલાને મ ટે બ્રહ્મચર્ય આશ્રમના સદાકાળ રહે એવી દીક્ષા અપાવવી એ તમારા નામને અમર કરવા જેવુ સુકૃત્ય છે તમારા પુત્રને ગુરૂને સોપવા માટે સઘ વિનતિ કરે છે તે સ્વીકારશો પુત્રની માતા અત્યત હર્ષાયમાન થઈ અને તેને હર્ષાશ્રુ આવ્યા, અને સઘને કહેવા લાગી કે જેને તીર્થંકરો પણ નમસ્કાર કરે છે એવો શ્રી સઘ મારી પાસે પુત્રરત્નની માગણી કરે છે, અને તે જગતના ભલાને માટે મહા પ્રભાવક થશે તો આના કરતા અન્ય કાઈ મને રૂડુ જણાતુ નથી, માટે મારા પુત્રને હુ સઘને સોપુ છુ સાત ઘર વચ્ચે એકનો એક પુત્ર હોવા છતા પણ નાતાએ જૈનધર્મના ઉદ્ધારને માટે ગુરૂને સોપ્યો, અને તે જગાએ દીક્ષા અગીકાર કરી.

કઇ પટ્ટપરપરામા શ્રીમદે
દીક્ષા અગીકાર કરી

શ્રી મહાવીર પ્રભુની પટ્ટપરપરાએ ચાલતા આવેલા તપાગચ્છમા ભારતમા પ્રખ્યાત અકબર બાદશાહને ઉપદેશ દેનાર શ્રી હીરવિજયસૂરિ થયા શ્રી હીરવિજયજીસૂરિના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી કલ્યાણવિજયગણિ, તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી લાભવિજયગણિ, તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી જીતવિજયગણિ, તેમના ગુરૂભ્રાતા શ્રી નય-

વિજયગણિ, અને તેમના શિષ્ય તપાગચ્છ ગગનમણિ શ્રી યશોવિજયજી થયા

શ્રીમદ્દના સમાનકાલીન જૈન સાક્ષર મુનિવરો

શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી, જ્ઞાનવિમલસૂરિ, ઉદયરત્ન, માનવિજય ઉપાધ્યાય, જિનવિજય, શ્રીમદ્ વિનયવિજય, જયસોમ ઉપાધ્યાય, સકલચન્દ્ર અને મોહનવિજય વગેરે ગુર્જર ભાષાપોષક સાક્ષર મુનિઓ પ્રવર્તતા હતા શ્રીમદ્દના સમાનકાલીન કોઈ પણ વિદ્વાન તેમના ગ્રન્થો સબધી ચર્ચા કરી હોય એવુ જણાતુ નથી

શ્રીમદ્દનો કાશીમા વિદ્યાભ્યાસ

શ્રીમદ્દે બાલ્યાવસ્થામા બ્રહ્મચારી દશામા દીક્ષા અગીકાર કરી હતી શ્રી સત્યવિજય પન્ન્યાસ કે જેના યોગે પીતવસ્ત્રદ્વારા ક્રિયોદ્ધાર થએલો હતો તે, તથા શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાય, અને આનન્દઘનજી સમકાલીન હતા તેમના વખતમા શ્રી વિજયદેવસૂરિ, વિજયસિહસૂરિ,

અને વિજયપ્રભસૂરિ, હતા, એમ તત્કૃત ગ્રન્થોથી પૂરવાર થાય છે તેમના ગુરૂ નયવિજયજી અમદાવાદમા વિશેષ રહેતા હતા બાલ્યાવસ્થામાજ તેમણે તથા શ્રી વિનયવિજયજીએ જૈન ધર્મના ઘણા શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. તે બન્નેની અપૂર્વ બુદ્ધિનુ અવલોકન કરીને તે બન્નેને વ્યાકરણ અને ન્યાયનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ માટે કાશીમા કરવા મોકલાવ્યા તે વખતે સસ્કૃત ભાષાવિદ્યાની પીઠિકાભૂત કાશી હતુ તે બન્નેએ બ્રાહ્મણ વિદ્વાનની પાસે અધ્યયન શરૂ કર્યું શ્રી વિનયવિજયજીએ વ્યાકરણનો મુખ્ય વિષય લીધો અને ન્યાયના વિષયને ગૌણપણે ગ્રહણ કર્યો શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ ન્યાયના વિષયનુ મુખ્યપણે અધ્યયન કર્યું, અને વ્યાકરણ સાહિત્યનુ ગૌણપણે ગ્રહણ કર્યુ તે બન્નેએ બાર વર્ષ પર્યન્ત શાસ્ત્રોનુ અધ્યયન કરીને અપૂર્વ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરી તેમનો વિદ્યાગુરૂ બ્રાહ્મણ, જૈનધર્મનો દ્વેષી છતા, વિનયાદિથી તેને પ્રસન્ન કરીને તે પછી તેઓએ ગુરૂને સંતોષપૂર્વક વિદ્યા ગ્રહણ કરી તેમના ઉપર અધ્યાપક વિદ્યા-

ગુરૂને અપૂર્વ પ્રેમ થયો અને તેથી તેણે બન્નેને હૃદયથી સર્વ વિદ્યા શીખવી. તેમના ગુરૂ અધ્યાપકની પાસે એક અપૂર્વ ગ્રન્થ હતો, તે ગ્રન્થ કોઇને તે બતાવતા નહોતા, શ્રી યશોવિજયજીએ અને વિનયવિજયજીએ પ્રસગ પામીને અર્ધ અર્ધ ગ્રન્થ જોઇ મુખે કરી, બન્નેએ ભેગા મળી ઉતારી તેને પૂર્ણ કર્યો પ્રસગોપાત્ત તે વાત પોતાના અધ્યાપકને જણાવીને માફી માગી, અને તેમની પ્રીતિ સપાદન કરવાપૂર્વક પોતાની સ્મરણશક્તિનો અપૂર્વ ખ્યાલ ગુરૂને દર્શાવી આપ્યો તે વખતમા કાશીમા એક મહાન્ વિદ્વાન્ દાક્ષિણાત્ય પડિત આવ્યો અને તેણે ઘણી સભાઓ જીતી લીધી આવા પ્રસગે અધ્યાપક ગુરૂની આજ્ઞા માગીને યશોવિજયજીએ કાશીના પડિતોની શોભાના રક્ષણાર્થે દાક્ષિણાત્ય પડિતની સાથે વાદવિવાદ કર્યો અને તેને જીતી લીધો, તેથી કાશીના પડિતોએ પ્રસન્ન થઇને તેમને "ન્યાયવિશારદ" ની પદવી અર્પી. કાશીમા તેમણે અનેક શાસ્ત્રોનુ અધ્યયન કર્યું

એક દિવસે શ્રીમદ્દના મનમા સરસ્વતી દેવતાને પ્રત્યક્ષ કરવાનો વિચાર સ્ફુરી આવ્યો તેમણે એકવીસ દિવસ પર્યન્ત ઐંકાર બીજપૂર્વક સરસ્વતી મંત્રનો જાપ કર્યો એકવીસમા દિવસની રાત્રીમા સરસ્વતી સાક્ષાત્ આવ્યા યશોવિજયજીને વર માગવાનુ કહ્યુ યશોવિજયજીએ જૈનધર્મના ઉદ્ધારાર્થે શાસ્ત્રો રચવામા સહાયતા માગી સરસ્વતીએ તે પ્રમાણે થાઓ એમ કહ્યુ અને અન્તર્ધાન થઈ ગયા આ વાત તેમના રચેલા જબુસ્વામીના રાસમાના મગલચરણના દુહામાથી નીકળી આવે છે, તે દુહા અત્ર લખવામા આવે છે —

શ્રીમદ્દને સરસ્વતી દેવીએ સાક્ષાત્ દર્શન આપ્યા

દુહા.

સારદ સાર દયા કરો, આપો વચન સુરગ,
તુ તુઠી મુજ ઉપરે, જાપ કરત ઉપગગ ૧
તર્ક કાવ્યનો તે તદા, દીધો વર અભિરામ,
ભાષા પણ કરી કલ્પતરૂ-શાખા સમ પરિણામ ૨

હે માત નચાવે કુકવિ, તુજ ઉદર ભરણુને કાજ,
હુ તો સદ્‌ગુણ પદે, ઠવી પૂજુ મત લાજ   ૩

ભાવાર્થઃ—કાશીમા ગગા નદીના કાઠા ઉપર મે તારૂ અગાધન કર્યું અને તે વખતે તે સાક્ષાત્ આવીને મારા ઉપર પ્રસન્ન થઇને તર્કકાવ્યનો સુદર વર આપ્યો હે માતર્! તને કુકવિઓ પેટ ભરવાને માટે ગમે તેની ખોટી સ્તુતિઓ કરીને અને જગત્‌ની અવનતિ જેવા અને જેમા અશુભ વિચારો રહ્યા છે, એવા કાવ્ય કરીને ત્હને નચાવે છે હુ તો તને સદ્‌ગુણમય કાવ્યો બનાવીને તેમા સ્થાપન કરીશ માટે લજ્જા ન પામ !

આ વાકયો આ ઉત્તમ મુનિવરના મુખમાથી નીકળે છે તેથી તેમને સરસ્વતીએ સાક્ષાત્ આવીને વરદાન આપ્યુ હતુ એમ સિદ્ધ થાય છે એમના ગ્રન્થો વાચતાજ તેમા દેવી ચમત્કાર માલુમ પડી આવે છે

ન્યાયશાસ્ત્ર સબધી શ્રીમદે એકસો ગ્રથો રચ્યા

અન્યમતના વિદ્વાનોએ "ન્યાય-

કાશીમાંથી શ્રીમદ્‌નો વિહાર

વિશારદ ” એવુ બિરૂદ તેમને આપ્યુ આ બીના જૈન તર્ક-ભાષા ગ્રન્થની પ્રશસ્તિ ઉપરથી માલુમ પડે છે કાશીમા પૂર્ણ વિદ્વત્તા સપ્રાપ્ત કર્યા પશ્ચાત્ તેઓ ત્યાથી નીકળ્યા તેમણે નીકળતી વખતે અધ્યાપક બ્રાહ્મણ ગુરૂને કહ્યું હતું કે આપને કદી મારી જરૂર પડે તો ગુર્જર દેશમા મને મળશો ગુર્જરદેશમા આવતા પહેલા તેમણે આગ્રા વગેરે નગરોનુ અવલોકન કર્યું હતુ ગદાધર નામનો એક પડિત કે જે મહાન્ નૈયાયિક હતો, તેની શ્રીમદ્ ઉ૦ યશોવિજય પર પ્રીતિ હતી જેસલમેરનો જ્ઞાનભડાર તેમણે દેખ્યો હતો સમતભદ્રગણિકૃત તત્ત્વાર્થસૂત્રપર ગધહસ્તિ મહાભાષ્ય પણ તેમણે તે પ્રદેશમા વા અન્યત્ર જ્ઞાનભડારમાથી દેખ્યુ હોય એવુ તેમણે આપેલી ગધહસ્તિ મહાભાષ્યની સાક્ષીઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે હાલ તે ગ્રથ દેખાવામા આવતો નથી. કર્ણાટક દેશમા તામિલ ભાષામા તે ગ્રથ હયાતી ભોગવે છે

એમ કેટલાક દિગમ્બરીઓ તરફથી સાભળવામા આ-
વ્યું છે મારવાડમા વિહાર કરીને તેઓએ ગુર્જર દેશ
અનિ વિહાર કર્યો. મધ્ય હિંદુસ્તાનમા દિગમ્બરોનું પ્ર-
બળ હતુ તેમણે દિગમ્બરોને દિક્પટ ચોરાશી બોલ
અને અધ્યાત્મમતપરીક્ષા વગેરે ગ્રન્થો લખીને
સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો તેમના સમયમા જૈન
ધર્મમા ઘણા પથો ઉભા થયા હતા દિગમ્બરોમાથી
પણ તેરાપન્થી અને સમયસારીઆ નામના મત નીક
ળ્યા હતા પ્રતિમોત્થાપક અને કડવા પન્થ વગેરે મતો
તે વખતમા વિદ્યમાન હતા તપાગચ્છના આચાર્યો
પણ સાગરગચ્છના આચાર્યોની સાથે વિવાદમા ઉત
રતા હતા તે વખતની પૂર્વે લગભગમા થયેલા શા
ન્તિદાસ શેઠ સાગરગચ્છના આચાર્યની સ્થાપના કરનાર
મુખ્ય શ્રાવક હતા વિજયદેવસૂરિની પાછળ થનાર
શિષ્યોમા આચાર્યને પદે સ્થાપન કરવાની બાબતમા મત
ભેદ પડયો શ્રીસત્યવિજય પન્ન્યાસે વિજયસિંહસૂરિની
આજ્ઞા સ્વીકારી હતી, અને પ છળથી વિજયપ્રભસૂરિની

આજ્ઞા સ્વીકારી હતી એમ કેટલાક અનુમાનોથી અવબોધાય છે શ્રી ૫ સત્યવિજયના નિર્વાણરાસમા શ્રી વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામા તે હતા એમ લખ્યુ છે. શ્રી ઉ૦ યશોવિજયજીએ અધ્યાત્મમતપરીક્ષા રચવાના સમયમા વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા ધારી હતી, અને પાછળથી શ્રી વિજયસિંહસૂરિ તથા વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞા સ્વીકારી હતી

શ્રીમદ્ના વખતમા ધર્મની સ્થિતિ

તેમના વખતમા જ્ઞાનનો ઉદય દેખાતો હતો, પણ ક્રિયારૂપ ચારિત્ર માર્ગમા શિથિલતા દેખાતી હતી. તેમણે સત્યવિજય પન્ન્યાસની સાથે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો એમ સાભળવામા આવ્યુ છે પણ તેના ચોક્કસ પુરાવા હજી પ્રાપ્ત થયા નથી. તેમણે પ્રથમ શ્રી સત્યવિજયજીનો તથા જ્ઞાનવિમલજીનો પક્ષ લેઈ ઉત્કૃષ્ટાચાર માર્ગની પરૂપણ કરી હતી, અને તેથી આચાર્યને પણ ઘણું વેઠવુ પડયુ હતું એમ કેટલીક કહેણીઓથી જાણવામા આવ્યુ છે. શ્રીવિજયપ્રભ-

સૂરિએ કેટલાકના આગ્રહથી ઉ૦ યશોવિજયજીની પંડિ-તાઇને અવલોકી તેમને ઉપાધ્યાય પદવી આપી હતી. તેમને કઈ સાલમા ઉપાધ્યાય પદવી આપી તે ચોક્કસ જણાતુ નથી.

ઉ૦ શ્રીયશોવિજયજીની વ્યાખ્યાનકળા અને ઉ૦ માનવિજયની વ્યાખ્યાનકળા

એક સમયે શ્રીમદ્ ઉ૦ યશોવિજયજી પાટણથી વિહાર કરી અમદાવાદમા આવ્યા તે વખતે, અમદાવાદમા માનવિજયજી ઉપાધ્યાયનુ વ્યાખ્યાન વખણાતુ હતુ શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયના વ્યાખ્યાનના શ્રોતાઓ કરતા ઉ૦ શ્રી માનવિજયના વ્યાખ્યાનમા શ્રોતાઓ પાચ છ ગણા વધારે થતા હતા ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીના વ્યાખ્યાનમા એક હજાર મનુષ્યો થતા હતા અને ઉ૦ શ્રીમાનવિજયજીના વ્યાખ્યાનમા પાચ છ હજાર મનુષ્યો ભેગ થતા હતા શ્રી ઉ૦ યશોવિજયજીનુ વ્યાખ્યાન દ્રવ્યાનુયોગની પ્રરૂપણામય હોવાથી ઘણા-ઓને ઘણુ સૂક્ષ્મ પડતુ હતું તેમજ ઉ૦ યશોવિજયજી

કરતા ઉપદેશ આપવાની શૈલી શ્રી માનવિજયજીની ઘણી આકર્ષક હતી એક વખત ઉપાધ્યાયના મનમા વિચાર આવ્યો કે શુ મારા કરતા ઉ૦માનવિજયજી વ ધારે વિદ્વાન્ છે કે જેથી તેમની સભામા ઘણા જૈનોની ઠઠ ભરાય છે, આ બાબતનો નિશ્ચય કરવાને તેઓ પોતે ઉ૦ માનવિજયજીના વ્યાખ્યાનમા ગયા શ્રી ઉ૦ માનવિજયજીએ તેમને બહુ માન આ પી બેસાડયા, અને આવવાનુ કારણ પુછ્યુ ઉપાધ્યાયે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો, શ્રીમાનવિજયજીએ કહ્યુ કે હુ તમારા જેટલો વિદ્વાન્ નથી તોપણ ઉપાધ્યાયના આગ્રહથી ઉ૦માનવિજ-યજીએ વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું માનવિજયજીની ઔપદેશિક કળાથી ઉપાધ્યાય પ્રસન્ન થયા અને ઉ૦ માનવિજયજીની પ્રશસા કરી આ કહેણી ઉપરથી ઉપાધ્યાયના હૃદયમા ઉદારભાવ અને લઘુતા કેટલી હતી તે વાત વાચકોના અભિપ્રાય ઉપર મૂકીએ છીએ. પ્રતિમા ઉત્થાપક ઢુઢ-કોના સામા તેમણે જબરી બાથ ભીડી હતી અને તેમણે પ્રતિમાશતક વગેરે સંસ્કૃતગ્રન્થોમાં પ્રતિ-

માની સારી રીતે સ્થાપના કરી છે. ગુર્જર ભાષાના સાડાત્રણુસેં ગાથાના સ્તવનમા તેમજ એક સજ્ઝાયમા પ્રતિમા માનવાના આગમોના ઉલ્લેખો દર્શાવ્યા છે તે વખતમા પ્રવર્તતા યતિયોના શિથિલાચારનુ ખંડન કરવાનેમાટે તેમણે જબરી બાથ ભીડી હતી, તેથી યતિયોએ તેમને અમદાવાદના એક ઉપાશ્રયમા ગોંધી રાખ્યા હતા. આવી કિંવદન્તીમા કેટલો સાર છે તે વાચકો વિચારી લેશે તેઓ એક વખત ઘોઘાએ ગયા હતા, ત્યા તેમણે સમુદ્ર દેખ્યો સમુદ્ર અને વહાણુ દેખીને તેમના મનમા સમુદ્ર વહાણ સવાદ રચવાનું સ્ફુરી આવ્યાથી **સમુદ્ર વહાણસંવાદ** નામનો વિનોદમય ગ્રન્થ ગુર્જર ભાષામા રચ્યો તેમણે લીંબડીના રહીશ દોશી મેઘજી વગેરેને ગુર્જર ભાષામા પ્રતિબોધ દેવાના માટે **વીરસ્તુતિ હુંડીરૂપ**, ૧૫૦ ગાથાનું સ્તવન બનાવ્યુ હતુ.

અનેક મતવાદીઓની શકાઓનુ સમાધાન થાય તેવુ ગુર્જર ભાષામા સાડાત્રણુસેં ગાથાનું સ્તવન બના-

વ્યુ તેમજ શ્રી સીમધરપ્રભુને સ્તુતિ કરીને એકાન્ત વ્યવહાર અને એકાન્ત નિશ્ચય મતવાળા યતિયો વગેરેને ગુર્જર ભાષામા, પ્રતિબોધ દેવામાટે સવાસો ગાથાનુ સ્તવન બનાવ્યુ તે સ્તવનોપર ૫૦ પદ્મવિજયજીએ ટબો પૂરેલો છે સાડાત્રણુસેં ગાથાના સ્તવનપર જ્ઞાનવિમળસૂરિએ ટબો પૂર્યો છે એક લહીયાના મુખથી સાભળવામા આવ્યુ છે કે અમદાવાદમા વિમળના ઉપાશ્રયમા જ્ઞાનવિમળસૂરિએ તેમના ગ્રન્થોપર પૂરેલા ટબાના સુડતાલીસ ગ્રન્થ છે. આ વાતમા પરિપૂર્ણ સત્યતા લાગતી નથી

શ્રી સત્યવિજય પન્ન્યાસની સાથે તેમણે ઉપદેશ વડે ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો એમ કિવદન્તીથી જાણવામાં આવ્યુ છે. તેમના ઉપર ઢુઢકો તથા શિથિલ યતિયો દ્વેષ કરતા હતા અને યતિયો તરફથી ઘણી ઉપાધિ થતી હતી.

ઉપાધ્યાયના સ્તવન વગેરે ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોનો ફેલાવો દેખીને કેટલાક ઇર્ષ્યાળુ યતિયો તથા સ્થા-

નકવાસીઓ કહેવા લાગ્યા કે ઉપાધ્યાય તો રાસડા જોડી જાણે છે. ઈર્ષ્યાળુઓના આવા વચનોથી શ્રી ઉપાધ્યાયે દ્રવ્યગુણપર્યાયનો રાસ બનાવીને પોતાની અપૂર્વ વિદ્વત્તા દેખાડી

એક વખત તેઓ ગુરૂની સાથે અમદાવાદમા પ્રતિક્રમણ કરતા હતા. શ્રાવકોએ ભગવતી સૂત્રની સજ્ઝાય સાભળાવવાને માટે ઉપાધ્યાયને આદેશ આપવા ગુરૂને વિજ્ઞપ્તિ કરી. ઉપાધ્યાયને ભગવતીની સજ્ઝાય આવડતી નહોતી, તેથી મૌન રહ્યા શ્રાવકોએ સ્થૂલ બુદ્ધિથી ઉપાધ્યાયને કહ્યુ કે તમો કાશીમા જઇને શું ભણી આવ્યા ? બીજા દિવસે ઉપાધ્યાયે, ભગવતી સૂત્રને બરાબર અવલોકીને, પ્રતિક્રમણ વખતે સજ્ઝાય કહેવાની આજ્ઞા માગી અને ભગવતીની સજ્ઝાય શરૂ કરી. ઘણો વખત થયો, તો પણ સજ્ઝાયનો પાર આવ્યો નહિ શ્રાવકો અકળાવવા લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે સજ્ઝાય કેટલી મોટી છે. ઉપાધ્યાયે જવાબ આપ્યો કે કાશીના અભ્યાસના મશ્કરી જેટલી મોટી છે

અમદાવાદથી વિહાર કરતા કરતા ઉપાધ્યાય શ્રી ખભાત બદરમા પધાર્યા ખભાત

ખભાતમા વાદવિવાદ

બદરમા ઉપાધ્યાયનુ બહુ સન્માન થયુ તે વખતે ખભાત નગરની વ્યાપારાદિકના યોગે પૂર્ણ ચઢતી હતી. ઉપાધ્યાયે વ્યાખ્યાન વાચીને સમાપ્ત કર્યું એવામા તેમના અ-ધ્યાપક ગુરૂ કાશીથી આવી પહોચ્યા ઉપાધ્યાયે તેમનો સત્કાર કર્યો અને કરાવ્યો, ખભાતના શ્રાવ-કોએ સીત્તેર હજાર રૂપૈયા ગુરૂદક્ષિણા તરીકે બ્રાહ્મણ પડિતને આપ્યા ભાષાના વિદ્યા ગુરૂ તે બ્રાહ્મણ હતા, પણ તે ધર્મગુરૂ નહોતા સાધુઓના અને શ્રાવકોના ધર્મગુરૂ તો સાધુઓ હોય છે ખભાતમા તે વખ-તમા બ્રાહ્મણ પંડિતો ઘણા હતા. તેઓ સપ કરીને ઉપાધ્યાયની સાથે વાદ કરવાને આવ્યા, અમુક વર્ગના અક્ષરો વિના કોઇ અક્ષરો ચર્ચામા બોલવા નહિ એવી વ્યવસ્થા કરીને વિવાદ આરભ્યો. તેમા બ્રાહ્મણોથી બોલી શકાયુ નહિ. અન્તે બ્રાહ્મણોના કહેવાથી ઉપા-

ધ્યાયજીએ અમુક વર્ગોના શબ્દોદ્વારા કેટલાક કલાક પર્યન્ત સભાષણ કર્યુ તેથી બ્રાહ્મણો ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય, ખભાતથી વિહાર કરીને કાવી ગધારની યાત્રા કરીને પાદરા થઈ છાણી ગયા શ્રીમદ્ ષડ્દર્શનના શાસ્ત્રોમા મહા વિદ્વાન્ હતા. તેથી સર્વ ધર્મના વિદ્વાનોની સાથે

શ્રીમદ્નો છાણી ગામમા વિહાર

શાસ્ત્રાર્થ કરતા હતા તેઓ થાપનાચાર્યની ઠવણીના ચાર છેડે ચાર ધ્વજાઓ રખાવતા હતા. તેનો સાર એ હતો કે ચારે દિશામા કોઈપણ પડિત હોય તો મારી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરે, અને જો શાસ્ત્રાર્થ કોઇ નહિ કરે તો ચારે દિશાના દેશોના પડિતો જીતાયા છે એમ નક્કી સમજવામા આવતુ તે વખત છાણીમા એક વૃદ્ધ શ્રાવિકા રહેતી હતી તેણે ઘણા સિદ્ધાતોનુ શ્રવણ કર્યુ હતું, અને તેની ધર્મચર્ચાના પ્રશ્નના નિવેડામા સલાહ લેવામા આવતી હતી પેલી વૃદ્ધ શ્રાવિકાએ ઉપાધ્યાયજીનુ વ્યાખ્યાન સાભળ્યુ, અને તે બહુ આ-

નદ પામી વૃદ્ધ શ્રાવિકાના મનમા એવો વિચાર આવ્યો કે ઉપાધ્યાયજી, જ્ઞાનના અહકારથી ઠવણીમાં ધ્વજાઓ રખાવે છે તે રીવાજ ઠીક નથી. માટે તેને દૂર કરાવવો જોઇએ. આમ વિચારી બીજા દિવસે તે ઉપાધ્યાયજીને વિધિપૂર્વક વદન કરીને, પશ્ચાત્ તેમની આજ્ઞા માગીને પુછવા લાગી કે, ગૌતમસ્વામીની ઠવણીમા કેટલી ધ્વજાઓ હશે? ઉપાધ્યાયજી વૃદ્ધ શ્રાવિકાનો પુછવાનો ભાવાર્થ સમજી ગયા અને ઠવણીમાથી ધ્વજાઓ દૂર કરાવી આ કિવદન્તીમાથી સાર એટલો લેવાનો છે કે ઉપાધ્યાયજી સત્યનો સ્વીકાર કરવામા અને પોતાનુ આચરણ અયોગ્ય હોય તેનો ત્યાગ કરવામા કેટલા ઉદ્યમશીલ હતા તે આટલા દાખલાથી દેખાઈ આવે છે, છાણીથી વડોદરા, મીયાગામ અને ભરૂચ થઇ તેઓએ સુરત અને રાદેર સુધી વિહાર કર્યો હતો. વીસમા મુનિ સુવ્રત સ્વામીનુ સ્તવન તેમણે ભરૂચમા બનાવ્યુ હતુ, એમ તે

શ્રીમદ્નો જુદા જુદા સ્થળે વિહાર

સ્તવનના ઉદ્ગારોથી માલુમ પડે છે. સુરતમા પન્ન્યાસ સત્યવિજયજી અને જ્ઞાનવિમળ સૂરિનો સમાગમ થયો હતો. તેનનો વિહાર, ઉપાધ્યાય વિનયવિજયની સાથે પણ થતો હતો જ્ઞાન વિમળસૂરિને તે વખતના તપાગચ્છના આચાર્યની સાથે સંબધ નહોતો, અને તેઓ કેટલીક બાબતમા આચાર્યથી જુદા વિચારના હતા. એમ કેટલીક કિંવદન્તીઓના આધારે લખવામા આવે છે, કેટલાક યતિઓના મુખથી સાભળવા પ્રમાણે સત્યવિજયજીએ અને જ્ઞાનવિમળસૂરિએ સુરતમા પીતવસ્ત્ર ધારણ કરવાનો અને ક્રિયા ઉદ્ધાર કરવાનો ઠરાવ કર્યો હતો, અને દેવતાનુ આરાધન કરીને તેમણે પોતાનો માર્ગ ચલાવવામા સહાય મેળવી હતી બીજી એક એવી કહેવત છે કે તે વખતમાં ઢુઢીઆ સાધુઓની બાહ્ય દયા, તપશ્ચર્યા વગેરે ક્રિયાઓથી ઘણા અજ્ઞ જૈનો ઢુઢક મતમા દાખલ થવા લાગ્યા હતા અને મૂર્તિ માનવાવાળી જૈનોની સખ્યા કમી થવા લાગી હતી. યતિયોમા શિથિલાચાર વધવા

લાગ્યો તેમજ પરસ્પર અદેખાઇ બહુ વધવા લાગી અને તેઓ એક બીજાની નિન્દા કરીને પોતેજ પોતાની મેળે હલકા પડવા લાગ્યા, આથી ઢુંઢક સાધુઓ અજ્ઞ શ્રાવકોની આગળ ઉપદેશ દેવામા ફાવવા લાગ્યા, ત્યારે લીબડી વગેરેના સઘે અમદાવાદમા શ્રી વિજયસિહ-સૂરિની આગળ પોકાર કર્યો, તે વખતે શ્રીવિજયસિહ સૂરિની પાસે અઢાર મોટા શિષ્યો હતા યતિના વેષે ઢુંઢીયાઓને ઉપદેશ થઇ શકાશે નહિ એવુ તે વખતમા પ્રાય કેટલાકના મનમા આવ્યુ કારણ કે યતિઓએ પોતાની તે વખતમા એ વેષે પ્રાય શિથિલતા બતાવી હતી, તેથી ઢુંઢીયાઓના મનમાથી બૂરી છાપ ઉઠાવીને શુભ છાપ સ્થાપન કરવાનું શ્રી સત્યવિજય-જીના મનમા જણાયુ આચાર્યે અઢાર શિષ્યોના સામુ જોયુ પણ કોઇની હિમ્મત ઢુંઢીયાઓની સાથે બાથ ભીડીને સનાતન માર્ગની રક્ષા કરવાની જણાઈ નહિ. આ બીડુ શ્રી સત્યવિજયજીએ ઝડપી લીધુ, અને આચાર્યની આજ્ઞા માગીને પીતવસ્ત્ર ધારણ કરીને

ક્રિયોદ્ધાર કર્યો, અને લીબડી વગેરે ઠેકાણે ચોમાસુ કરીને સ્થાનકવાસીઓને પુન: તપાગચ્છમા લાવ્યા શ્રી સત્યવિજયજીના આ કાર્યને ઉપાધ્યાયજીએ ટેકો આપ્યો હતો એમ તેમણે લીંબડીમા ચોમાસુ કરીને પ્રથમ કહેલા શ્રાવકોને બોધ દેવાને પ્રતિમાનુ સ્થાપન જેમાં છે એવા સ્તવનથી સિદ્ધ થાય છે સત્યવિજયજીને ઉપાધ્યાયે સહાય આપી હતી અને યતિયોનો શિથિલાચાર હઠાવવાને પુસ્તકો રચીને ઘણો ઉપદેશ દીધો હતો. કેટલાક કિંવદન્તીના આધારે શ્રી યશોવિજયજીએ અને શ્રી વિનયવિજયજીએ સુરત, રાદેરમા કાથીયા વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા, અને પાછળથી દૂર કર્યા હતા એમ સાભળવામા આવે છે, પણ તેમણે પોતાના કોઇ ગ્રન્થમા આ બાબતનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો નથી, તેથી આ બાબતમા કંઈ કહી શકાતું નથી દશમતના સ્તવનમા મત કરી મેંતો પડતો મૂક્યો આ વાક્ય આવે છે તેથી જો તે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનું કરેલું સિદ્ધ થતું હોય તો યતિયોના

કહેવા પ્રમાણે તેમણે અમદાવાદમા પીતવસ્ત્ર ત્યજીને પુન શ્વેતવસ્ત્ર ધારણ કર્યાં એ વાત સિદ્ધ થઈ શકે છે, અથવા તેઓના વિચારો શ્રી પૂજ્ય આચાર્યને પ્રથમ નહિ માનવાનો મત હોય અને પાછળથી તેમને માન્યા હોય તેથી મત કરીને પડતો મૂક્યો હોય એમ કહેવાયુ હશે યતિયોના કહેવા પ્રમાણે પીતવસ્ત્ર ત્યાગ્યા ત્યારે તેમને ઉપાધ્યાય પદવી અમદાવાદમા આપવામા આવી હતી. કેટલાક ચોક્કસ પુરાવા વિના યતિયોની ચાલતી આવેલી વાત ઉપર વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ જણાતુ નથી આવા મહા પુરૂષ સબધીમા કોઈ પણ અભિપ્રાય બાધતા પહેલા બહુ વિચાર કરવાની જરૂર છે કેટલાક મુનિરાજ વિદ્વાનો કહે છે કે ઉપાધ્યાયનુ બનાવેલુ દશ મતનુ સ્તવન નથી. આ બાબતમા તેઓ એટલુ કહે છે કે ઉપાધ્યાયજી જેવા મહાસમર્થ જ્ઞાની પુરૂષ, ખરતર આદિ ગચ્છોનુ ખડન કરવા પ્રયત્ન કરે નહિ. ઢુઢક અને દિગંબરના ખડન વિના તેમના અન્ય ગ્રન્થોમા ખરતરાદિ ગચ્છોના

ખડનનો ઇસારો જણાતો નથી, માટે કોઇ અન્ય વિદ્વાને આ સ્તવન બનાવીને તેમનુ નામ લખ્યુ હોય? જ્ઞાની જાણે ઉપાધ્યાયજીના વખતમા પીતવસ્ત્રદ્વારા ક્રિયોદ્ધાર કરનાર પન્ન્યાસ સત્યવિજયજી હતા, પણ પન્ન્યાસને આચાર્યની આજ્ઞામા રહેવુ પડતું હતું તપાગચ્છના આચાર્યોની આજ્ઞા પ્રમાણે વિહાર વગેરે થતો હતો શ્રી પ પદ્મવિજયજી, શ્રી પ રૂપવિજયજી અને શ્રી પ રત્નવિજયજી, પન્નાસ પર્યન્ત પણ આ રીવાજ કેટલેક અશે શરૂ હતો, એમ સાભળ-વામા આવે છે શ્રી ઉપાધ્યાયજી પીતવસ્ત્ર ગ્રહણ કર્યા નહોતા એમ કેટલાકનુ માનવુ છે આ બાબતનો નિર્ણય કરવા માટે વિદ્વાનોએ મધ્યસ્થ થ ચર્ચા કરવી જોઇએ અઢારમા સૈકાના તપાગચ્છના ભાનુ સમાન શ્રી ઉપાધ્યાયજીએ દેશોદેશ ગામોગામ વિહાર કરીને જૈનધર્મની અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તેમની કલમમા અપૂર્વ ધર્મ રસની ધારાનો પ્રવાહ વહે છે આગમોના અનુસારે તેમનો ઉપદેશ હતો કેટલાક દિગબરીઓ

તરફથી એમ કહેવામા આવતું હતુ કે અમારામા જેવો શુભચન્દ્રાચાર્યકૃત જ્ઞાનાર્ણવ ગ્રથ છે, તેવો શ્વેતાબરમા નથી. આ વાત શ્રી ઉપાધ્યાયજીના મનમા ખુચવાથી ઉપાધ્યાયજીએ **જ્ઞાનાર્ણવ** નામનો ગ્રથ એવો સરસ બનાવ્યો કે જેથી દિગમ્બરીઓના જ્ઞાનાર્ણવ કરતા તેમણે બનાવેલો જ્ઞાનાર્ણવ ઉત્તમ શોભાને ધારણ કરવા લાગ્યો, પણ શ્વેતામ્બર જૈનોના કમભાગ્યે હાલ તેનો પત્તો લાગતો નથી. જ્ઞાનાર્ણવ ગ્રન્થ જોવાની સાક્ષીઓ તેમણે અન્ય ગ્રન્થોમા લખી છે આ ગ્રન્થની શોધ કરવાની ઘણી જરૂર છે ઉપાધ્યાયજીના મનમા જૈનધર્મની ઉન્નતિ કરવાની ઘણી ઇચ્છા હતી. એક કિવદન્તીના આધારે અત્ર લખવામા આવે છે કે

શ્રીમદ્નો આનન્દઘનજી સાથે સમાગમ

ઉપાધ્યાયજીના મનમા આનન્દઘનજીની મુલાકાત લેવાની ઇચ્છા થઈ આબુની યાત્રા કરીને તેઓ તેટલામા આનન્દઘનજીની શોધ કરવા લાગ્યા. આનન્દઘનજી સાધુના વેષે હતા ઉપા-

ધ્યાયજીએ શોધ કરાવી તેમા તે સફળતા પામ્યા આબુની પાસેના ગામમા એક વખત ઉપાધ્યાયજી કેટલાક યતિઓની અને શ્રાવકોની આગળ અધ્યાત્મની પ્રરૂપણા કરતા હતા તે વાતની ખાનગીમા આનન્દઘનજીને ખબર પડતા તેઓ ગુપચુપ આવીને શ્રોતા વર્ગની પાછળ બેઠા ઉપાધ્યાયજીનુ અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન સાભળીને સભાએ મુકત કઠે પ્રશસા કરી, પણ પેલા મહાત્માએ મોન ધારણ કરેલુ દેખીને ઉપાધ્યાયજીની તેમના તરફ દૃષ્ટિ ગઇ તેણે મારા વ્યાખ્યાનની પ્રસન્નતા કેમ ન જણાવી ? એવો ઉપાધ્યાયજીના મનમા વિચાર આવ્યો ઉપાધ્યાયજીના કહેવાથી તેજ ગાથાનો અધ્યાત્મ અનુભવ, પેલા મહાત્માએ પ્રરૂપ્યો તેથી ઉપાધ્યાયનુ મન ખુશ થયુ, અને જાણ્યુ કે અધ્યાત્મજ્ઞાનરસમા ઝીલનાર આનન્દઘન વિના આવો ઉત્તમ અનુભવ અર્થ કોઇ કરી શકે નહિ, તેથી તેમને વધુ પૃચ્છા કરતા તેજ પ્રસન્ન વદનવાળા આનન્દઘનજી છે એમ ઉપાધ્યાયના મનમા નિશ્ચય થવાથી

તેમનો બહુ સત્કાર કર્યો, અને તેમની અષ્ટપદી બનાવી. કેટલાકો શ્રીઆનન્દઘનની નિન્દા કરતા હતા, અને આનન્દઘનના છિદ્ર દેખતા હતા, તે વાત ઉપાધ્યાયે સાભળી હતી તેથી અષ્ટપદી વાકયોવડે તેમણે પોતાનો ગુણાનુરાગ દેખાડયો. શ્રીમદ્ આનન્દઘનજીએ પણ શ્રી ઉપાધ્યાયજીના ગુણાનુરાગની અષ્ટપદી તે વખતે બનાવી હતી એમ સાભળવામા આવ્યુ છે કેટલાક વખતના સહવાસથી આનન્દઘનજીની પાસેથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબધી પોતાના અનુભવની વૃદ્ધિ કરી, અને ત્યારથી તેમણે સમાધિશતક, અધ્યાત્મસાર, જ્ઞાનસાર, જશવિલાસ વગેરે ગ્રન્થોમા અધ્યાત્મજ્ઞાનની અપૂર્વ ભાવનાઓ લખી. શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી પાસે જઈ કેટલાક શ્રાવકો હાલ ખરો ધર્મોપદેષ્ટા કોણ છે ? તે સબંધી પ્રશ્નો પુછતા હતા, અને કોની પાસે ધર્મ વ્યાખ્યાન સાભળવુ ઈત્યાદિ પુછતા હતા. તેના ઉત્તરમા શ્રીમદ્ આનન્દઘનજી કહેતા હતા કે હાલમાં શ્વેતાબર માર્ગમા જૈનશાસનમા શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

ગીતાર્થ છે અને તે જૈનાગમોના અનુસારે બોધ આપે છે, તેનુ વ્યાખ્યાન સાભળો અને તે ખરો ધર્મોપદેષ્ટા છે એમ માનો. હુ તો સત છુ અને તે તો જૈનશાસનનો રક્ષક-ગીતાર્થ અને જૈનધર્મનો પ્રવર્તક મહા આત્માર્થી પુરૂષ છે આનન્દઘનજીના આવા વચનોથી આનન્દઘનજીની દશા અને તેમની ગુણાનુરાગ દષ્ટિ, અને જૈન શાસનના રક્ષક ઉપાધ્યાયજીની પરીક્ષા સબધી ઘણું શિખવાનું મળે છે

એક વખતે કોઇ પ્રતિપક્ષી શ્રાવકે યશોવિજયજીને ઉદ્દેશીને કહ્યુ કે-સમકિતના સડસઠ બોલની સજ્ઝાય તમે બનાવી છે, તેમા વ્યવહાર પક્ષની ઘણી પુષ્ટિ છે. ષટ્સ્થાનક સબધી વિશેષ વ્યાખ્યાન નથી માટે તે બાબતનો તમને ઘણો અનુભવ નથી એમ લાગે છે ઉપાધ્યાયજીએ આ વાતના ઉત્તર તરીકે ષટ્સ્થાનક ચોપાઇ નામનો ગુર્જર ભાષાનો ગ્રન્થ લખીને તેમા ઘણો અનુભવ લખી દીધો, તેથી પેલા પ્રતિપક્ષી શ્રાવકનું મુખ બધ થયુ હાલના વિદ્વાનો પણ તેમના

ગ્રન્થોનું અનુકરણ કરીને કેટલાક ગ્રન્થોને લખવા પ્રયત્ન કરે છે એવી દતકથા સાંભળવામાં આવી છે તે નીચે મુજબ છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની નસોનસમા "સવીજીવ કરૂં શાસન રસી" એવી ભાવના વર્તતી હતી આનન્દઘનની પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ છે એમ તેમણે જાણ્યું હતું નથી તેમણે વિચાર કર્યો કે સિદ્ધિથી જૈનોનો ઉદય કરી શકાશે ઘણા લોકોને જૈન ધર્મમા લાવી શકાશે. મેડતા લગભગમા આનન્દઘનજી રહેતા હતા ઉપાધ્યાયે બહુ સત્કારથી આનન્દઘનજીને ગામમા તેડાવ્યા, અને બહુ માનથી કહ્યું કે આપની પાસે સુવર્ણ સિદ્ધિ છે તેને લેવા મારી પ્રાર્થના છે. આનન્દઘનજીએ આ અયોગ્ય પ્રાર્થના છે એમ કહી ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા ઉપાધ્યાયજીના મનમા જૈન શાસનનો ઉદય કરવાની તીવ્રેચ્છા વર્તતી હતી. તેમને કેટલાક દ્વેષીઓ પજવતા હતા અને તેમની નિન્દા કરતા હતા તેથી કેટલીક વખત ઉપાધ્યાયજીનામનમા તેઓના માટે કરૂણા પ્રગટ થતી હતી. આ બાબતના

ઉભરા તેઓ સખેશ્વર દર્શન કરવાને ગયા તે વખતે સખેશ્વરનુ સ્તવન રચીને તેમા કાઢયા છે અધ્યાત્મ-જ્ઞાનની પ્રરૂપણા અને અધ્યાત્મકગ્રન્થો લખવાથી કેટલાક મૂઢ દ્વેષીઓ તેમની નિન્દા કરવા લાગ્યા તે સબધીનો ઇશારો શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અધ્યાત્મસારના અન્તે કર્યો છે.

શ્રીમદે રચેલા ગ્રન્થો.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ સસ્કૃત ભાષામાં નીચે મુજબ ગ્રન્થો બનાવ્યા છે

લભ્ય ગ્રન્થોઃ—

૧ અધ્યાત્મસાર

૨ અધ્યાત્મોપનિષત્ .

૩ અધ્યાત્મ મતખડન સટિક

૪ અધ્યાત્મ મતપરીક્ષા સટિક. શ્લો ૪૦૦૦—સ્વોપજ્ઞ

૫ નયરહસ્ય.

૬ નયપ્રદીપ.

૭ નયોપદેશ પ્રકરણ ન્યાયામૃત તરંગિણી ટીકા સહિત

૮ ન્યાયાલોક શ્લો. ૬૨૦૦

૯ જૈન તર્કપરિભાષા. શ્લોક સંખ્યા. ૮૦૦

૧૦ જ્ઞાનબિન્દુ

૧૧ ન્યાયખંડન ખાદ્ય (મહાવીરસ્તવન પ્રકરણ)

૧૨ માર્ગ પરિશુદ્ધિ.

૧૩ ઉપદેશ રહસ્યટીકા. (વૃત્તિ) શ્લો ૩૭૦૦ સ્વોપજ્ઞ.

૧૪ વૈરાગ્ય કલ્પલતા શ્લો ૭૦૦૮

૧૫ બત્રીશ બત્રીશી સટીક દ્વાત્રિંશદ્દ્વાત્રિંશિકા. વૃત્તિ, ૮૦૧૦ સ્વોપજ્ઞ

૧૬ જ્ઞાનસાર (અષ્ટક)

૧૭ દેવધર્મ પરીક્ષા વૃત્તિ શ્લો. ૫૫૫૦ સ્વોપજ્ઞ.

૧૮ યતિ લક્ષણ સમ્મુચ્ચય

૧૯ ગુરૂતત્ત્વ નિર્ણય સટીક. (વૃત્તિ) શ્લો. ૬૮૭૧

૨૦ સમાચારી. પ્રકરણ વૃત્તિ. સ્વોપજ્ઞ.

૨૧ પ્રતિમા શતક સટીક,–સ્વોપજ્ઞ. શ્લો. ૬૦૦૦

પુનમીયા ગચ્છવાળાએ ૧૨૦૦ શ્લોકની લઘુ ટીકા કરી છે.

૨૨ ભાષા રહસ્ય ટીકા સ્વોપજ્ઞ.

અન્યાચાર્યો કૃત ગ્રન્થોપર તેમણે કરેલી ટીકાઓ

૨૩ શાસ્ત્ર વાર્તા સમુચ્ચયની ટીકા. (સ્યાદ્વાદકલ્પ-લતા.)

૨૪ કર્મ પ્રકૃતિ (કમ્મપયડીની ટીકા)

૨૫. ષોડશક વૃત્તિ-શ્લો. ૩૦૦

૨૬ અષ્ટ સહસ્રી વિવરણ (વૃત્તિ) (અ૦ ડહેલાના ઉપાશ્રયમાં)

अलभ्य-दुर्लभ्य ग्रन्थो—

૨૭ અધ્યાત્મોપદેશ

૨૮ સ્યાદ્વાદ રહસ્ય

૨૯ પ્રમાણ રહસ્ય.

૩૦ સિદ્ધાન્તતર્ક પરિષ્કાર.

૩૧ અનેકાન્તમત વ્યવસ્થા.

૩૨ પાતજલ યોગશાસ્ત્ર ચતુર્થ પાદવૃત્તિ.

૩૩ આત્મખ્યાતિ.
૩૪ ચતુર્વિશતિ જિન (ઐન્દ્ર) સ્તુતિ.
૩૫ જ્ઞાનાર્ણવ
૩૬ વિચારબિન્દુ શ્લોક. ૬૦૦
૩૭ ત્રિસૂત્ર્યાલોકવિધિ
૩૮ મંગલવાદ.
૩૯ શઠપ્રકરણ.
૪૦ જ્ઞાનસાર ચૂર્ણિ
૪૧ છંદ ચૂડામણિ ટીકા.
૪૨ માર્ગશુદ્ધિ પૂર્વાર્ધ.
૪૩ લતાદ્વય.
૪૪ વિધિવાદ,
૪૫ તત્ત્વવિવેક
૪૬ કૂપના દ્દષ્ટાન્તપર ગ્રન્થ. (કોડાયમા એક પૃષ્ઠ છે) રહસ્યનામ અંકિત એકસો ને આઠ ગ્રન્થો લખ્યા છે.
૪૭ મુક્તાશુદ્ધિ. (આ ગ્રન્થ તે વૈરાગ્ય કલ્પલતાના

પ્રથમના બે સ્તબક છે એમ આ૦ સા. સૂ
જણાવે છે

૪૮ સ્તોત્રત્રય
૧ સખેશ્વર કાવ્ય ૧૧૨. ખભાત
૨ ગોડી પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર કાવ્ય ૧૦૮ ખભાત
૩ સમીકા પાર્શ્વનાથ કા. ૯ ખભાત
સ્વહસ્તાક્ષરે લખેલ

૪૯ પચનિગ્રથી પ્રકરણુ ગાથા ૧૦૫ (પ. આ
સા સૂ૦ કોલેજ)

૫૦ ધૂર્તાખ્યાન ગાથા ૪૮૪ કથા, ૪૪

૫૧ સ્યાદ્વાદ મજુષા (સ્યાદ્વાદ મજરી ઉપર) ય
ઉપાધ્યાયે આ મજુષા રચી છે. (કોડાયમા
કઈક પ્રાપ્ય)

૫૨ વિચાર સાર શ્લોક ૨૮૫૦

૫૩ ધર્મ પરીક્ષા શ્લોક ૫૩૦૦ (હાજાપટેલ િ
પોળ વિમલ ગચ્છભડાર પટારો ૨૧)

૫૪ અધ્યાત્મપરીક્ષા શ્લોક ૧૮૦૦ (?)

૫૫ અધ્યાત્મ પરીક્ષા શ્લોક ૧૫૦૦(?)ડાજાપટેલની
પોળમા ઉદ્યોત વિમલનો ભડાર)
૫૬ સમ્બોધ સિત્તરી ટીકા. શ્લોક. ૧૫૦

શ્રીમદ્દે ગુજરાતી ભાષામાં રચેલા ગ્રન્થો.

૧ શ્રીપાલ રાજાના રાસનો પાછલો ભાગ.
૨ દિગ્પટ ચોરાશી બોલ (કાશીથી આવતા બનાવેલ).
૩ જમ્બુ સ્વામીનો રાસ.
૪ દ્રવ્યગુણ પર્યાયનો રાસ. શ્લોક. ૨૦૦૦(૧૪૦૦)(?)
૫ સમાધિશતક
૬ સમતાશતક.
૭ તત્ત્વાર્થ સૂત્રનો ટબો
૮ જ્ઞાનસારનો ટબો.
૯ અધ્યાત્મમત પરીક્ષાનો ટબો
૧૦ જશવિલાસ પદ (૭૫)
૧૧ આનન્દઘનજીની સ્તુતિરૂપ અષ્ટપદી.
૧૨ સમ્યક્ શાસ્ત્ર વિચાર સારપત્ર.
૧૩ વિચાર બિન્દુ

સજ્ઝાયો.

સ્તવનો.

૨૮ મૌન એકાદશીના દોઢસો કલ્યાણકનું સ્તવન.

૨૯ }
૩૦ } ત્રણ ચોવીશી.
૩૧ }

૩૨ વિહરમાન જિનવીશી

૩૩ ષટ્સ્થાનક ચોપાઈ

૩૪ દશમતનું સ્તવન

૩૫ શઠપ્રકરણનો બાલાવબોધ.

૩૬ વિચારબિંદુનો બાલાવબોધ

૩૭ કુમતિખંડન સ્તવન

૩૮ સુગુરૂની સજ્ઝાય.

૩૯ ચડતા પડતાની સજ્ઝાય

૪૦ યતિધર્મ બત્રીશી. (જૈનકાવ્ય સંગ્રહમાં પૃષ્ઠ ૨૩૦ માં).

૪૧ સ્થાપના કલ્પની સજ્ઝાય (બુદ્ધિપ્રભા માસિક ૧૯૬૫).

૪૨ સમુદ્રવહાણસંવાદ.

૪૩ પંચપરમેષ્ઠી ગીતા. (ભજન પદ સંગ્રહ. ભાગ ૪)
૪૪ બ્રહ્મગીતા (ભ. પ સ. ૪)
૪૫ સમ્યક્ત્વ ચોપાઈ
૪૬ સીમંધર ચૈત્યવંદન (જૈનકાવ્યપ્રકાશ પાન, ૧ ભીમશી માણેકે છપાવેલ)
૪૭ ઉપદેશમાળા [?]

શ્રીમદ્ જૈનકવિ છતાં ગુજરાતી સાહિત્યને કેવી રીતે પોષ્યું.

એકંદરે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ ન્યાયના વિષય ઉપર ૧૦૮ ગ્રન્થો લખ્યા છે એમ કહેવામાં આવેછે, અને ૨૦૦૦૦૦ (બે લાખ) શ્લોક બનાવ્યા છે શ્રીમદે ગુજરાતી ભાષામાં ગ્રન્થો લખીને ગુર્જર બંધુઓ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે કોઈ એમ કહેશે કે તેમના ગ્રન્થો જૈનધર્મને લગતા છે, તો આનો ઉત્તરમાં કહેવું પડશે કે પ્રેમાનન્દના ગ્રન્થો જેમ વૈષ્ણવધર્મ વા હિન્દુ ધર્મને લગતા હતા તોપણ ગુર્જરભાષાના પોષક છે તેમ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીના ગ્રન્થો પણ જૈન ધર્મને

લગતા છે તોપણ ગુર્જર ભાષાના પોષક છે જૈન કવિઓના ગુર્જર ભાષાપોષક ગ્રન્થોમા પ્રાકૃત માગધી શબ્દો આવી જાય છે તેનુ કારણ એ છે કે જૈન સાક્ષર મુનિયોને સસ્કૃત ભાષા અને માગધી ભાષાનો અભ્યાસ કરવો પડેછે માગધી ભાષા કે જેને પ્રાચ પ્રાકૃત ભાષા કહેવામા આવે છે તેમા જૈનાચાર્યોએ હજારો ગ્રન્થો લખેલા છે, તેથી પ્રાકૃત ભાષાના શબ્દો પ્રસગોપાત્ત આવી જાય એ બનવા યોગ્ય છે અસલની પ્રચલિત ભાષા પ્રાકૃત ગણાય છે ગુજરાતી ભાષા પણ વસ્તુત પ્રાકૃતભાષા જ ગણી શકાય છે વડોદરાના કવિ પ્રેમાનન્દની સાથે શ્રીમદ્ યશોવિજયજીની મુલાકાત થઈ હશે કે કેમ ? તે નક્કી કહી શકાતુ નથી. વડોદરામા કવિરાજ પ્રેમાનન્દનુ શરીર છૂટયુ, અને ડભોઇમા વૈષ્ણવીય કવિ દયારામ અને જૈનસાક્ષર કવિરાજ ઉ૦ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો દેહોત્સર્ગ થયો આ ત્રણ કવિ માટે વડોદરા અને ડભોઇ ગામ સદાકાળ ગુજરાતી સાક્ષરોને સ્મરણીય રહેશે

શ્રીમદ્ ઉ૦ યશોવિજયજીએ દેવની સ્તુતિ કરીને ભક્તિ માર્ગની પુષ્ટિ કરી છે.

શ્રીમદ્‌નો ભક્તિ પ્રેમ   ભક્તિના વિષયમા યશોવિજયજી અપૂર્વ પ્રેમથી પરમાત્માની સ્તુતિ કરે છે તેમનું હૃદય ભક્તિરસથી ઉભરાઈ જાય છે તે નીચેના સ્તવન કાવ્યોથી માલુમ પડશે --

અજિતનાથ સ્તવન

અજિત જિણંદશુ પ્રીતડી, મુજ ન ગમે હો બીજાનો
સગ કે,
માલતી ફુલે મોહીઓ, કિમ બેસે હો બાવલતરૂ
ભૃગ કે. અજીત૦ ૧
ગગા જળમા જે રમ્યા, કિમ છિલ્લર હો રતિ પામે
મરાલ કે,
સરોવર જલધર જલ વિના, નવિ ચાહે હો જગ
ચાતક બાળ કે અજીત૦ ૨
કોકિલકલ કૂજિત કરે, પામી મજરી હો પંજરી
સહકાર કે;

ઓછા તરૂવર નવિ ગમે, ગિરૂઆ શુ હો હોએ ગુણનો
 પ્યાર કે અજીત૦ ૩
કમલિની દિનકર કર ગ્રહે, વળી કુમુદિની હો ધરે
ચદશુ પ્રીત કે;
ગોરી ગિરીશ ગિરિધર વિના, નવિ ચાહે હો કમલા
નિજ ચિત્ત કે અજીત૦ ૪
તિમ પ્રભુશુ મુજ મન ગમ્યુ, બીજાશુ હો નવી
આવે દાય કે,
શ્રી નયવિજય સુગુરૂતણો, વાચક જશ હો નિત નિત
ગુણ ગાય કે અજીત૦ ૫

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી પોતાના પ્રેમી તરીકે અજીતનાથને સ્વીકારીને પ્રેમીના સબધમા યોગ્ય દષ્ટાન્તો આપીને પોતાની પ્રીતિ શ્રી પ્રભુ ઉપર પૂર્ણ છે તેને હૃદયોદ્ગારથી જણાવે છે પ્રેમાનન્દ કવિના સમાનકાલીન આ જૈન કવિરાજની ગુજરભાષ સરળ અને રમ્ય છે તેમના શબ્દોમા પ્રભુપ્રત્યેનો પ્રેમ ઝળકી ઉઠે છે, પ્રભુપગ પ્રેમી બનેલ આ મહાપુરૂષ

પોતના હૃદયને પ્રેમ ઉભરાથી શબ્દો દ્વારા ખાલી કરીને પ્રભુની ભક્તિમા ગુલતાન બને છે, અને અન્યોને તત્પ્રતિ આકર્ષે છે

શ્રીમદ્ કવિરાજ, પ્રભુની સાથે પ્રેમથી પરોક્ષ દશામા સબધ બાધીને પ્રભુનુ સ્મરણ કરે છે પ્રભુની વિરહ દશામા પ્રભુની પ્રાપ્તિને અર્થે પોતાના પ્રેમનો શબ્દોદ્વારા અપૂર્વરસ પ્રગટાવતા છતા નીચેના સ્તવનમા આ પ્રમાણે કહે છે:--

પદ્મપ્રભુ સ્તવન

પદ્મ પ્રભુ જિન જઈ અલગા રહ્યા,
જિહાથી નાવે લેખોજી,
કાગલને મસિ તિહા નવિ સપજે,
ન ચલે વાટ વિશેષોજી,
સુગુણ સનેહારે કદીય ન વિસરે. ૧
ઇહાથી તિહા જઇ કોઈ આવે નહિ,
જેહ કહે સદેશોજી,
જેહનું મિલવુ રે દોહિલુ તેહશુ,

નેહ તે આપ કિલેસોજી. સુગુણ ૨
વીતરાગશુ રે રાગ તે એક પખો,
કીજે કવણ પ્રકારોજી,
ઘોડો દોડરે સાહિબ કાજમા,
મન નાણે અસવારોજી સુગુણ. ૩
સાચી ભક્તિરે ભાવન રસ કહ્યો,
રસ હોય તિહા દોય રીઝેજી,
હોડા હોડરે બેહુ રસ રીઝથી,
મનના મનોરથ સીઝેજી સુગુણ ૪
પણ ગુણવતારે ગોઠે ગાજીએ,
મોટા તે વિશ્રામોજી,
વાચક જશ કહે એહજ આશરે,
સુખ લહુ ઠામો ઠામજી સુગુણ. ૫

પ્રભુના વિરહે પરોક્ષદશામા પ્રેમના સબધથી જે જે પ્રભુને મળવાના ઉપાયો સુઝે છે તેનો વિચાર કરીને તથા પાછા તેનો નિર્ણય કરીને કહે છે કે તમારી પાસે કોઈ આવી શકે તેમ નથી. હે સુગુણ સ્નેહી! તમો એક ઘડી માત્ર પણ

વિસરતા નથી હે વીતરાગ ! હુ તમારી સાથે રાગ કરૂ છું, પણ આપ વીતરાગ હોવાથી મારા પ્રેમની કોણ કિ-મત આકી શકે ? ઘોડો સ્વામીના કાર્ય માટે બહુ દોડે પણ સ્વામીના મનમા તો તે બાબતનો વિચાર પણ ન હોય, તેમ તમારા ઉપર હુ અત્યન્ત પ્રેમ ધારણ કરૂ છુ અને તમારા તો હીસાબમા ન હોઉ તો ? કેમ એવી એક પક્ષવાળી પ્રીતિ નભી શકે ? બે રસીલા હોય તો પ્રેમરસથી રીઝ પેદા થાય. આપ અનેક ગુ-ણના ભડાર છો અને મોટા એવા વિશ્રામભૂત છો ઉપાધ્યાય કહે છે કે હે પ્રભુ ! તમારો આશ્રય પા-મીને હુ ઠામોઠામ સુખ લહીશ આપના વિના મારે કોઈ અન્ય વિશ્રામો નથી, ઇત્યાદિ કહી તેઓ અપૂર્વ ભકિતભાવને પ્રગટ કરે છે

ઉપાધ્યાયજીનું મન ભકિત અને પ્રેમથી લદ્દબદ્દ બની ગયુ હતુ ભક્તિ એ પરમાત્માને મેળવવાનો અપૂર્વ માર્ગ છે. જ્યારે પ્રભુને મહાન્ માનવામા આવે છે ત્યારે તેમના પ્રતિ પૂજ્યભાવ પ્રગટ થાય છે. પ્રેમભકિતના

ઉદ્ગારો ખરેખર પરાભાષારૂપ હોવાથી ભક્તિના આધીન ભગવાન્ એવુ જે કથવામા આવે છે તે અક્ષરેઅક્ષર સત્ય ઠરે છે પરાભાષાથી ઉઠતા ભકિતના શબ્દોમા એવી શકિત હોય છે કે તે ભક્તિના વિચારોને ફેલાવીને અપૂર્વ આનન્દ રસ પ્રગટાવી શકે છે ભકિતના રસમા મસ્ત બનેલો ભકત, પ્રભુને પોતાના હૃદયમા લાવી શકે છે. યોગીઓ પણ જે પ્રભુને હૃદયમા લાવવા અસમર્થ બને છે તે કાર્યને ભક્ત સહેજે સાધી શકે છે ભક્ત પોતાના હૃદયમા ધ્યેય પ્રભુની મૂર્તિને ભક્તિ બળથી ખડી કરે છે, અને ત્રણ ભુવનના નાથને પોતાના અણુ જેવા હૃદયમા અર્થાત્ ન્હાના હૃદયમા સ્થાપન કરવા સમર્થ થાય છે, અને તેની શાબાશી ભક્તને મળેછે ભકિતની ધૂનમા મસ્ત બનેલા ભકતો પ્રભુની સાથે જાણે સાક્ષાત્ વાત કરતા હોય એવો તેઓની મન સૃષ્ટિનો દેખાવ અન્યોને આપે છે. આવી ઉત્તમ ભકિતની ધૂનમા સાત્ત્વિક આનન્દ રસનુ આસ્વાદન કરીને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી

સુવિધિનાથના સ્તવનના ઉપરના વિચારોને મળતા શબ્દોમા પ્રભુને ભક્તિના માહાત્મ્યથી હૃદયમા ધ્યેય-રૂપે પ્રગટ કરીને નીચે પ્રમાણે કથે છે

સુવિધિનાથ સ્તવન.

લઘુ પણ હુ તુમ મન નવિ માવુરે,
જગગુરૂ તુમને દીલમા લાવુરે,
કુણને એ દીજે શાબાશીરે,
કહો શ્રી સુવિધિ જીણંદ વિમાસીરે લઘુ ૧
મુજમન અણુમાહે ભક્તિ છે ઝાઝીરે,
તેહ દરીનો તુ છે માજીરે,
યોગી પણ જે વાત ન જાણેરે,
તે અચરિજ કુણથી હુઓ ટાણેરે લઘુ ૨
અથવા થિરમાહે અથિર ન માવેરે
મોટો ગજ દરપણમા આવેરે,
જેહને તેજે બુદ્ધિ પ્રકાશીરે,
તેહને દીજે એ શાબાશીરે લઘુ ૩
ઉર્ધ્વમૂલ તરૂવર અધ શાખારે,

છદ્મપુરાણે એહવી છે ભાષારે
અચરિજ વાલે અચરિજ કીધુ ે,
ભગતે સેવક કારજ સિદ્ધયુરે લઘુ ૪
લાડ કરી જે બાલક બોલેરે,
માતપિતા મન અમિયને તોલેરે,
શ્રી નયવિજય વિબુધનો શિશોરે,
જશ કહે એમ જાણો જગદીશોરે લઘુ ૫

સુવિધિનાથના સ્તવનમા ભક્તિનુ આકર્ષણ અને ભક્તિરસથી ભક્તના કાર્યની સિદ્ધિનો અપૂર્વ ભાવ દેખવામા આવે છે ધ્યેય પ્રભુને ધ્યાનમા ધારીને ભક્તમહાત્મા પોતાના સહજાનન્દનો ભોક્તા બને છે ભક્તિમય શબ્દોના આન્દોલનોથી જગત્મા ભક્તિના વિચારોથી વૃદ્ધિ થાય છે, અને તેથી દુનિયાના લોકોને પ્રભુની ભક્તિનો અપૂર્વ લાભ સપ્રાપ્ત થાય છે ભક્તની પરાભાષાથી જે ભક્તિના ઉદ્ગારો નીકળના હોય છે તે શબ્દદ્વારા ઉદ્ગારોને જાણવાથી અન્ય મનુષ્યોના હૃદયમા પણ તેવા પ્રકારનો આનન્દ ખીલી ઉઠે છે.

ભક્ત ખરેખર ભકિતની ધૂનમા ચઢી જઇને કપટાદિ દોષોનો સત્વર નાશ કરીને પોતાના હૃદયને ચન્દ્રની પેઠે નિર્મળ બનાવે છે, અને તે પ્રભુની આગળ ન્હાના બાળક જેવો બની જઇને પોતાના મનમા જે જે આવે છે તે પ્રભુને કહે છે શ્રીમદ્ આવી ભકિતના પરિણામમા પ્રભુના બાળક બની ગયા છે અને પોતાના હૃદયની શુદ્ધતા કરીને તેમાથી અપૂર્વ ભકિત રસના ઝરાને વહેવરાવીને આત્માની શીતલતાને પ્રાપ્ત કરે છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી પોતેજ ભકિતના પાત્ર ભકતરૂપ પોતે બનીને પોતાના હૃદયના ઉભરાઓ બહાર કાઢીને ભકત કવિના ખરા નામને દીપાવીને અન્યોને અનુકરણીય બને છે શ્રીમદ્ શુદ્ધ ભકિતરસના રસીલા થઇને પરમાત્માની સ્તુતિ કરીને પ્રભુને એમ કહે છે કે હે પ્રભુ !! તમોએ મારા ઉપર કંઇ કામણ કર્યું છે કે જેથી મારૂં મન આપના ઉપર લાગી રહ્યુ છે પ્રભુના ઉપર પોતે કામણ કરવાનું કહીને એમ પ્રકાશે છે કે—હું પણ ભકિતના કામણથી તમને મારા હૃદયરૂપ ઘરમા

રાખીશ મારા મનરૂપ વૈકુઠમા અકુઠિત એવી ભક્તિ-વડે તમો સ્થિર થઇને રહેશો, એમ શ્રીમદ્ નીચેના સ્તવનમા જણાવે છે તથાચ

वासुपूज्यस्तवन.

સ્વામી તુમે કાઇ કામણ કીધુ,
ચિત્તડુ અમારૂ ચોરી લીધુ,
અમે પણ તુમશુ કામણ કરશુ,
ભક્તિ ગ્રહી મન ઘરમા ધરશુ,
સાહિબા વાસુપૂજ્ય જીણદા,
મોહના વાસુપુજ્ય જીણદા સા ૧
મન ઘરમા ધરીઆ ઘર શોભા,
દેખત નિત્ય રહેશો થિર થોભા,
મન વૈકુંઠ અકુઠિત ભકતે,
યોગી ભાખે અનુભવ યુકતે સા ૨
ક્લેશે વાસિત મન સસાર,
ક્લેશ રહિત મન તે ભવપાર,
જો વિશુદ્ધ મન ઘર તુમે આવ્યા,

પ્રભુ તો અમે નવનિધિ ઋદ્ધિ પાવ્યા સા. ૩
સાતરાજ અલગા જઈ બેઠા,
પણ ભકતે અમ મનમાહિ પેઠા,
અલગાને વલગ્યા જે રહેવુ,
તે ભાણુા ખડખડ દુખ સહેવુ સા ૪
ધ્યાયક ધ્યેય ધ્યાન ગુણ એકે,
ભેદ છેદ કરશુ હવે ટેકે,
ખીર નીરપરે તુમશુ મલશુ,
વાચક જશ કહે હેજે હલશુ સા ૫

ઉપાધ્યાયજી કથે છે કે કલેશવડે વાસિત થએલુ મન તેજ સસાર છે રાગ અને દ્વેષાદિ દોષથી મન જ્યારે મુક્ત થાય છે ત્યારે આત્મા, ભવનો પાર પામે છે જ્યાસુધી મનમા ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, નિન્દા, હિસાવૃત્તિ, લોભ, કપટ, અહકાર અને નિન્દા આદિ દોષો હોય છે, ત્યા સુધી બાહ્યના ગમે તેવા ક્રિયા વિગેરેના આડબરથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી મનમા ઉત્પન્ન થતી વિષય વાસનાઓને હઠાવ્યા વિના પ્રભુની

ભક્તિ કરી શકાતી નથી પ્રભુની આજ્ઞા છે કે મારા પર પ્રેમ જો ધારણ કરતા હોવ તો મનમા ઉત્પન્ન થનાર રાગાદિક દોષોને જડ મૂળમાથી દૂર કરો!! એજ ખરી ભક્તિ છે આવી ખરી ભક્તિ વિના સ્વાર્થ-સાધક ઢોગી ભક્તોની ઢોગીભક્તિ, સસાર વધારનારી છે એમ અવબોધવુ મનની શુદ્ધિ કર્યા વિના પ્રભુને હૃદયમા ધ્યેયરૂપે ધારી શકાતા નથી. સર્વ કામના-ઓનો ત્યાગ કરીને જેઓ પોતાના હૃદયને શુદ્ધ બનાવે છે અને અધિકારપરત્વે ક્રિયા માર્ગમા પ્રવૃત્ત થાય છે, તેઓ પ્રભુને વિશુદ્ધ મનમા લાવવાને સમર્થ થાય છે એમ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયે અત્ર ગૂઢ રહસ્ય દર્શાવ્યુ છે વિશુદ્ધ મનમા પ્રભુ આવવાથી આત્મામાં નવનિધિની ઋદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે ક્ષાયિકભાવની જ્ઞાનાદિક નવ લબ્ધિયોને નવનિધિની ઋદ્ધિ જૈન પરિભાષાવડે કહેવામા આવે છે શ્રીમદ્ કથે છે કે હે પ્રભો! તમે સાત રાજ ઉંચા જઈને બેઠા છો તોપણ તમે ભક્તિના યોગે ભક્તના મનમા પેઠા છો એમા કઈ

આશ્ચર્ય નથી ધ્યાતા, ધ્યેય અને ધ્યાનનુ ઐક્ય થતાં હે પ્રભો ! અમો આત્માથી કર્મને ભિન્ન કરીને અર્થાત્ તે કર્મ ભિન્ન છે એવો ઉપયોગ લાવીને કર્મનો છેદ કરીશુ, અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને હે પ્રભો !! ક્ષીરમા નીર જેમ મળી જાય છે તેમ અમો પણ સિદ્ધ સ્થાનમા તમારી સાથે મળી જઇશુ. આત્માને પરમાત્મ સ્વરૂપ કરીને તમો જ્યા સિદ્ધસ્થાનમા છો ત્યા આવીને હું પણ તમને મળીશ એમ ઉપાધ્યાયજી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિના ઉભરાથી પ્રભુની સાથે જાણે વાતોજ કરતા હોય, એવી રીતે કથે છે ભકિત રસમય સ્તવનાથી ઉપાધ્યાયના હૃદયપટમા ભક્તિદ્વારા પ્રભુનુ ચિત્ર કેવુ ચિતરાયુ હતુ તેનું જ્ઞાન વાચકોને થયા વિના રહેતુ નથી જૈન શૈલી પ્રમાણે અને પોતાના હૃદયોલ્લાસથી ભકત કવિએ શાતિનાથના સ્તવનમા પ્રભુને ભેટવાની જે ભાવના ભાવી છે તે અદ્‌ભુત છે પ્રભુને ભેટવા માટે જે શબ્દો દ્વારા હૃદયોદ્‌ગારો કાઢ્યા છે તેનું સૂક્ષ્મ મનન કરીને તેમા ઉંડા ઉતરીને સ્તવનનો

પ્રદેશ અવલોકીએછીએ તો તેની અપૂર્વ રમણીયતા દેખાય છે શ્રીશાન્તિનાથના સ્તવનમા તેમણે પ્રભુને ભેટવાના અર્થાત્ પ્રભુને મળવાના સબધમા પોતાના વિચારોને ભક્તિરૂપે વહેવરાવીને સમ્યક્ત્વાદિ ગુણોવડે પ્રભુની પ્રાપ્તિ જણાવી છે, અને ધ્યાનવડે પ્રભુની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યુ છે પ્રભુના ધ્યાનમા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો સમાવેશ થાય છે એમ પણ દર્શાવ્યુ છે ધ્યાનની પરિણતિમા ધ્યાતા પ્રભુના સ્વરૂપની સાથે એકમેક બની જાય છે, અને તેથી તે પ્રભુને સપ્રાપ્ત કરે છે. અનુભવ દર્શનથી પરોક્ષદશામા પ્રભુનુ દર્શન કરવાને ભક્ત સમર્થ બને છે પ્રભુ ઉપર પ્રેમી બનેલો ભક્ત ક્ષણેક્ષણે પ્રભુનું ધ્યાન ધરે છે, તેથી તે પ્રભુનુ અદ્‌ભુત રૂપ દેખી શકે છે, અર્થાત્ અનુભવી શકે છે શ્રીમદ્‌ના સ્તવનથી તેઓએ પોતે એવો અનુભવ કર્યો છે, એવુ મને પરોક્ષ દશામા જણાય છે એમ તેમના સ્તવન ઉપરથી માલુમ પડે છે તે સ્તવન નીચે મુજબ છે.

શાંતિનાથ સ્તવન.

ધન દિન વેલા ધન ઘડી તેહ,
અચિરાનો નંદન જિનજી ભેટશુજી,
લહીશુંરે સુખ દેખી મુખચંદ,
વિરહ વ્યથાના દુઃખ સવિ મેટશુજી. ૧
જાણ્યોરે જેણે તુજ ગુણ લેશ,
બીજારે રસ તેહને મન નવિ ગમેજી,
ચાખ્યોરે જેણે અમી લવલેશ,
બાકસ બુકસ તસ ન રૂચે કિમેજી ૨
તુજ સમકિત રસસ્વાદનો જાણ,
પાપ કુભક્તે બહુ દીન સેવિયુંજી,
સેવે જો કર્મને યોગે તોહિ,
વાંછે તે સમકિત અમૃત ધુરે લખ્યુંજી ૩
તાહરૂ ધ્યાન તે સમકિતરૂપ,
તેહજ જ્ઞાનને ચારિત્ર તેહજ છેજી,
તેહથીરે જાએ સઘળા પાપ,
ધ્યાતારે ધ્યેયસ્વરૂપે હોયે પછેજી. ૪

દેખીરે અદ્ભુત તાહરૂ રૂપ,
અચરિજ ભવિકા અરૂપી પદવરેજી,
તાહરી ગત તુ જાણેરે દેવ,
સમરણુ ભજન તે વાચક જશ કરેજી 	૫

શ્રીમદ્‌ના ભક્તિમય એક સ્તવનપર જો બરાબર ભાવાર્થ લખવામા આવે તો એક મોટો ગ્રન્થ થઈ જાય, તેથી અત્ર તેમના ભકિતના સ્તવનનુ સક્ષેપથી શબ્દમા દિગદર્શન કરવામા આવે છે શ્રીમદ્ ભક્તિરસમા રસીલા થઈને પરમાત્માને ભેટવા અત્યન્ત ઉત્સુક બની ગયા છે, અને તેઓ પરમાત્માની ભક્તિમા લીન થઇને લોકની અર્થાત્ દુનિયાની રીઝનો અનાદર કરે છે દુનિયાને રીઝવવી અને પ્રભુને રીઝવવા એ બન્ને કાર્ય સાથે બનતા નથી મનુષ્યો દુનિયાને રીઝવવા પ્રયત્ન કરે છે તોપણુ તેથી દુનિયાની રીઝરૂપ કાર્ય પાર પડતુ નથી. દુનિયામા એક મનુષ્યને રીઝવવામા આવેછે તો અન્ય ભિન્ન વિચારવાળો મનુષ્ય નાખુશ થાય છે મનુષ્યોની એક સરખી મતિ નથી અને તેથી

તેઓના ભિન્નભિન્ન વિચારો હોય છે તેથી કોઇથી સઘળી દુનિયા રીઝવી શકાતી નથી. ઉત્તમ ભકત મનુષ્યો દુનિયાને રીઝવવા પ્રયત્ન કરતા નથી ભરત ચક્રવર્તીને આયુધ શાળામા ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયુ અને એક તરફ ઋષભદેવ ભગવાન્ કેવલી થયાના સમાચાર સાભળ્યા આ બન્નેમાથી પહેલી પૂજા કોની કરવી ? એવો વિચાર કરીને ભરતરાજાએ ચક્રરત્નની રીઝ ત્યાગીને ઋષભદેવનુ દર્શન કર્યું દુરારાધ્ય લોક છે દોરંગી દુનિયા છે સઘળી દુનિયા કોઈનાથી રીઝ પામી નથી, અને પામનાર નથી, માટે દુનિયાદારીની રીઝ ત્યાગીને અને લોક ગમે તે બોલે તની પરવા ન કરતા પરમાત્માની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવી, એવા વિચારથી ધુનમા આવી જઇને શ્રીમદ્ યશોવિજયજી એક પરમાત્માની રીઝમા પોતાનુ મન લગાડે છે, તે મલ્લિનાથના સ્તવનથી માલુમ પડે છે --

तथा च मल्लिनाथ स्तवन —

તુજ મુજ રીઝની રીત, અટપટ એહ ખરીરી,
લટપટ નાવે કામ, ખટપટ ભાજ પરીરી 1

મલ્લિનાથ તુજ રીત, જન રીઝે ન હુએરી,
હોય રીઝવુને ઉપાય, સાહમુ કાઈ જુએરી. ૨
દુરારાધ્ય છે લોક, સહુને સમ ન શરીરી,
એક દુહવાએ ગાઢ, એક જો બોલે હસીરી ૩
લોક લોકોત્તર વાત, રીઝવે હોય જુઈરી,
તાત ચક્રધર પૂજ્ય, ચિન્તા એહ હુઇરી. ૪
રીઝવવો એક સાઈ, લોક તે વાત કરેરી,
શ્રી નયવિજય સુશિષ્ય, એહિજ ચિત્ત ધરેરી. ૫

કવિ પોતેજ પાત્ર બનીને ભક્તિ વિષયક હૃદયની સ્ફુરણાઓને શબ્દોદ્વારા બહાર કાઢે છે. ત્યારે તે ભક્તિ વિષયાદિનો સ્વાભાવિક કવિ ગણી શકાય છે. શ્રીમદ્ ભક્તિના પાત્ર બનીને દુનિયાની પરવાનો ત્યાગ કરીને પ્રભુને રીઝવવા માટે ખરો નિશ્ચય પ્રગટ કરે છે, તેથી તેઓ ભક્તિની કોટિમા કેટલી બધી ઉચ્ચતા મેળવે છે તેનો વાચકો પોતાની મેળે ખ્યાલ કરશે. કેટલાક શુષ્કજ્ઞાનીઓના હૃદય તપાસવામા આવે છે તો મારવાડની ભૂમિની પેઠે સૂકા હોય છે, તે-

ઓના હૃદયમા પ્રભુ પ્રેમ ન હોવાથી જગત્પ્રતિ ઉચ્ચ પ્રેમ હોતો નથી, તેથી તેઓનુ મન ઉદાસ લાગે છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહાન્ તાર્કિકશિરોમણિ અને મહાન્ તત્ત્વજ્ઞાની હોવા છતા તેમના હૃદયરૂપ પર્વત-માથી ભક્તિના પ્રેમઝરણો વહે છે અને તેથી તે પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા ધારણ કરવા કેટલા બધા પ્રયત્નશીલ થયા છે તે વાચકોને સ્વયમેવ જણાશે

ઉપાધ્યાયજી જે પ્રભુની સ્તવના કરે છે તેમા
જ્ઞાનગર્ભિત પ્રેમ તો દેખાયા
અનુભવજ્ઞાનવડે ॰ભુના વિના રહેતોજ નથી તે પરમા
સ્વરૂપની ઝાખી ત્માનુ ધ્યેયરૂપે જે વર્ણન કરે
છે તે અનુભવ પામીને કરે છે,
એમ સહેજે તેમના સ્તવનથી માલુમ પડી આવે છે ઉપાધ્યાયજી વીશમા મુનિસુવ્રત સ્વામીના સ્તવનમા પ્રભુના ગુણોની સેવનારૂપ ભક્તિનો ઉલ્લેખ કરીને પોતાનો અપૂર્વ અનુભવ રસ પ્રગટ કરે છે તેઓ કથે છે કે હે પ્રભુ!! તું જાગતો છે, મારા હૃદયથી કદી દૂર

થતો નથી. હે પ્રભુ!! જ્યારે તારો ઉપકાર સભારીએ છીએ ત્યારે આનંદ પ્રગટે છે પ્રભુના ઉપકારથી ગુણો-વડે ભરાયલા મનમા એક અવગુણ સમાઈ શકતો નથી, જેને આવી ઉપકાર ભાવના પ્રગટ થાય છે, તેને આ બાબતનો અનુભવ આવે છે પ્રભુના ગુણોની સાથે જે આત્માના ગુણોનો સબંધી થાય છે તેને તે ગુણો અક્ષયરૂપે પરિણમે છે પ્રભુનોશુદ્ધપ્રેમ ખરેખર અક્ષયપદ દેવા સમર્થ બને છે. પ્રભુનુ સ્વરૂપ ખરેખર અક્ષરવડે ગોચર થતુ નથી અનુભવજ્ઞાનવડે પ્રભુના સ્વરૂપની ઝાખી થાય છે તે જ્ઞાનભકિતબળે મુનિ સુવ્રતની અપૂર્વ સ્તવના નીચે પ્રમાણે કરે છે—

મુનિસુવ્રત સ્તવન.

મુનિસુવ્રત જિન વદતાં, અતિ ઉલ્લસિત તન મન થાયરે;
વદન અનુપમ નિરખતા, માહરા ભવભવના દુ ખ જાયરે.
માહરા ભવભવના દુ ખ જાય, જગતગુરૂ જાગતો સુખ કંદરે.
સુખકંદ અમંદ આણંદ, પરમગુરૂ જાગતો. સુ. ૧

નિશદિન સુતા જાગતા, હઇડાથી ન રહે દૂરરે,
જબ ઉપકાર સભારીએ, તવ ઉપજે આનન્દ પૂરરે.
તવ ૨

પ્રભુ ઉપકાર ગુણે ભર્યા,—મન અવગુણ એક ન સમાયરે,
ગુણ ગુણી અનુબધી હુઆ, તેતો અક્ષયભાવ કહાયરે.
તે જ સુ ૩

અક્ષયપદ દીએ પ્રેમ જે, પ્રભુનુ તે અનુભવ રૂપરે,
અક્ષર સ્વર ગોચર નહિ, એતો અકલ અમાય અરૂ
પરે એ જ સુ ૪

અક્ષર થોડા ગુણ ઘણા સજ્જનના તે ન લિખાયરે,
વાચક જશ કહે પ્રેમથી, પણ મનમાહે પરખાયરે.
પ જ સુ પ

શ્રીમદ્ સમ્યગ્જ્ઞાન ગર્ભિત શુદ્ધપ્રેમ વડે અપૂર્વ વીર્યોલ્લાસ પ્રગટાવીને પ્રભુને ધ્યે- સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ યરૂપે પોતાના હૃદયની આગળ ખડા કરીને અને તે સાક્ષાત્ મળ્યા હોય એવી વૃત્તિ ને બનાવીને બીજા મુનિસુવ્રતના સ્તવનમા નીચે પ્રમાણે વદે છે:—

સ્તવન.

આજ સફલ દિન મુજતણો, મુનિ સુવ્રત દીઠો,
ભાગી તે ભાવઠ ભવતણી, દિવસ દુરિતના નીઠા.
આજ ૧

આગણે કલ્પવેલી ફળી, ઘન અમિયના વુઠા,
આપ માગ્યા તે પાસા ઢળ્યા. સુરસમકિત તુઠા.
આજ ૨

નિયતિહિત દાન સન્મુખ હુયે, સ્વપુણ્યોદય સાથે,
જશ કહે સાહિબે મુગતિનુ, કરિયુ તિલક નિજ હાથે
આજ. ૩

ઉપરના સ્તવનમાથી શ્રીમદ્નો ગૂઢ આન્તરિક રહસ્ય બહાર કાઢવાની અત્યત આવશ્યકતા છે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી ભરૂચમા જ્યારે ગયા હશે તે વખતમા આ સ્તવન રચાયુ હોય એમ માલુમ પડે છે ભરૂચમા મુનિસુવ્રત સ્વામીનુ જિનમન્દિર છે "જગ ચિતામણી" ચૈત્યવદનમા પણ ભરૂચમા મુનિસુવ્રત સ્વામી છે તેનુ દિગ્દર્શન કર્યું છે. જૈનોના કેટલાક

ગ્રન્થોમા લખ્યુ છે કે કોઇને અમુક સચોગોમા પ્રાયશ્ચિત્ત લેવુ હોય તો ભરૂચ જઈ ત્રણ ઉપવાસ કરીને મુનિસુવ્રત સ્વામીની આરાધના કરવી. આરાધના કરવાથી મુનિસુવ્રત સ્વામીના અધિષ્ઠાયક દેવતા પ્રસન્ન થાય છે અને જે જે પ્રશ્ન પૂછવામા આવે છે તેના તે ઉત્તર આપે છે, આલોચના દેવી, કેટલા ભવમા મુક્તિમા જવુ, ઇત્યાદિ પ્રશ્નોના ઉત્તર શાસનદેવતા આપે છે જૈનગ્રન્થોના આધારે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ પણ મુનિસુવ્રત સ્વામીના દર્શન કરીને ત્રણ ઉપવાસની તપશ્ચર્યા કરી હતી અને તેથી સમ્યકત્વીદેવ તેમના ઉપર પ્રસન્ન થયા હતા અને તેમને મુક્તિવધુની પ્રાપ્તિ અમુક ભવમા થશે એમ કહ્યુ હતું, તેવી નિશાની ઉપરના સ્તવનમાથી નીકળી આવે છે ભવિષ્યતાના ચોગે તેઓ અમુક ભવમા મુક્તિ જવાના છે એમ દેવતાના મુખે સાભળવાથી "સાહિબે મુગતિનું કરિયુ તિલક નિજ હાથે' એવુ ગાન કર્યું જણાય છે. આ તેમના સ્તવન ઉપરથી અને કિવદ-

ન્તીના આધારે આવો ઉલ્લેખ કરવામા આવે છે એટલુ તો કહેવુ પડે છે કે ઉપાધ્યાયજીને નિશ્ચય સમ્યકત્વ પ્રાપ્ત થયુ હતું અને એ વાત તેમણે મુનિ સુવ્રતસ્વામિના અધિષ્ટાયક દેવ પાસેથી સાભળીનેજ મુક્તિરૂપ સ્ત્રી વરવાનુ સમ્યકત્વરૂપતિલક પ્રભુએ મારા કપાલપર કર્યું એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે ઉપાધ્યાયની આવી ઉચ્ચ ભકિત જોતા તેમને સમ્યકત્વ પ્રગટયુ હતુ એમ કહ્યા વિના ચાલતુ નથી. પ્રભુની ભકિતથી જેણે કષાયાદિનો નાશ કર્યો છે એવા ઉપાધ્યાયજીને અલ્પભવ સસાર બાકી હોય અને થોડાજ ભવમા તેમને મુકિત મળવાની હોય એમ અમારૂં હૃદય કહે છે શ્રીપાલરાસમા પણ તેમણે નીચે પ્રમાણે કહ્યુ છે.—

મારે તો ગુરૂ ચરણુપસાયે, અનુભવ દિલમાહી પેઠો,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાહી, આતમ રતિ હુઇ બેઠોરે.
મુજ ૧૦
ઉગ્યો સમકિત રવિ ઝલહલનો, ભરમ તિમિર
સવિ નાઠો,

તગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનો બલ પણ ઘાઠેરે.
મુજ ૧૧

(શ્રીપાળ રાસ-ચોથો ખડ.)

ઇત્યાદિ જોતા તેમને નિશ્ચય સમ્યકત્વ પ્રગટયુ હતુ એમ નિશ્ચય થાય છે.

શ્રીમદ્‌ની ભકિતનો પ્રવાહ

ઉપાધ્યાયજી ભકિતમાર્ગના પ્રદેશમા બહુ ઉંડા ઉતરેલા લાગે છે શુદ્ધ પ્રેમથી મનુષ્ય, પરમાત્માનો ઉપાસક બને છે શુદ્ધપ્રેમરસના મહાસાગરમા અહત્વ અને મમત્વવૃત્તિરૂપ લુણના ગાગડાઓ ગળી જાય છે. શુદ્ધ પ્રેમરસમા હૃદય જ્યારે લદબદ હોય છે ત્યારે હૃદયમા દિવ્યદષ્ટિ ખીલે છે અને તેથી પરમાત્માના સ્વરૂપની ઝાખી અવલોકી શકાય છે. ભક્તના મનમા પ્રભુના સદ્‌ગુણો વ્યાપી રહે છે અને તેથી તે પરમાત્માના સબધમા આવતો જાય છે. પરત્માના ગુણોમા લીન બનેલો ભકત ખરેખર પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપે નિહાળવા સમર્થ થાય છે

ભક્તના મનરૂપ ત્રાંબાને પરમાત્માનો પ્રેમ ખરેખર સુવર્ણરૂપ કરી દે છે પરમાત્મા ઉપર સ્નેહ ધારણ કરવાથી મનમા રહેલા દુર્ગુણોના સસ્કારો ટળી જાય છે અને મન ખરેખર પરમાત્માના સ્નેહવડે ઉચ્ચ શુદ્ધ બને છે ઉદકનો લેશ માત્ર જલધિમા ભળીને અક્ષયપદને પામે છે, તેમ પ્રભુના ગુણોની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરીને ભક્તજન પણ અક્ષયપદને પામે છે, ચદનની ગ ધ એ તેની સ્વાભાવિક ગધ છે, તેમ પરમાત્માની સાથે મળવુ એ શુદ્ધ સ્વાભાવિક સબંધ છે આત્મા તે પરમાત્મારૂપે થાય છે પરમાત્માની સાથે શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરતા કરતાશુદ્ધ પ્રેમનો પ્રવાહ અગ્નિના તણખાની પેઠે એટલો બધો વૃદ્ધિ પામે છે કે તેથી સઘળુ જગત્ એક આત્મસમાન ભાસેછે, અને તેથી તે ભક્તના રાગદ્વેષનો વિલય થાય છે અને તે મુક્તદશા પ્રાપ્ત કરે છે. શુષ્કજ્ઞાનીઓ પ્રભુના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી તેથી તેઓ સાત્ત્વિક ગુણના આનદના અભિમુખ થઇ શકતા નથી, અને શુદ્ધ પ્રેમરસની ગગામા સ્નાન

કરીને દિવ્યસૃષ્ટિમા પ્રવેશ કરી શકતા નથી ભકતનો પરમાત્મા ઉપર અચળ પ્રેમ હોય છે તેથી તે શુદ્ધ પ્રેમવડે પ્રભુની સેવના કરીને દિવ્યજીવનપ્રદ આનન્દ રસને આસ્વાદે છે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય ભકત બનીને ઉપર્યુકતપ્રેમથી પ્રભુનું સેવન કરે છે. તે નીચેના સ્તવનથી જણાઇ આવશે—

युगमधर स्तवन

શ્રી યુગમધર સાહિબારે, તુમશુ અવિહડ રગ, મનના માન્યા,
ચોલ મજીઠતણી પરેરે, તે તો અચલ અભગ, ગુણના ગેહા. ૧
ભવિજન મન ત્રાબુ કરેરે, વેધક કચન વાન, મન૦
ફરિ ત્રાબુ તે નવિ હોયેરે, તે તુમ નેહ પ્રમાણ. ગુણ૦ ૨
એક ઉદક લવ જિમ મળ્યોરે, અક્ષય જલધિમા હોય મન.
તિમ તુમશુ ગુણ નેહલોરે, તુજ સમ જગ નહીં કોઇ. ગુણ૦ ૩

તુજશુ મુજ મન નેહલોરે, ચદન ગધ સમાન, મન.
મેલ હુઓ એ મૂલગોરે, સહજસ્વભાવ નિદાન.
ગુણ. ૪

વપ્રાવિજય વિજયા પુરીરે માત સુતારાનદ મન.
ગજ લછન પ્રિય મગલારે, રાણી મન આણદ. ગુણ ૫
સુદઢરાય કુલ દિનમણિરે, જય જય તુ જિનરાજ.
મન.

શ્રી નયવિજય વિબુધતણોરે, શિષ્યને દિઓ શિવ-
રાજ, ગુણ ૬

પ્રેમ ઉદ્ગારોથી પ્રભુની સ્તવના કરીને શ્રીમદે પોતાની ભક્તિરૂપ નદીનો ખરેખર હૃદયમા અપૂર્વ પ્રવાહ વહેવરાવ્યો છે, તેથી તેમના આત્માની શુદ્ધતાનું અનુમાન વાચકો પોતાની મેળે કરી લેશે.

શ્રીમદ્ જ્ઞાનગર્ભિતભકિતના વિષયમા જેમ ઉંડા ઉતર્યા હતા, તેમ ક્રોધાદિક દોષોને ટાળવાના ઉપદેશમા પણ ઉંડા ઉતરીને કારૂણ્ય ભાવથી ઉપ-

અહિસા સૂત્રનો બોધ

દેશક થઇને લોકોને ગુર્જર ભાષામા સારો ઉપદેશ આપે છે તેમની બનાવેલી સજ્જાયો વાચીને દોષનિવારક ઉપદેષ્ટા કવિરાજના કેટલાક કાવ્યો જનવૃન્દ સમક્ષ રજુ કરવામા આવે છે જગતમા પ્રાણીઓની હિંસા અટકાવવા માટે હિંસા પાપસ્થાનકની સજ્જાયમા હિંસા કરવાથી હિંસક મનુષ્ય, અનેક પ્રકારના કર્મ બાધે છે એમ જણાવે છે. પ્રાણીઓની હિંસા કરનાર, સસારમા અનેક પ્રકારના દુ ખ પામે છે તત્સબધી કેટલીક ગાથાઓ નીચે લખવામા આવે છે —

પાપસ્થાનક પહેલુ કહ્યુરે, હિંસા નામ દુરત,
મારે જે જગ જીવનેરે, તે લહે મરણુ અનન્તરે–પ્રાણી
જિનવાની ધરો ચિત્ત. ૧
માતપિતાદિ અનતનારે, પામે વિયોગ તે મન્દ,
દારિદ્ર દોહગ નવિ ટળેરે, મિલે ન વલ્લભવૃન્દરે
પ્રાણી૦ ૨
હોયે વિપાકે દશ ગુણુરે, એક વાર કિયુ કર્મ,
શત સહસ્ર કોડી ગમેરે, તીવ્ર ભાવના મર્મરે. પ્રા૦ ૩

મર કહેતા પણ દુ:ખ હુવેરે, મારે કિમ નવિ હોય.
હિંસા ભગિની અતિ બૂરીરે, વૈશ્વાનરની જોયરે.
પ્રાણી૦ ૪

તેહને જોરે જે હુવારે, રૌદ્ર ધ્યાન પ્રમત્ત,
નરક અતિથી તે નૃપ હુવારે, જિમ સુભૂમ બ્રહ્મદ-
ત્તરે પ્રાણી ૫

રાય વિવેક કન્યા ક્ષમારે, પરણાવે જસ સાય,
તેહ થકી દૂરે ટલેરે, હિંસા નામ બલાયરે પ્રા. ૬

હિંસાથી આત્માની નીચદશા થાય છે અને હિંસાથી અનેક ભવમા પાપકર્મના વિપાકો ભોગવવા પડે છે, ઇત્યાદિથી હિંસાયુકત મનુષ્યોની વૃત્તિ પાછી હઠાવીને દયાની વૃત્તિ ખીલવવાને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય પોતાની ફરજ અદા કરે છે.

શ્રીમદે સત્યનો ઉપદેશ આપતા કહ્યુ છે કે

સત્યનો ઉપદેશ

સત્યના સમાન કોઈ ધર્મ નથી, અને અસત્યના સમાન કોઈ અધર્મ નથી. અસત્ય બોલવાથી

વર, ખેદ અને અવિશ્વાસની વૃદ્ધિ થાય છે, અને જે સત્ય બોલે છે તેની મન, વાણી અને કાયા પવિત્ર થાય છે અને તેનો આત્મા, પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે સત્યથી જગતના સર્વ વ્યવહારો ચાલે છે. સત્યથી પ્રતિષ્ઠાની વૃદ્ધિ થાય છે આર્યાવર્તના મનુષ્યો પૂર્વે સત્ય વાણી પ્રાય વિશેષત વદતા હતા. આર્યાવર્તની અધોગતિ કરનાર અસત્ય છે અસત્ય વદનારા મનુષ્યોથી ભારત ભૂમિની અવનતિ થાય છે. ગમે તેવા સકટોમા પણ સત્યવ્રતનુ પાલન કરવાથી વચનની સિદ્ધિ થાય છે એમ શ્રીમદ્ જણાવે છે —

જે સત્યવ્રત ધરે ચિત્ત, હોયે જગમાહે પવિત્ર,
આજ હો તેહનેરે નવિ ભય, સુર વ્યતર યક્ષથીજી,
જે નવી ભાખે અલીક, બોલે ઠાચુ ઠીક,
આજ હો ટેકેરે સુવિવેકે, સુજશ તે સુખ વરેજી.

ઈત્યાદિ ગાથાઓથી તેમની સત્યવાણી બોલવાની તથા તેમની મનુષ્યો સત્ય બોલે તે તરફ કેટલી બધી રૂચિ હતી તે તેમના ઉપરના વાકયોથી માલુમ પડે છે.

શ્રીમદ્, ચોરીરૂપ પાપકર્મના ત્યાગ સબંધી ઉત્તમ બોધ દે છે, અને મનુષ્યોને ચોરીના પાપકર્મથી પાછા હઠાવવા શુભ પ્રયત્ન કરે છે. મહાત્માઓના ઉપદેશથી મનુષ્યો ચોરીકર્મનો ત્યાગ કરે છે, તેથી મનુષ્યોને અને રાજાને પણ શાન્તિ મળે છે મુનિયો ગામેગામ ફરીને ચોરી નહિ કરવાનો ઉપદેશ દે છે તેથી મુનિયો જગત્મા પૂજ્યતાને પાત્ર ઠરે છે બાલ્યાવસ્થાથી ચોરી કરવાની ટેવ પડે છે અને તે ઉમર વધતા વૃદ્ધિ પામે છે, ઉપાધ્યાયજી તતસબધી કહે છે કે —

ચોરી નિષેધ

ચોર તે પ્રાયે દરિદ્રી હુયે,
ચોરીથી હો ધન ન ઠરે નેટકે,
ચોરનો કોય ધણી નહિ,
પ્રાય ભૂખ્યું હો રહે ચોરનુ પેટ કે ચોરી ૨
જિમ જલમાહિ નાખીઓ,
તલે આવે હો જલમા અયગોલકે,

ચોર કઠોર કરમ કરી,
જાયે નરકે હો તિમ નિપટ નિટોલકે ચોરી. ૩
નાઠુ પડયુ વળી વિસર્યું,
રહ્યુ રાખ્યુ હો થાપણુ કરી જેહ કે,
તૃણુ તુસ માત્ર ન લીજીએ,
અણુદીધુ હો કિહા કોઈનુ જેહ કે ચોરી ૪

અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ કરવા સબધી શ્રીમદ્ નીચે
બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ પ્રમાણે ઉપદેશ આપે છે—

चतुर्थ अब्रह्मचर्य पापस्थानक सज्झाय

પાપસ્થાનક ચોથુ વર્જીએ, દુર્ગતિ મૂલ અબભ,
જગ સવિ મુંઝયો છે એહમા, છડે તેહ અચભ પાપ૦ ૧
રૂડુ લાગેરે એ ધૂરે, પરિણામે અતિક્રૂર,
ફલ કિંપાકના સારિખુ, વરજે સજ્જન દૂર પાપ ૨
અધર વિદ્રુમ સ્મિત ફુલડા, કુચફલ કઠીન વિશાલ,
રામા દેખી ન રાચીએ, એ વિષવેલી રસાલ પા ૩
પ્રબલ જ્વલિત અયપુતલી, આલિગન ભલુ તત,
નરક દુઆર નિતબિની, જઘન શેવન એ દુરત. પા. ૪

દાવાનલ ગુણ વનતણો, કુલમશી કૂર્ચક એહ;
રાજધાની મોહરાયની, પાતક કાનન મેહ. પા. ૫
પ્રભુતાએ હરિ સારિખો, રૂપે મદન અવતાર,
સીતાયેરે રાવણ યથા, છંડો તુમે નરનાર. પા. ૬
દશશિર રણમાંહે રોલિયા, રાવણ વિવશ અખભ,
રામે ન્યાયેરે આપણો, રોપ્યો જગ જય થંભ પા ૭
પાપ બધાએરે અતિઘણા, સુકૃત સકલ ક્ષય જાય,
અબ્રહ્મચારીનુ ચિંતવ્યુ, કદીય સફળ નવિ થાય. પા. ૮
મંત્રફળે જગ જશ વધે, દેવ કરેરે સાંનિધ્ય,
બ્રહ્મચર્ય ધરે જે નરા, તે પામે નવનિધ પા ૯
શેઠ સુદર્શનને ટળી, શુળી સિંહાસન હોય,
ગુણ ગાયે ગગનેરે દેવતા, મહિમા શીયળનો જોય.
પા. ૧૦
મૂળ ચારિત્રનુ એ ભલુ, સમકિત વૃદ્ધિ નિદાન
શીળ સલીલ ધરે જિકે, તસ હોય સુજસ વખાણ
પા. ૧૧
શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી બાલ્યાવસ્થાથી બ્રહ્મચારી

હતા. બ્રહ્મચર્ય પાળવાથી થતા ગુણોનો તેમણે અનુભવ કર્યો હતો તેથી તે મહાપુરૂષ ખરેખર વ્યભિચાર આદિ દોષોથી થતા નુકશાનને વર્ણવી લોકોને બ્રહ્મચર્ય તરફ આકર્ષે છે ગૃહસ્થાવાસમા પુરૂષ ખરેખર પરસ્ત્રી કામી થઈને તથા લપટ થઈને બ્રહ્મચર્યથી ભ્રષ્ટ થાય છે, તેમજ સ્ત્રીઓ પરપુરૂષથી લપટ થઈને બ્રહ્મચર્યથી ભ્રષ્ટ થાય છે શીયળ અથવા બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળવાથી અનેક પ્રકારના પાપકર્મોથી મનુષ્ય દૂર રહે છે. વ્યભિચાર આદિ અબ્રહ્મચર્યથી મનુષ્યો દુર્ગતિમા પ્રવેશ કરે છે કામના વિષયમા જગત્ મુઝાયુ છે જે મનુષ્ય ખરેખર કામને જીને છે તેજ ભીષ્મપિતામહની પેઠે જગત્મા પોતાની કીર્ત્તિ અમર કરે છે કામાસક્તિ ધારણ કરનારાઓ આત્માની શકિતઓને પગતળે કચરી દે છે, અને દુર્ગુણોના પાસમા પક્ષીની પેઠે ફસાય છે, ઉપરની સજ્ઝાયમા ઉપાધ્યાયે જેવુ વર્ણવ્યું છે તે પ્રમાણે વ્યભિચારી પુરૂષના વા સ્ત્રીના હાલ થાય છે. પરસ્ત્રીના રાગથી રાવણ સરખા રાજાની પણ

દુર્દશા થઈ તો અન્યનું શુ કહેવું ? અબ્રહ્મચર્ય ખરેખર મોહનૃપતિની રાજધાની છે અને પાપરૂપ વનને ખીલવવાને માટે તો મેઘ સમાન છે જેણે જગત્‌ના ગુરૂ બનીને જગત્‌ને બ્રહ્મચર્યના માર્ગમા દોરવવુ હોય તેણે બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારણ કરવુ જોઈએ કામવિષય લંપટી કુગુરૂઓ પત્થરના નાવ સમાન છે પરસ્ત્રીના મોહથી આર્યભૂમિના નૃપતિઓની દુર્દશા થઇ છે પર સ્ત્રીના મોહથી ગુર્જર દેશના રાજા કરણઘેલાએ ગુર્જર દેશને સદાને માટે પરતંત્ર કર્યો, અને તેની બૂરી દશા થઇ દ્રૌપદીની લાજ લૂટવાને તત્પર થએલા કૌરવોના પાપથી પાડવોએ યુદ્ધને નિશ્ચય કર્યો અને તેથી ભારત દેશની અને મનુષ્યોની દુર્દશા થઇ. પરસ્ત્રીના મોહથી સિદ્ધરાજ જયસિંહે ચન્દ્રસમાન ઉજ્વલ એવી પોતાની કીર્ત્તિમા ડાઘ લગાડયો પરસ્ત્રી લપટત્વદોષથી કેટલાક રાઠોડો રજપુતોની પડતીમા કારણભુત થઈ પડયા પરસ્ત્રીહરણ, પરસ્ત્રી લપટપણાના દોષથી કેટલાક મુસલમાન બાદશાહોએ હિંદુસ્થાનમા ઘોરયુદ્ધ

કરીને હજારો મનુષ્યોના પ્રાણ લેઇને દેશમા અશાન્તિ ફેલાવીને ભારતભૂમિને અવનતિએ પહોચાડી સ્ત્રીઓના મોહમા ફસાવાથી મનુષ્યો, કામવાશનાને આધીન થઇ ને વિવેકનો ત્યાગ કરીને દુર્ગુણમાર્ગમા ચાલે છે ધર્મ-ગુરૂઓ સબધી વિચાર કરતા પણ જણાય છે કે જે જે ધર્મગુરૂઓ બ્રહ્મચર્યથી ભ્રષ્ટ થઇને કામના તાબે થયા છે તેઓએ પોતાની અને પોતાના ધર્મની અવ-નતિ કરી છે. જે ધર્મગુરૂઓ કામના આધીન થઇને લલનાના દાસ બને છે, તેઓ પોતે તરી શકતા નથી અને અન્ય મનુષ્યોને પણ તારવાને શકિતમાન્ બની શકતા નથી. ધર્મ ગુરૂઓ બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરી પો-તાની દેશની અને ધર્મ માર્ગની ઉન્નતિ કરી શકે છે ગૃહસ્થ દશામા વીશ વર્ષ પર્યન્ત બ્રહ્મચર્ય પાળી શકાય એવા ગુરૂકુળો સ્થાપન કરીને ઉછરતા બાળકોને કેળ-વીને બ્રહ્મચારી બનાવવા જોઇએ અને કામને તાબે કરી શકે એવા ઉપાયો યોજવામા આવશે તો ધર્મની ઉન્નતિ થઈ શકશે

શ્રીમદ્, ક્રોધ નામના દોષને ત્યાગવામા પણ સારો ઉપદેશ આપે છે ક્રોધથી જ્ઞાનનો નાશ થાય છે ક્રોધી મનુષ્યના હૃદયમા સત્યજ્ઞાન સ્ફુરતુ નથી અને તે ક્રોધાવેશે અનેક પ્રકારના પાપ-

ક્રોધ ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ

કર્મ કરે છે સયમનો ઘાત કરનાર ક્રોધ છે પૂર્વ કોટિ વર્ષ પર્યંત સયમ પાળ્યુ હોય છે તોપણ ક્રોધથી બે ઘડીમા તેનો નાશ થાય છે. ક્રોધરૂપ અગ્નિ જેના હૃદ-યમા ઉત્પન્ન થાય છે તેને પણ બાળે છે અને પ્રાય અન્ય મનુષ્યોના સદ્ગુણોને પણ સામગ્રી પામીને બાળે છે ઇત્યાદિ બાબતને શ્રીમદ્ નીચેની સજ્ઝા-યથી કથે છે —

ક્રોધ તે બોધ નિરોધ છે, ક્રોધ તે સયમ ઘાતીરે,
ક્રોધ તે નરકનુ બારણુ ક્રોધ દુરિત પક્ષપાતીરે પા ૧
પાપ સ્થાનક છઠુ પરિહરો, મન ધરી ઉત્તમ ખતીરે,
ક્રોધ ભુજગની જાગુલી, એહ કહી જયવતીરે. પા ૨
પૂરવ કોડી ચરણુ ગુણે, ભાવ્યો છે આતમ જેણુરે;

ક્રોધ વિવશ હુતા હોય ઘડી, હારે સવિફળ
તેણુરે પા ૩
બાળે આશ્રમ આપણો, ભજના અન્યને દાહેરે,
ક્રોધ કૃશાનુ સમાન છે, ટાલે પ્રશમ પ્રવાહેરે પા. ૪

અહકાર ત્યાગનો ઉપદેશ

ક્રોધ દોષ ત્યાગવા સબધી આ પ્રમાણે સજ્ઝાયનુ ઉલ્લેખન કરીને ઉપાધ્યાયે અહકારનો ત્યાગ કરવા સબધી પણ ઉત્તમ ઉપદેશ દીધો છે પ્રજ્ઞામદ, તપમદ, લક્ષ્મીમદ, સત્તામદ આદિ અહકારના વશ થઇને મનુષ્યો આત્માની ઉન્નતિમા પોતાના હાથે વિઘ્નો નાખે છે અહકારને જીતવો એ કઈ સામાન્ય કાર્ય નથી. માનના ત્યાગ સબધી ઉપાધ્યાયે બહુ સારો બોધ આપ્યો છે —

માને રાજ્ય ખોયુ લકાનુ રાવણે,
નરનુ માન હરે હરિ આવી ઐરાવણે,
થૂલિભદ્ર શ્રુતમદથી પામ્યા વિકાર એ,
માને જીવને આવે નરક અધિકાર એ માને ૪

વિનય શ્રુત તપશીલ ત્રિવર્ગ હણે સવે,
માને તે જ્ઞાનનો ભજક હોય ભવોભવે,
વુપક છેક વિવેક નયનનો માન છે,
એહને છાડે તાસ ન દુ ખ રહે પછે. માને. ૫

કપટ અર્થાત્ માયાના ત્યાગ સબધી શ્રીમદ્ સારો બોધ આપે છે તે પૈકી ~પટ ત્યાગવાનો ઉપદેશ સબધી થોડી ગાથાઓ નીચે લખવામા આવે છે—

પાપ સ્થાનક કહ્યુ આઠમુ, સુણો સન્તાજી,
છડો માયા મૂલ, ગુણવતાજી.
કષ્ટ કરે વ્રત આદરે, સુણો સન્તાજી,
માયાએ તે પ્રતિકૂળ, ગુણવતાજી. ૧
નગન માસ ઉપવાસીયા, સુણો સન્તાજી,
શીથ લીએ કૃશ અન્ન, ગુણવતાજી
ગર્ભ અનતા પામશે, સુણો સન્તાજી,
જો છે માયા મન્ન, ગુણવતાજી. ૨
કેશ લોચ મલ ધારણા, સુણો સન્તાજી,

ભૂમી શયા વ્રત યોગ, ગુણુવતાજી
સુકર સકલ છે સાધુને, સુણો સન્તાજી,
દુષ્કર માયા ત્યાગ, ગુણુવતાજી. ૩

કપટથી યા માયાથી મનુષ્યો ઉચ્ચ કોટિપર આવી શકતા નથી. તપ, જપ, પ્રભુભજન, વગેરે કરવામા આવે તોપણુ જેના હૃદયમા કપટ છે તેનુ કલ્યાણુ થઇ શકતુ નથી ગ્રહસ્થોને વા ત્યાગીઓને કપટનો ત્યાગ કરવો દુર્લભ છે અનેક પ્રકારની સ્વાર્થી આશાઓને તાબે થઇ મનુષ્યો કપટ કરે છે, પણુ તેથી તેઓ અજ્ઞાનરૂપ અન્ધકારમા પ્રવેશ કરે છે ઉત્તમ મનુષ્યો, મહાન્ લાભને માટે પણુ કપટ કરતા નથી, જેના હૃદયમા કપટ છે તેનાથી પરમાત્મા દૂર હોય છે કપટી મનુષ્ય ખરેખર વિશ્વાસનો ઘાત કરે છે, અને પ્રમાણિકતારૂપ કલ્પવૃક્ષને મૂળમાથી છેદી નાખે છે. પૂર્વે આર્યાવર્ત્તમા સરલ મનુષ્યો ઘણા હતા તેથી દેવભૂમીની પેઠે આર્યાવર્તની સર્વત્ર કીર્તિ પ્રસરી હતી "ખાડો ખોદે તે પડે" તેની પેઠે કપટી મનુષ્ય અન્તે

પોતાનો નાશ પોતાના હાથે કરે છે ખારી ભૂમિમા જેમ વનસ્પતિ ઉગી નીકળતી નથી તેમ કપટીના હૃદયમા ધર્મબીજ પણ ઉગી નીકળતુ નથી કપટના પ્રપચનો નાશ કરીને મનુષ્યોને સરલ બનાવવા ઉપાધ્યાયજીએ શુભોપદેશ દીધો છે, તેની કિમ્મત ઉત્તમ વાચકો સ્વયમેવ કરી લેશે.

લોભ અને રાગનો ત્યાગ કરવા માટે પણ શ્રીમદે ઉત્તમ આશયોથી સજ્જાઓ લખી છે દ્વેષ દોષનો નાશ કરવા માટે ઉપાધ્યાયજીના હૃદયમા જે પ્રવાહ વહ્યો છે તે નીચે લખવામા આવે છે.

દ્વેષત્યાગનો ઉપદેશ

द्वेष पापस्थानक.

द्वेष न धरिये लालन द्वेष न धरिये,
द्वेष तज्याथी लालन शिवसुख वरिये लालन. शिव॥
पापस्थानक ए अग्यारमु कडु,
द्वेष रहित होय चित्तसवि रुडुं चित्त ॥ १ ॥
ચરણકરણ ગુણ બની ચિત્રશાલી,
દ્વેષ ધૂમે હોય તે સવી કાલી લાલન. હો૦ ૨

દોષ બેતાલીશ શુદ્ધ આહારી,
ધૂમ્ર દોષે હોય પ્રબલ વિકારી. લાલન. પ્ર૦ ૩
ઉગ્ર વિહારને તપ જપ કિરિયા,
કરતા દ્વેષ તે ભવમાહિ ફરિયા લાલન ભ૦ ૪
યોગનું અગ અદ્વેષ છે પહેલુ,
સાધન સવિ લહે તેહથી વહેલુ લાલન તે૦ ૫
નિર્ગુણને ગુણવત ન જાણે,
ગુણવતને ગુણ દ્વેષમા તાણે લાલન. દ્વે૦ ૬
આપ ગુણીને વલી ગુણરાગી,
જગમાહે તેહની કીરતિ જાગી લાલન કા૦ ૭
રાગ ધરી જે જિહા ગુણ લહિયે,
નિર્ગુણ ઉપરે સમચિત્ત રહિયે, લાલન સમ૦ ૮
ભવતિથિ ચિતન સુજસ વિલાસે,
ઉત્તમના ગુણ એમ પ્રકાશે લાલન. એમ૦ ૯

દ્વેષનું સ્વરૂપ અને દ્વેષથી થતી હાનિનુ સ્વરૂપ શ્રીમદે સારી રીતે પ્રકાશ્યુ છે. મોટા મોટા જ્ઞાની મુનિવરો પણ દ્વેષદોષે અન્યોના સદ્ગુણોને દેખી

શકતા નથી જેના હૃદયમા દ્વેષ નથી તે પ્રભુના માર્ગમા આવે છે. દ્વેષનો ત્યાગ કર્યા વિના કોઇ પણ મનુષ્ય, ધર્મના પગથીયાપર પાદ મૂકી શકતો નથી. નિર્ગુણ મનુષ્યો ગુણવતના ગુણોને જાણી શકતા નથી. ઉલટા ગુણવતના ગુણોને દ્વેષથી તાણે છે, અને ગુણોને અવગુણ રૂપે બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે. જે મનુષ્યને પોતાના સદ્‌ગુણોપર વિશ્વાસ નથી તે અન્યોપર દ્વેષ કરે છે હિન્દુસ્તાનની અને આર્યજનોની પાયમાલી કરાવનાર દ્વેષ છે દ્વેષથી કોઈનું પણ સાર દેખી શકાતુ નથી, અને પોતાનુ શ્રેય પણ કરી શકાતું નથી શ્વાનોની પેઠે જે મનુષ્યોમા દ્વેષ રહ્યા કરે છે તેઓ તે દેશને, નાતને અને જાતને પણ ભય પેદા કરે છે. ધર્મની અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરનાર મનુષ્યોના હૃદયને પણ દ્વેષ છોડતો નથી દ્વેષથી જગત્‌મા મનુષ્યો અનેક પ્રકારના પાપ કરે છે દ્વેષી મનુષ્યના હૃદયમા એક જાતનો આન્તરિક અગ્નિ સળગ્યા કરે છે, અને તેથી તે મનુષ્યોના પ્રાણ બાળીને ભસ્મ કરે છે. જગ-

તેમાથી જો એકલો દ્વેષ જતો રહે તો આ દુનિયા સ્વર્ગસમાન બની શકે. ઉપાધ્યાયજીના મનમા દ્વેષના ઉપર બહુ તિરસ્કાર હતો તેથી તેઓએ ઉપર પ્રમાણે લખ્યુ છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ નિન્દાનો ત્યાગ કરવા સબધી મનુષ્યોને ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે. તે નીચે લખવામા આવે છે.

નિન્દાત્યાગ

સુદર પાપસ્થાનક તજો સોલમુ, પરનિદા અસરાલ હો,
સુદર નિન્દક જે મુખરી હુવે, તે ચોથો ચંડાલ હો
સુદર ૧

સુદર જેહને નિન્દાનો ટાળ છે, તપકિરિયા તસ ફોક હો,
સુદર દેવ કિલ્વિષ તે ઉપજે, એ ફલ રોકારોક હો
સુદર ૨

સુદર ક્રોધ અજીરણ તપતણુ, જ્ઞાન તણો અહકાર હો,
સુદર પરનિન્દા કિરિયા તણો, વમન અજીરણ આહારજો
સુદર ૩

સુદર નિદાનો જેહ સ્વભાવ છે, તાસ કથન નવિ નિન્દહો,

સુદર નામ ધરી જે નિન્દા કરે, તેહ મહામતિ મન્દ હો,
સુદર૦ ૪
સુદર રૂપ ન કોઇ ધારીયે, દાખિયે નિજ નિજ રગ હો.
સુદર તેહમા કાઇ નિન્દા નહિ, બોલે બીજુ અંગ હો,
સુદર૦ ૫
સુદર એહ કુશિલીણી ઇમ કહે, ક્રોધ હુઓ જેહ ભાખે હો,
સુદર તેહ વચન નિન્દાતણુ, દશવેકાલિક સાખે હો.
સુદર૦ ૬
સુદર દોષ નજરથી નિન્દા હુવે, ગુણ નજરે હુએ રાગ હો,
સુદર જગ સવિ ચાલે માદલ મઢયો, સર્વગુણી વીત-
રાગ હો સુદર૦ ૭
સુદર નિજ મુખ કનક કચોલડે, નિન્દક પરિમલ લેઇ હો,
સુદર જેહ ઘણા પરગુણ ગ્રહે, સત તે વિરલા કોઈ હો.
સુદર૦ ૮
સુદર પરપરિવાદ વ્યસન તજો, મ કરો નિજ ઉત્કર્ષ હો;
સુદર પ્રાપકર્મ એમ સવિ ટલે, પામે શુભ જશ હર્ષ હો.
સુદર૦ ૯

સુજ્ઞ વાચકો ! આ સજ્ઝાયનો ભાવાર્થ સુગમ હોવાથી સ્વયમેવ અવબોધી શકશો ઉપાધ્યાયે નિન્દા કરનારને ચોથા ચડાળની ઉપમા આપી છે નિન્દા ઉપર ઉપાધ્યાયનો કેટલો બધો તિરસ્કાર હતો, તે તેમના વાકયોથી જાણી શકાય છે જેને નિન્દા કરવાની ટેવ પડી છે તેનું સાધુપણુ, શ્રાવકપણુ, મનુષ્યત્વ ને તપ, જપ, અને ક્રિયાઓ ફોક અર્થાત્ નિષ્ફલ છે, નિન્દા કરનાર સાધુ તપસ્વી ઢેડ જાતિના દેવતા તરીકે થાય છે. તપનુ અજીરણુ ક્રોધ છે, જ્ઞાનનુ અજીરણુ અહકાર છે આહારનું અજીરણુ વમન છે, અને ક્રિયાનુ અજીરણુ નિન્દા છે. ક્રિયા કરનારાઓમા નિન્દાનો દોષ વિશેષત દેખવામા આવે છે ધર્મની ક્રિયા કરનારા કેટલાક જેનો વા અન્યો ક્રિયાઓ કરીને નિન્દાના દોષમા ફસાય છે, અને તેથી તેઓ હૃદયની શુદ્ધિ કરવાને શકિતમાન થતા નથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ ધર્મની ક્રિયા કરનારાઓને નિન્દા કરતા દેખ્યા હશે તેથી ક્રિયાઓ કરનારમા નિન્દા દોષ મોટા ભાગે

રહે છે એમ લખ્યુ છે. જનોમા હાલ પણ કેટલાક ક્રિયાનુ અજીરણ નિન્દારૂપે બતાવી આપે છે. મૂઢ મનુષ્યોમા નિન્દાનો દોષ વધી પડેલો જોવામા આવે છે નામ દેઇને કોઇની પણ નિન્દા ન કરવી જોઇએ સુજ્ઞ મનુષ્યો પ્રાણાન્તે પણ નામ દેઇને કોઇની નિન્દા કરતા નથી દોષ દૃષ્ટિથી મનુષ્યોમા નિન્દાની ટેવ વધે છે, અને ગુણાનુરાગદૃષ્ટિથી નિન્દાદોષનો નાશ કરી શકાય છે જગત્મા એક મનુષ્યમા સર્વ પ્રકારના ગુણો હોતા નથી કોઇનામા સદ્ગુણો વિશેષ હોય છે અને દુર્ગુણો અલ્પ હોય છે, અને કોઇનાના દુર્ગુણો ઘણા હોય છે અને ગુણો થોડા હોય છે નિન્દા કર-નાર મનુષ્ય દુર્જન તરીકે જગત્મા ગણાય છે, અને રાક્ષસ તરીકે જગત્મા સજ્જનોને ભય કરનાર થાય છે નિન્દા કરનારે નિન્દાદોષનો ત્યાગ કરે એજ ઉપાધ્યાયજીના ઉપદેશનો આશય છે. એ પ્રમાણે દોષો-ના ત્યાગ સંબધી ઉપદેશ આપીને, મનુષ્યોને સદ્ગુ-ણોના માર્ગ તરફ દોરનાર શ્રીમદ્નો આપણે જેટલો

ઉપકાર માનીએ તેટલો અલ્પ છે

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી વસ્તુવર્ણન કરવામા પણ સારી નિપુણતા ધરાવે છે રાજાનુ, નગરનુ, વા અમુક પદાર્થનુ વર્ણન કરવામા, તે કાળના કવિયોની શૈલીને અગીકાર કરીને, વસ્તુનુ વર્ણન મનોરજન થાય તેવી રીતે કરે છે અઢારમા સૈકાના કવિરાજ પ્રેમાનદની પેઠે, યશોવિજયજી પણ વસ્તુવર્ણન કરવામા ઉત્તમ કવિની ગરજ પૂરી પાડે છે ઉપાધ્યાયકૃત વસ્તુવર્ણન વિષયની કેટલીક કડીઓ નીચે લખવામા આવેછે

વસ્તુવર્ણન શક્તિ

શ્રીપાલરાસ–ખડ ત્રીજો–ઢાલ છઠ્ઠી.

એક દિન એક પરદેશીયો, કહે કુમરને અદ્ભુત ઠામરે,
સુણ યોજન ત્રણસેં ઉપરે, છે નયર કચનપુર નામરે
જુઓ જુઓ અચરિજ અતિ ભલુ ૧
તિહા વજ્રસેન છે રાજીયો, અરિકાલ સબલ કર વાલરે,
તસ કચનમાલા છે કામિની, માલતીમાલા સુકુમાલરે,
જુઓ. ૨

તેહને સુત ચારની ઉપરે, ત્રૈલોક્ય સુંદરી નામરે,
પુત્રી છે વેદની ઉપરે, ઉપનિષદ્ યથા અભિરામરે.
જુઓ. ૩

રંભાદિક જે રમણી કરી, તે તો એહ ઘડવા કર લેખરે;
વિધિને રચના બીજી તણી, એહનો જગ જસ ઉલ્લેખરે
જુઓ ૪

રોમાગ્રે નિરખે તેહને, બ્રહ્માદ્વય અનુભવ હોયરે,
સ્મર અદ્વય પૂરણદર્શને, તેહને તુલ્ય નહિ કોયરે.
જુઓ ૫

નૃપે તસ વર સરિખો દેખવા, મંડપ સ્વયંવર કીધરે;
મૂલ મંડપ થશે પૂતથી, મણિ કચમમય સુપ્રસિદ્ધરે.
જુઓ ૬

ચિહુ પાસ વિમાનાવલીસમી, મંચાતિમંચની શ્રેણિરે,
ગોરવ કારણ કણ રાશિ જે, ઝીપી જે ગિરિવર તેણીરે.
જુઓ ૭

તિહાં પ્રથમ પક્ષ આષાઢની, બીજે છે વરણ મુહુર્ત્તરે,
શુભ બીજ ! બીજ તે કાલ છે, પુણ્યવંતને હેતુ આયત્તરે.
જુઓ ૮

એમ નિસુણી સોવન સાકલુ, કુઅરેં તસ દીધુ તાવરે;
ઘરે જઇને કુબ્જાકૃતિ ધરી, તિહા પહોતો હાર પ્રભાવરે.
જુઓ. ૯

મડપે પેસતો વારીયો, પોલીયાને ભૂષણ દેઇરે,
તિહા પહોતો મણિમય પૂતલી, પાસે બેઠો સુખ સેઇરે.
જુઓ. ૧૦

ખરદંતો નાક તે નાનડુ, હોઠ લાબા ઉંચી પીઠરે,
આખ પીલી કેશ કાબરા, રહ્યો ઉભો માડવા હેઠરે
જુઓ ૧૧

નૃપ પૂછે કેઇ સોભાગિયા, વલી વાગીયા જાગીયા તેજરે,
કહો કુણ કારણ તુમે આવિયા, કહો જિણ કારણ તમો
હેજરે જુઓ ૧૨

તવ તે નરપતિ ખડખડ હસે, જુઓ જુઓ એ રૂપનિધાનરે,
એહને જે વરશે સુદરી, તેહના કાજ સર્યા વલ્યા વાનરે
જુઓ ૧૩

ઇણ અવસરે નરપતિ કુઅરી, વર અબર શિબિકારૂઢરે;
જાણીયે ચમકતી વીજલી, ગિરિ ઉપર જલધિ ગૂઢરે.
જુઓ. ૧૪

મુત્તાહર હારે શોભતી, વરમાલા કરમાહે લેઇરે,
મૂલ મડપ આવી ગુરૂ કુઅરને, સહસા શુચિરૂપ અવલોઈરે.
જુઓ. ૧૫

તે સહજ સ્વરૂપ વિભાવમા, દેખે તે અનુભવ યોગરે,
ઈણ વ્યતિકરે તે હરખિત હુઇ, કહે હુઓ મુજ ઈષ્ટ
સયોગરે જુઓ ૧૬

તસ દ્રષ્ટિ સરાગ વિલોકતો, વિચે વિચે વામન રૂપરે,
દાખે તે કુવરી સુલ્લહી, પરિપરિ પરખે કરી નૃપરે
જુઓ ૧૭

સાચિતે નટનાગર તણી, બાજી વાજી પ્લુતે જેમરે,
મન રાજી કાજી શુ કરે, આજીવિન એહશુ પ્રેમરે
જુઓ ૧૮

હવે વર્ણવે જે જે નૃપ પ્રત્યે, પ્રતિહારી કરી ગુણ પોષરે,
તે તે હિલે કુઅરી દાખવી, વય રૂપને દેશના દોષરે.
જુઓ ૧૯

વરણુવતા-જસ મુખ ઉજલુ, હેલંતા તેહનુ શ્યામરે,
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખે રતિ અભિરામરે.
જુઓ. ૨૦

છે મધુર યથોચિત શેલડી, દધિ મધુ સાકર ને દ્રાખરે;
પણ જેહનું મન જીહા વેધિયુ, તે મધુર ન બીજા
લાખરે. જુઓ ૨૧

ઈણુ અવસરે થંભની પૂતલી, મુખે અવતરી હારનો દેવરે;
કહે ગુણુ ગ્રાહક જો ચતુર છે, તો વામનવર તતખેવરે
જુઓ. ૨૨

તે સુણિ વરીઓ તે કુઅરીયે, દાખે નિજ અતિહી કુરૂપરે,
તે દેખી નિભૃત્સે કુબ્જને, તવ રૂઠા રાણા ભૂપરે.
જુઓ ૨૩

ગુણુ અવગુણુ મુગ્ધા નવિ લહે, વરે કુબ્જતજી વર ભૂપરે;
પણ કન્યા રત્ન ન કુબ્જનુ, ઉકરડે શો વર ધૂપરે.
જુઓ ૨૪

તજ માલ મરાલ અમેં કહુ, તું કુણુ છે અતિ વિકરાલરે,
જો એ ન તજે તો એ તાહરૂ, ગલે નાલ લૂણે કર વાતરે
જુઓ. ૨૫

તવ હસીય ભણે ઇસ્યું, તુમે જો નવિ વરિયા એણુરે;
તો દુર્ભગ રૂસો મુલ કિસ્યુ, રૂસો ન વિધીશુ કેણુરે
જુઓ. ૨૬

પરસ્ત્રી અભિલાષના પાતકી, હવે મુઝ અસિધારા તિથરે,
પામી શુદ્ધિ થાઓ તમે સવે, દેખો મુઝ કેવા હત્થરે.
જુઓ ૨૭

ઇમ કહે કુબ્જે વિક્રમ તિસ્યુ, દાખ્યુ જેણે નરપતિ નઠરે,
ચિત્ત ચમકયા ગગને દેવતા, તેણે સતતિ કુસુમની વુઠરે.
જુઓ ૨૮

હુઓ વજ્રસેન રાજા ખુશી, કહે બલપરે દાખવો રૂપરે,
તેણે દાખ્યુ રૂપ સ્વભાવનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપરે
જુઓ ૨૯

દીયો આવાસ ઉત્તગ તે, તિહા વિલસે સુખ શ્રીપાલરે,
નિજ તિલકસુદરી નારીશુ, જીમ કમલાશુ ગોપાલરે
જુઓ. ૩૦

ત્રીજે ખડે પૂરણ થઇ, એ છઠ્ઠી ઢાલ રસાલરે,
જસ ગાતા શ્રી સિદ્ધચક્રનો, હોય ઘર ઘર મગળ માળરે.
જુઓ. ૩૧

श्रीपाल रास.

શ્રીમદ્‌ની વીરરસ વર્ણનશક્તિ.

(કડખાની દેશી.)

ચગરણુરગ નગલ હુઆ અતિઘણા,
ભૂરિ રણુતૂર અવિહૂર વાજે,
કૌતુકલાખ દેખણુ મલ્યા દેવતા,
નાદ દદુંભિતણો ગગન ગાજે ચં ૧
ઉતરતા રણુભૂમિ તિહા શોધિયે,
રોધિયેં કરી વિવિધ શસ્ત્ર પૂજા,
બોધિયેં સુભટ કુલવશ શસાકરી,
યોધિયેં કવણુતિણુ તુઝ દૂજા. ચ ૨
ચરચિયેં ચારૂચદન રસે સુભટતનુ,
અરચિયેં ચપકે મુકુટ સીસે;
સોહિયેં હત્થ વરવીર વલ્યે તથા,
કલ્પતરૂ પરિ બન્યા સુભટ દીસે. ચં. ૩
કોઇ જનની કહે જનક મત લાજવે,

કોઈ કહે મારૂ બિરૂદ રાખે
જનક પતિપુત્ર તિહુ વીરજસ ઉજલા,
સોહિધન જગતમા અણિય આખે ચ. ૪
કોઇ રમણિ કહે હસિય તુ સહિશ કિમ,
સમર કરવાલ શર કુતધારા,
નયનબાણે હણ્યો તુજ મે વશકિયો,
તિહા ન ધીરજ રહ્યા કર વિચારા ચ ૫
કોઈ કહે માહરો તું મોહ મત કરે,
મરણજીવન તુજ ન પીઠ છાડુ,
અધરરસ અમૃત રસ હોય તુઝ સુલભ છે,
જગતજય હેતુ હો અચળ ખાડુ ચ ૬
ઈમ અધિક કોતકેં વીરરસ જાગતે,
લાગતે વચન હુઆ સુભટ તાતા,
સૂરપણે ક્રૂર હુઈ તિમિર દલ બડતા,
પૂર્વ દિશી દાખવે કિરણ રાતા ચ. ૭
રોપિ રણ ભભ સરભ કરી અતિઘણો,
દોઇદલ સુભટ તવ સબલ જૂઝે,

ભૂમિને ભોગતા જોઇ નિજયોગતા,
અમલ આરોગતા રણ ભૂઝે ચં ૮
નીર જીમતીર વરસે તદાયોધ ઘન,
સચરે ખગ પરે ધવલ નેજા,
ગાજહલ સાજ રૂતુ આઇ પાઉસતણી,
વીજ જીમ કુત ચમકે સતેજા ચ. ૯
પિંડ બ્રહ્માંડ શત ખંડ જે કરી શકે,
ઉછલે તેહવા નાલ ગોલા,
વરસતા અગનિ રણ ગગન રોષે ભર્યાં,
માનુ એ યમતણા નયણ ડોલા. ચ. ૧૦
કેઈ છેદે શરે અરિતણા શિર સુભટ,
આવતા કેઈ અરિબાણ ઝાલે,
કેઇ અસિછિન્ન કરિકુંભ મુગતાફલે
બ્રહ્મરથ વિહગ મુખ ત્રાસ ઘાલે. ચ. ૧૧
મદ્ય રસ સદ્ય અનવદ્ય કવિપદ્ય ભર,
બંદિજન બિરૂદથી અધિક રસિયા,
ખોજ અરિફોજની મોજધરિ નવિ કરે,
ચમકભર ધમક દેઇ માહિ ધસિયા. ચ. ૧૨

વ્યાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટ શિર,
વેગ ઉછલતિ રવિ રાહુ માને,
ધૂલિ ઘોરણી મિલત ગગન ગગા કમલ,
કોટી અતરિત રથ રહત છાને. ચ ૧૩
કેઇ ભટ ભારમરિ શીસ પરિહાર કરી,
રણ રસિક અધિક જૂઝે કબધે,
પૂર્ણ સકેત હિત હેત જય જય રવે,
નૃત્ય મનુ કરત સગીત બધે ચ ૧૪
ભૂરિ રણતર પૂરે ગયણ ગડગડે,
રથ સબલ શૂર ચકચૂર ભાજે,
વીર હક્કાય ગય હય ચલે ચિહુ દિશે,
જે હુવે શૂર તસ કોણ ગાજે ચ ૧૫
તેહ ખિણમા હુઇ રણમિલી ઘોરતર,
રૂધિર કર્દમ કરી ભરી અત પુરી,
પ્રીતિ હુઇ પૂર્ણ વ્યતરતણા દેવને,
સુભટને હોશ નવિ રહિ અધૂરી ચ ૧૬
દેખિ શ્રીપાલ ભટ ભાજિયુ સૈન્ય નિજ,

ઉઠવે તવ અજીત સેન રાજા,
નામ મુજ રાખવો જો ફરિ દાખવો,
હો સુભટ વિમલ કુલ તેજ તાજા ચ ૧૭
તેહ ઈમ બૂજતો સૈન્ય સજી જૂઝતો,
વીંટિયો જત્તિ સયસાત રાણું,
તે વદે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હજીય તું,
પ્રણમી શ્રીપાલ તિહા એહ જાણું ચં ૧૮
માન ધન જાસ માને ન તે હિત વચન,
તેહશુ જૂઝતો નવિ ય થાકે,
બાધિયો પાડિ કરી તેહ સત સય ભટે,
હુઓ શ્રીપાલ જસ પ્રગટ વાકે ચ. ૧૯
પાય શ્રીપાળને આણિયો તેહ નૃપ,
તેણું છોડાવિયો ઉચિત જાણી,
ભૂમિ સુખ ભોગવો તાત મત ખેદ કરો,
વદત શ્રીપાલ એમ મધુર વાણી ચ ૨૦
ખડ ચોથે હુઇ ઢાલ ચોથી ભલી,
પૂર્ણ કડખા તણી એહ દેશી,

જેહ ગાવે સુજસ એમ નવ પદ તણો, તે લહેઋદ્ધિ સવિ શુદ્ધ લેશી ચ ૨૧

જબુસ્વામીના રાસમાંથી, રાજગૃહ નગરવર્ણન.

હવેરે રાજગૃહ નગર છે, સકલે નગર શિણગારરે,
ઉજ્વલ જિન ગૃહ મડલી, જીહા હિમગિરિ અનુકારરે. ૧
ચરિત્ર સુણો ગુણવતનુ, પવિત્ર હોયે જિમ કાનરે,
ચિત્ત ચમકે આવે ચાતુરી, વાધે મતિ વળે વાનરે. ચરિ૦ ૨
જિહા જીન ચેત્યમા ધૂપનો, દેખી ધૂમ અગાસીરે,
મર્દગ ગર્જિત ઘન ભ્રમે, શિખી નિત્ય ઉલ્લાસરે ચ ૩
જેહમા સોધે ફટિક ઘુતિ, છબી મરકતની અલાધીરે,
માનુ ગંગા એ આવી ઝીલવા, યમુના રવિ અક દાધીરે ચરિ. ૪
જેને હરવી માનુજલ નિધિ, દુ ખભર લકા કપાવીરે,
સુખ નવિ દાખે અમરાવતી, અલકા નામેજ ચાવીરે. ચરિ. ૫

રાજ્ય કરે તિહા નરપતિ, શ્રેણિક જસગુણ શ્રેણીરે,
જીન ભુવનમાહે વિસ્તરી, પાવન જેવ ત્રિવેણીરે.
ચરિ ૬

જેહને તેજે પરાભવ્યો, ભાનુ ભમે માનુ ગગનેરે,
ઉષ્ણુ હુઆ તમ કીરણુ તે, તારા અમર્ષને અગ્નિરે
ચરિ ૭

તાસ સભામાહે શોભતો, રૂષભદત્ત હુઓ શેઠરે,
ધનદત્તે તેહજ ધનપતિ, બીજો કુબેર તે હેઠરે ચરિ ૮
પથ તરૂફળ જળસર પરે, તસધન સવીહીત આવેરે
જેહશ્યુ સુરતરૂ તોળીઓ, ઉંચો ગયો લઘુ ભાવેરે
ચરિ ૯

ઈંદ્ર તે જેહને નિત્ય રહે, કર અગ્ને સતકોટીરે,
ચંદ તે સકળ કળા વર્યો, પદવી તસ સવિ મોટીરે
ચરિ ૧૦

ધારિણી સદ્ધર્મ ચારિણી, ચિત્ત તારણી હુઇ તાસરે,
કારણી સુખદુઃખ વારિણી, મનોહારિણી સુવિલાસરે.
ચરિ. ૧૧

રૂપે તે રંભા હરાવતી, ભાવતી ચિત જીન વયણારે,
સુલલિત શીલ સોહામણી, સહજ સલુણનડા નયણારે.
ચરિ ૧૨.

મિલિત રહે નખમાસ જયુ, તે દંપતી સસનેહારે,
નવ નવ રંગ ભરે રમે, એકજ જીવ હોય દેહોરે ચ ૧૩
એક દીન ધારિણી ચીંતવે, સુતવિણ શ્યો જયવારોરે,
સીંચે હૃદય જસ સુત અમી, તેહનો ધન્ય અવતારોરે.
ચરિ ૧૪

ચિંતાએ તેણે હુઇ દુર્બળી, નિર્બંધે પ્રિય પુછીરે,
તેહ ચિંતા પ્રિય મન ઠવે, પણ નવી હોય તે ઓછીરે
ચરિ. ૧૫

એહ ચિત્ત દુઃખને વિસારવા, શેઠ વૈભારે તે પહુતા રે,
વાયુ આસેહી ગગન ચઢયા, રથ ઘોષે મૃગ બીહતારે.
ચરિ. ૧૬

ગિરી પ્રિય હસ્ત આલંબને, ધારણિ ચઢીય લોભારે,
અગુંલીએં કરી દાખવે, પ્રિય ઉપવનતણી શોભારે.
ચરિ. ૧૭

એહ બીજોરડી ફળનમી, દાડિમ રાતે ફુલેરે,
મદ નવી શિખે હૃદયે ગડે, જગતને માનુ અમુલેરે
ચરિ ૧૮

એ સહકારની મજરી, કોકિલ કલરવ ગુરૂણીરે,
વિકસિત એહ કુસુમલતા, માનુહસિત તરૂપરણિરે.
ચરિ ૧૯

જમ્બુ કદમ્બ પ્રિયાળએ, તાલ તમાલ વિશાળારે,
જાઇ જુઇ મચકુદએ, કદ એ હર્ષના ચાળારે ચરિ ૨૦

મોટા એ દ્રાક્ષના માડવા, સુઅડલા રૂઅડલા આવેરે,
મધુર એ મધુકર રણઝણે, સ્વાગત માનુ જણાવેરે
ચરિ ૨૧

શ્રાદ્ધ યશોમિત્ર દેખીઓ, રૂપસે તીહા સિદ્ધ પુત્રોરે,
જાશો કિહા પુછયુ તવ કહે, ઇહા સોહમ છે પવિત્રોરે
ચરિ ૨૨

આવો તો થાવો અગ્રેસરી, વદનનો ધરો ભાવોરે,
દપતિ તેહ સાથે ચાલ્યા, દીઠા મુનિ સુભાવોરે. ચ. ૨૩

ક્રોધજળત સમજલધરૂ, માન મહાતરૂ હસ્તિરે
દભ ઉરગ વિષ જાગુલી, લોભ સમુદ્ર અગસ્તિરે. ચ. ૨૪

ઈંદ્રિય સકળને વશ કર્યા, વશ કર્યા મનના સચારોરે,
આતમધ્યાનમા ઝીલતા, પામ્યા ભવતણો પારોરે ચ ૨૫
તેહની દેશના સાભળી, સિદ્ધ જબુરૂપ પુછેરે,
ધારણિ પણ અવસર લહી, કહે મુજ સુત છે કે નવી છેરે
ચરિ૦ ૨૬
સાવઘ મુનિને નવી પુછીએ, સિદ્ધ કનુ જબુ નામરે.
એ અવસર પુછયે સુત હશે, સિંહ સ્વપ્ન સુરધામિરે
ચરિ ૨૭
ધારિણિ કહે જબુ દેવતા, ઉદ્દેશે તો હુ કરશુરે,
આબિલ ઇગસો અઠોત્તરા, ઈમ મન વછીત વરશુરે
ચરિ ૨૮
હવે મુનિ વદીને દપત્તિ, આવ્યા નીજ ઘર બારેરે,
સિંહ સ્વપ્ન દેખે અન્યદા, ધારિણિ ચિત્ત ઉદારેરે
ચરિ ૨૯
કુક્ષે વિદ્યુન્માળી અવતર્યો, દોહદ હુઆ શુભ પુર્યારે,
સમગ્ર પુણ્યે સુત જનમીઆ, સુજસ વિલાસ પડુરારે.
ચરિ. ૩૦

જંબુસ્વામી દીક્ષા લેવા નીકળે છે તે વખતનુ વર્ણન નીચે પ્રમાણે.

(ઢાળ-તુજ બાવનીની એ—દેશી)

શુભતીરથ ઉદકે સ્નાન કરી મનોહાર,
અગરાગતે કીધા બાવના ચદનસાર
ચિત્તમાહી અણુમાન્યુ શુકલધ્યાનહે ભૂર,
બાહિર આવી લાગ્યુ ઉજવલ માનુ કપૂર ૧
મણિકચન ભૂષણ સગલ ઝળાહળતેજ,
સોહે તનુ પેર્યા હઇડે હાર સહેજ,
સર્વાગ અલકૃત કલ્પવૃક્ષ પર છાજે,
મનમા નિરાગિ પણ એ કલ્પ ન ભાજે ૨
વરદેવ અનાદ્રત સાનિધ્ય પુરણહાર,
શણગારે સઘળે પુરણ જબુ કુમાર,
શિરછત્ર વિરાજે રજનીકર અનુકાર,
બિહુ પાસે લટકે ચામર ચચળ ચ્યાર ૩
બહુમૂલ રતનમય મગળરગ અભગ,
શિબિકા આરોહે જેમ મૃગપતિ ગિરિશૃગ,

દાન બહુવિધ દીજે કીજે સમલ મડાણ,
પચશબ્દા વાજે ગાજે ઢોલ નિશાન ૪
ભુગળ ભેરી ને ફેરીવાજે વશ ને વીણા,
તાલતીવલ કસાલને નાદે સુરપણ લીણા,
સરલી સરણાઈ ચહચહે ચિહુ દિશી ચાવી,
ગુણમર્દલ વર્દલ શ્રીમડલે છબી ફાવી ૫
તત થાથા થેઇ થેઇ શુગન શુંગન નાચે,
સુદ્ધાત સગીતે પગપગ નવરસ માચે,
બિરૂદાવલી બોલે ગુણ અવદાતે ભાટ,
જયજય સહુ બોલે મલીયા લોકના ઠાઠ. ૬
આગે તેજી તુરગમ કચન જડીત પલાણ
એરાકી આરબી કબોજા કેકાણ,
તુરકી ખુરાસાણી પાણીપથા નવરગ
કાશ્મીરી અનુપમ પચ ભદ્ર અતિચગ ૭
મદ ઝરતા કુજર જાણેસ નિર્જરશેલ
અબર લાગી અબાડી સુરગજસ્યુ કરે મેળ,
ધવલ ધોરી જોતરીયા રથની કીધી તૈયારી,

શણગાર્યાં સાબેલા ધવલ મંગલ દીએ નારી ૮
ગાય ગીત સુહાગણ પહેરી નવલા વેશ,
મહમુદિત હુઆ સવી ગામ અને સન્નિવેશ,
કેઈ ચઢયારે સુખાસને કેઇ ચઢયા ચકડોળ,
અતિ ચતુર વિચક્ષણ કરે ઘણા રંગરોળ ૯
અષ્ટ મંગળ ચાલે આગે વળી ચાટુકાર,
અસિકુંત ફલક ગ્રહ નર્મકારતિકાર,
તિલ નાખ્યા ન તળે આવે તિમ હુઆ પથ,
ધરણીનો કણ પણ ન રહ્યો કોઈ અપથ ૧૦
ઉત્સવ જુએ નરનારી બારી ચઢી ચોબારી,
વ્યાકુળ થઇ વાદિત્ર શબ્દ સુણી સવી નારી,
તુર દુગ્ધજામાતા કલિકજ્જલ સિંદુર,
પટ હોએ વલ્લભ સ્ત્રીને સહજસનુર ૧૧
ગાજાવાજા સુણીને અર્ધ તિલક કરી એક,
અર્ધાંજન દ્રગ એક જોવા ચાલી છેક,
એક ઉર પહેરે એકજ ચરણ પખાલે,
અરધી કચુકી પહેરી જોવા કેઇક ચાલે. ૧૨

ધસમસતી કોઇક કજ્જલ ગલ્લે ઘાલે,
કસ્તુરી લોચન ઠવતી આઘી ચાલે,
બાવનાચંદન રસ પાય લગાડે બાલા,
અળતો હ્રદય સ્થલે લાહી કરે ચકચાળા. ૧૩

કટિમેખલ કંઠે ઘાલી ઉતાવળી દોડે,
એકહાર એકાવળી શોણી તટે નિજ જોડે,
ભુજવલ્લિ નેપુર કંકણ ઘાલે પાયે,
પહેરણ ઓઢણના વસ્ત્ર વિપર્યય થાયે ૧૪

ઢળતા ઘીના લાડુઆ મુકે તે ગાડુ આગે,
લાડુઆસમ નારીને જોવાનો રસ જાગે,
બાળ રોતા મુકે મારગે પરના બાળ,
રોતાનિજ બાળક ભ્રાન્તિ લીએ સુકુમાલ ૧૫

પરિધાન શિથિલ હુઓ ગાઢ બંધન ન કરાયે,
વાયુવેગે મસ્તક ઓઢણ ઉડી જાયે,
ઈમ જોતા વધુજન હુઓ કુમારી રૂપ,
કૌતુકીને પણ તવ કૌતુક લાગ્યું અનુપ. ૧૬

ઇમ કોતુક ઉત્સવે ઉપવને કુમાર,
થાય જય જય નદા જય જય ભદ્દા ઉચ્ચાર,
શિબિકાથી ઉતરે માનુ સસાગ્થા તેહ,
ગુરૂ સ્વામી સધર્મ વદે સુજસ સ્નેહ. ૧૭

ઈત્યાદિ

સમુદ્રવહાણુ સવાદમા, સમુદ્ર અને વહાણુના સવાદનુ, ગુણદોષ તરીકે સારી રીતે વર્ણન કર્યુ છે. વસ્તુવર્ણનશક્તિ ખરેખર ઉપાધ્યાયજીની ઉત્તમ છે એમ વાચકો સ્વયમેવ વિચારી શકશે ઉપાધ્યાયજીના વખતમા યતિયોના શિથિલપણાથી નવેગી મુનિમાર્ગ, ઉત્પન્ન થવાથી તથા સ્થાનકવાસી વગેરેની ચર્ચાથી અનેક પ્રકારના ધર્મશાસ્ત્રો સબધી ગ્રન્થો લખવાની આવશ્યકતા હતી, તેથી તેઓએ ચરિત્રો લખવામા પોતાનું જીવન ઘણુ લબાવ્યુ નથી શ્રીપાલ અને જબુસ્વામીના રાસથી ચરિત્ર સબધી પદ્યરચનામા કવિતાશક્તિ ઘણી હતી તેનો ખ્યાલ કરી શકાય છે.

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનો અધ્યાત્મજ્ઞાનપર બહુ પ્રેમ હતો. અધ્યાત્મજ્ઞાનમા તે બહુ ઉંડા ઉતર્યા હતા. એમ તેમના બનાવેલા અધ્યાત્મિક ગ્રન્થોથી સિદ્ધ થાય છે. તેમના નીચેના વાકયોથી તેઓ ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા એમ વાચકોને જણાશે.

શ્રીમદ્‌નો અધ્યાત્મ જ્ઞાનમા પ્રેમ અને તેમનુ પાડિત્ય

આતમજ્ઞાને જેહવુ રે, ચિત્ત ચોકસ ઠહરાત,
તેહને દુ:ખ કહ્યુ નહી રે, બીજાના દીન દુખી જાતરે -પત્ર—૬૧

જબુરાસ.

આતમજ્ઞાને મગન જે, તે સવિ પુદ્ગલનો ખેલરે,
ઇન્દ્રજાલ કરી લેખવે, ન મલે તિહા કોઇ મન મેલરે
ન સ. ૩૯

જાણ્યો ધ્યાયો આતમા, આવરણ રહિત હોય સિદ્ધરે,
આતમજ્ઞાન તે દુ ખ હરે,એહિજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધરે.
એ સ. ૪૦

શ્રીપાલરાસ. પત્ર, ૧૫૬

અરિહત પદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણ પજ્જાયરે;
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહત રૂપી થાયરે
વીર જીનેશ્વર ઉપદિશે, સાભળજો ચિત્ત લાઇરે,
આતમધ્યાને આતમા, રૂદ્ધિ મળે સવિ આઇરે વીર ૧
રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવલ દસણ નાણીરે,
તે ધ્યાતા નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધ ગુણખાણીરે વીર. ૨
ધ્યાતા આચારજ ભલા, મહામત્ર શુભ ધ્યાનીરે,
પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચરજ હોય પ્રાણીરે વીર ૩
તપ સજ્જાયે રત સદા, દ્વાદશ અગનો ધ્યાતારે,
ઉપાધ્યાય તે આતમા, જગ બધવ જગ ભ્રાતારે વીર ૪
અપ્રમત્ત જે નિત્ય રહે, નવિ હરખે નવિ શોચેરે,
સાધુ સુધા તે આતમા, શુ મુડે શુ લોચેરે વીર ૫
સમ સવેગાદિક ગુણા, ક્ષય ઉપશમ જે આવેરે,
દર્શન તેહજ આતમા, શુ હોય નામ ધરાવેરે વીર ૬
જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાયરે,
તો હોય એહજ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાયરે વીર. ૭
જાણો ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવમાહિ રમતોરે,

લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહ વને નવિ ભમતોરે વીર. ૮
ઈચ્છારોધે સંવરી, પરિણતિ સમતાયોગેરે,
તપ તે એહિજ આતમા, વર્તે નિજ ગુણ ભોગેરે, વીર.૯
અષ્ટ સકળ સમૃદ્ધિની, ઘટમાહે રૂદ્ધિ દાખીરે,
તિમ નવ પદ ઋદ્ધિ જાણજો, આતમરામ છે સાખીરે.
વીર. ૧૩
યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવપદ મુખ્ય તે જાણોરે.
એહ તણે અવલંબને, આતમધ્યાન પ્રમાણોરે વીર. ૧૪
ઢાલ બારમી એહવી, ચોથે ખંડે પૂરીરે,
વાણી વાચક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધૂરીરે. વીર.૧૫
શ્રીપાળરાસ. ચોથો ખંડ પત્ર ૧૮૪
જિહાં લગે આતમ દ્રવ્યનું, લક્ષણ નવિ જાણ્યું,
તિહાં લગે ગુણઠાણું ભલું, કેમ આવ્યે તાણ્યું આતમ ૨૨
આતમ અજ્ઞાને કરી, જે ભવદુઃખ લહીએ
આતમજ્ઞાને તે ટળે, એમ મન સદ્દહીએ આતમ ૨૩
જ્ઞાનદશા જે આકરી, તેહ ચરણ વિચારો.
નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમાં, નહી કર્મનો ચારો, આતમ. ૨૪

ભગવતી અગે ભાખીઓ, સામાયિક અર્થ,
સામાયિક પણ આતમા, ધરો શુદ્ધો અર્થ આતમ ૨૫
લોકસાર અધ્યયનમા, સમકિત મુનિભાવે,
મુનિભાવે સમકિત કહ્યુ, નિજ શુદ્ધ સ્વભાવે. આતમ ૨૬
કષ્ટ કરો સંજમ ધરો, ગાળો નિજ દેહ,
જ્ઞાનદશા વિણુ જીવને, નહી દુખનો છેહ આતમ ૨૭
બાહિર યતના બાપડા, કરતા દુહવાયે,
અંતર યતના જ્ઞાનની,-નવિ તેણે થાયે, આતમ ૨૮
રાગ દ્વેષ મલ ગાળવા, ઉપશમ જલ ઝીલો,
આતમ પરિણતિ આદરી, પરપરિણતિ પીલો આતમ ૨૯
હુ એહનો એ માહરો, એ હુ એણી બુદ્ધિ,
ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસે શુદ્ધિ આતમ. ૩૦
બાહિર દ્રષ્ટિ દેખતા, બાહિર મન ધાવે,
અન્તર્ દ્રષ્ટિ દેખતા, અક્ષય પદ પાવે આતમ ૩૧
ચરણ હોય લજ્જાદિકે, નવિ મનને ભગે,
ત્રીજે અધ્યયને કહ્યુ, એમ પહેલે અગે આતમ ૩૨
અધ્યાતમ વિણુ જે ક્રિયા, તે તનુમળ તોલે,

મમકાર આદિક યોગથી, એમ જ્ઞાની બોલે આતમ ૩૩
હુ કરતા પર ભાવનો, એમ જેમ જેમ જાણે,
તેમ તેમ અજ્ઞાની પડે, નિજ કર્મને ઘાણે આતમ ૩૪
પુદ્‌ગલ કર્માદિક તણો, કર્તા વ્યવહારે,
કર્તા ચેતન કર્મનો, નિશ્ચય સુવિચારે આતમ ૩૫
કર્તા શુદ્ધ સ્વભાવનો, નય શુદ્ધે કહિયે
કર્તા પરપરિણામનો, બેઉ કિરિયા ગ્રહિયે
આતમ ૩૬

સવાસો ગાથાનુ સ્તવનની ઢાલ

ઈત્યાદિ અનેક વાકયોથી ઉપાધ્યાયજીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહિમા ગાયો છે દ્રવ્યાનુયોગ અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની એકતા થાય છે દ્રવ્યાનુયોગ વિનાનો જ્ઞાની તે ખરેખરો અધ્યાત્મ જ્ઞાની બની શકતો નથી દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાન વિનાનો અધ્યાત્મ જ્ઞાની કોઇ સ્યાદ્‌વાદશૈલી પ્રમાણે બની શકતો નથી દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનથી ખરેખર આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. આત્મજ્ઞાન વિનાની ક્રિયા તે હિસાબમા

ગણાતી નથી જ્ઞાનની પદવી મહાન્ છે, અને આત્મ જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા ખરેખર આત્માના સદ્ગુણોને પ્રકાશ કરવા સમર્થ થતી નથી.

શ્રી દ્રવ્યગુણ પર્યાયના રાસમા શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી જ્ઞાન અને ક્રિયાનુ અતર દેખાવતા છતા નીચે પ્રમાણે કથે છે

દોહા.

મધ્યમ કિરિયા રત હુએ, બાલક માને લિંગ.
ષોડશકે ભાખ્યુ ખુરે, ઉત્તમજ્ઞાન સુરંગ ૨
જ્ઞાનરહિત જે શુભક્રિયા, ક્રિયારહિત શુભનાણ,
યોગ દ્રષ્ટિ સમુચ્ચય કહ્યો, અતર ખજુઆ ભાણ ૩
ખજુઆ સમી ક્રિયા કહી, નાણભાણ સમ જોય,
કલિયુગ એહ પટતરો, વિરલા બુઝે કોય ૪
જ્ઞાનવતહ કેવલી, દ્રવ્યાદિક અહિનાણ,
બૃહત્ કલ્પના ભાષ્યમા, સરિખા ભાષ્યા જાણ. ૫
જ્ઞાન પરમગુણ જીવનો, નાણ ભવાર્ણવ પોત,
મિથ્યા મતિતમ ભેદવા, નાણ મહા ઉદ્યોત ૬

પ્રકરણરત્નાકર ભાગ ૧ પત્ર. ૪૧૦

એ યોગે જો લાગે રગ, આધાકર્માદિક નહિ ભગ,
પંચકલ્પ ભાષ્યે ઇમ ભણ્યુ, સદ્ગુરૂ પાસે
ઇસ્યુ મૈં સુણ્યુ ૪
બાહ્ય ક્રિયા છે બાહિર યોગ, અતર ક્રિયા
દ્રવ્ય અનુયોગ,
બાહ્યહીન પણ જ્ઞાન વિશાલ, ભલો કહ્યો મુનિ
ઉપદેશ માલ. ૫
દ્રવ્યાદિક ચિન્તાએ સાર, શુકલધ્યાન પણ
લહિએ પાર,
તે માટે એહિજ આદરો, સદ્ગુરૂ વિણુમત
ભૂલા ફરો ૬

બાલક, લિંગને અર્થાત્ બાહ્યવેષને દેખી ધર્મ માને છે મધ્યમ મનુષ્ય, ક્રિયાઓમા આસક્ત થાય છે અને ઉત્તમ જ્ઞાની ખરેખર જ્ઞાનમા રગાય છે. ધર્મજ્ઞાન વિનાની ક્રિયા ખજુઆસમાન પ્રકાશક છે અને ક્રિયા વિનાનુ જ્ઞાન, સૂર્યની સમાન પ્રકાશક છે એમ હરિભદ્રસૂરિ યોગદ્રષ્ટિ સમુચ્ચય ગ્રન્થમા કહે છે.

કલિયુગમા આવુ બેનુ અન્તર્ વિરલ મનુષ્યો અવબોધી શકે છે, શ્રુતજ્ઞાની અને કેવલ જ્ઞાનીને બૃહત્કલ્પ ભાષ્યમા સમાન કહ્યા છે આત્માનો પરમગુણ જ્ઞાન છે સસારરૂપ સમુદ્ર તરવાને માટે જ્ઞાન એ મોટી આગબોટ સમાન છે મિથ્યાત્વ અધકારનો નાશ કરવાને જ્ઞાનરૂપ સૂર્યની આવશ્યક્તા સર્વ જ્ઞાનીઓએ સ્વીકારી છે દ્રવ્યાનુયોગજ્ઞાનની પરિપકવ દશા થતા આત્મરમરણતા થાય છે

અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાના મનુષ્યો, આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવાને શક્તિમાન્ થતા નથી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીએ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો શ્રી આનન્દઘનજી પાસેથી વિશેષ અનુભવ મેળવ્યો હતો તેમના છેલ્લા વર્ષોથી તેમનુ મન અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતિ વળ્યુ હતું છેલ્લા પન્નર વર્ષમા તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનમા વિશેષત રમણતા કરતા હતા અને અધ્યાત્મદિશાના રસપોષક ગ્રન્થોને લખતા હતા એમ તપાગચ્છના એક હેમ સાગર યતિના મુખેથી પરપરાએ સાભળ્યુ છે આવા

મહા પ્રભાવક જ્ઞાની ગીતાર્થ મુનિવરના છેલ્લા વર્ષ અધ્યાત્મજ્ઞાન, ધ્યાન, અને ધર્મ ક્રિયામા, વહન થયા હતા એમ લેખકને તેમના ગ્રન્થોરૂપ આરીસામા જોતા મનમા નિશ્ચય થાય છે અધ્યાત્મજ્ઞાન વિસ્તાર કરવા ગુર્જર ભાષામા શ્રીપાલરાસ, જબુસ્વામીરાસ, અને દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના રાસમા તેમણે ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે તેમણે હિન્દુસ્થાની અને ગુર્જર ભાષામિશ્ર જેવી ભાષામા સમાધિશતક, સમતાશતક, જશવિલાસ વગેરે ગ્રન્થો રચીને મનુષ્યો ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે.

અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષત્, જ્ઞાનસાર વગેરે ગ્રન્થો લખી સસ્કૃત ભાષાજ્ઞ મનુષ્યો ઉપર પણ મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે અત્ર ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોમા લખેલા અધ્યાત્મજ્ઞાનનો વિષય ચર્ચવામા આવે છે તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનાદિ પુષ્ટિ માટે સસ્કૃત ભાષાના ગ્રન્થોની સાક્ષી આપી નથી અધ્યાત્મ જ્ઞાનમા ઉપાધ્યાયજી બહુ ઉડા ઉતર્યા હતા આવી દશાવાળા મહાપુરૂષનુ સાધુચારિત્રજીવન ખરેખર ઉત્તમોત્તમ હતુ,

એમ તેમના હ્રુદયના ઉભરાઓ કહી આપે છે. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી તે વખતમા ચાલતા એકાન્તમતોનુ ખડન કરીને સત્ય દર્શાવવામા પાછા પડતા નહોતા

તત્ત્વજ્ઞાન વિનાના અને માનપૂજા કીર્તિના પૂજારી ધર્મના નામે લક્ષ્મી લેનાગ અને ધમાધમ ચલાવનારા લાલચુ કેટલાક ધર્મોપદેશકો, જૈનાગમથી વિરૂદ્ધ વર્તતા હતા અને જૈનાગમોથી વિરૂદ્ધ ભાષણ કરતા હતા, તેઓને સુધારવાને તેમણે સીમધર સ્વામીનુ સ્તવન રચીને તેઓને વચનના ફટકા મારીને ઉત્તમ બોધ આપવા અને તેમજ ધર્મેચ્છુઓ સત્ય માર્ગમા દોરાય, અને ધર્મ માર્ગમા સડો પેઠો હોય તે દૂર થાય અને કુધારાઓના ત્યાગ કરીને જૈનો સુધર્મના અસલમાર્ગ ઉપર આવે એ હેતુથી નીચે પ્રમાણે સીમધર પ્રભુને તેઓ વિજ્ઞપ્તિ કરે છે.

સ્વામી સીમધર વીનતિ—સુણો માહરી દેવરે,
તાહરી આણ હુ શિરધરૂ—આદરૂ તાહરી સેવરે
સ્વામી૦ ૧

કુગુરૂની વાસનાપાશમા—હરિણ પેરે જે પડયા લોકરે,
તેહને શરણ તુજ વિણ નહિ—ટળવલે બાપડા ફોકરે
સ્વામી૦ ૨
જ્ઞાન દર્શન ચરણ ગુણ વિના-જે કરાવે કુલાચારરે
લુટી તેણે જગ દેખતા—કિહા કરે લોક પોકારરે
સ્વામી૦ ૩
જે નવિ ભવ તર્યા નિરગુણી-તારશે કેણીપેરે તેહરે,
એમ અજાણ્યા પડે કદમા—પાપબધે રહ્યા તેહરે.
સ્વામી૦ ૪
કામ કુભાદિક અધિકનુ—ધર્મનુ કો નવિ મૂલરે,
દોકડે કુગુરૂ તે દાખવે,-શુ થયુ એહ જગસૂલરે.
સ્વામી૦ ૫
અર્થની દેશના જે દીએ—ઓલવે ધર્મના ગ્રન્થરે,
પરમ પદનો પ્રગટ ચોરથી—તેહથી કેમ વહે પન્થરે.
સ્વામી૦ ૬
વિષયરસમા ગૃહી માચિયા—નાચિયા કુગુરૂ મદપૂરરે,
ધુમધામે ધમાધમ ચલી—જ્ઞાન મારગ રહ્યા દૂરરે
સ્વામી૦ ૭

કલહકારી કદાગ્રહ ભર્યા—થાપતા આપણા બોલરે,
જિન વચન અન્યથા દાખવે—આજતો વાજતે ઢોલરે
સ્વામી૦ ૮

કેઇ નિજ દોષને ગોપવા—રોપવા કેઇ મત કન્દરે,
ધર્મની દેશના પાલટે—સત્ય ભાખે નહી મન્દરે.
સ્વામી૦ ૯

બહુ મુખ બોલ એમ સાભળી—નવિ ધરે લોક વિશ્વાસરે,
ઢુંઢતા ધર્મને તે થયા-ભમર જેમ કમલ નિવાસરે
સ્વામી ૧૦

વ્યવહાર સમાચારપર શ્રીમદ્‌ના વિચારો

શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય સીમંધર પ્રભુને વિનવે છે કે માહરી વિજ્ઞપ્તિ હે પ્રભો !! તમે સાભળો હુ ત્હારી આજ્ઞા શિર પર ધરીને ત્હારી સેવા કરૂ છુ કુગુરૂની વાસનાના પાસમા હરિણુની પેઠે લોકો પડયા છે તેને હે પ્રભો !! ત્હારા વિના શરણુ નથી-જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિના જેઓ

કુલાચાર કરાવે છે અને આત્માના સદ્ગુણો તરફ સેવકોનું લક્ષ્ય ખેંચતા નથી તેઓએ જગત્‌ના દેખતા ભક્તોની ભાવઋદ્ધિપર લુટ ચલાવી છે. હવે લોકો ક્યાં જઇને પોકાર કરી શકે ઈત્યાદિ વચનોથી કુગુરૂના અશુભાચારો અને કલ્પિત ઉપદેશનો પરિહાર કરીને જૈનોને સન્માર્ગ તરફ આણુવા પ્રયત્ન કરે છે આત્માના સદ્ગુણો તરફ લક્ષ્ય નહિ રાખતા અને પ્રમાદના વશ થઈ ગએલાઓને શ્રીમદે સારી રીતે ઉપદેશ આપ્યો છે. " સવાસો ગાથાના સ્તવન "મા તેમણે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનય એ બે નયની સ્થાપના સિદ્ધ કરીને એકાન્ત વાદીઓને બોધ આપ્યો છે. તેમના શિરપર આવી પડેલી આગમાનુસારે સત્ય સુધારકની ફરજ સારી રીતે તેમણે અદા કરી છે. મૂર્તિમન્યતા તેમણે શાસ્ત્રોના પાઠથી સિદ્ધ કરી આપી છે પ્રભુની પૂજા કરવાથી આત્માના સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ કરી શકાય છે તે પણ તેમણે સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. ગૃહસ્થોએ પોતાના અધિકાર પ્રમાણે દયા પાળવી

જોઈએ અને તેમણે શ્રાવકના એકવીસ ગુણોને શ્રાવક થતા પહેલા પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ છેવટે જઘન્યથી પણ અમુક ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ એમ દર્શાવીને ગૃહસ્થોના સદ્ગુણોનો માર્ગ પ્રકાશિત કર્યો છે મનુષ્ય માત્રનુ મન કોઇ પણ ધર્મના આચારની સાથે સબધ વાળું છે. ધર્માચારના અધિકાર ભેદે, ભેદ પડે છે ગૃહસ્થો અને સાધુઓના ધર્માચાર ભિન્ન છે સાધુઓને પચ મહાવ્રત પાળવાના હોય છે અને શ્રાવકોને બારવ્રત વા એકવ્રત અને તે ન બને તો અવિરતિ દશામા પણ સમ્યક્ત્વ સહિત ભક્તિ, પ્રેમ, ભ્રાતૃભાવ, પૂજા, દાન અને દયા વિગેરે સદ્ગુણો ખીલવવાના હોય છે. શ્રીમદે સાધુઓ અને ગૃહસ્થ શ્રાવકોને પોતપોતાના ધર્માચારો પાળવા માટે ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે—સાડાત્રણસે ગાથાનું સ્તવન દોઢસો ગાથાનુ સ્તવન, અને સુગુરૂ, કુગુરૂની સજ્જાય વગેરેમા ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે શ્રીમદ્ મુનિવર હોવાથી સાધુ ધર્મની ક્રિયાઓને સારી પેઠે કરતા હતા ગામોગામ વિહાર

કરીને ઉપદેશ દેતા હતા એ સંધ્યા વખત ષડ્ આવશ્યકની ક્રિયા કરતા હતા ગરીબ અને ધનવંતને સમાન ગણુતા હતા. સનાતન જૈન સિદ્ધાંતોના અનુસારે ઉપદેશ દેઇને જૈનોને વર્તમાન કાળમાં કરવા યોગ્ય કાર્યો જણાવતા હતા પ્રતિક્રમણુના ઉચ્ચ આશયોને પદ્યરૂપે ભાષામાં રચીને જૈનોના ઉપર મહાન્ ઉપકાર કર્યો છે ષડ્ આવશ્યકોના હેતુઓ બહુ ઉત્તમ છે. આવશ્યક ક્રિયાઓના સૂત્રોનું રહસ્ય જો બરાબર દલીલો પૂર્વક સમજાવવામાં આવે તો પ્રત્યેક જૈનોને તેનો ઉત્તમ લાભ મળી શકે. જૈનશાસ્ત્રોમાં ઉત્તમ આચારોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે પ્રથમના વખતમાં જૈનો નીતિ આદિના આચારને ધારણુ કરતા હતા. શ્રીમદે ઉત્તમ આચારોને દર્શાવવામાં કમર કસીને મહેનત કરી છે આચાર ખલુ પ્રથમો ધર્મ આચાર તે પ્રથમ ધર્મ છે સદાચાર વિના મનુષ્ય શોભી શકતો નથી સદાચારને કેટલાક વિદ્વાનો નીતિ ધર્મ કહે છે અને તેનો જૈન દર્શનમાં માર્ગાનુસારી

ગુણો અને વ્રતોમા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, મમત્વ ત્યાગ, વિનય, વિવેક, પરોપકાર, દાન, સ્વાર્થ ત્યાગ, શાતતા સમતા, ગુણાનુરાગ દ્રષ્ટિ, સત્યમાર્ગ કથન, શુદ્ધ પ્રેમ, નમ્રતા, સેવા, અને સપ વગેરે સદ્ગુણો વિનાની ધર્મક્રિયાઓ અને ધર્મવેષ શોભી શકતો નથી સદ્ગુણો વિનાની ક્રિયાઓ શોભિ શકતી નથી તેમજ ઉપર્યુક્ત સદ્ગુણો વિના ન્યાય, વ્યાકરણ અને ભાષાનુ પાડિત્ય તથા ધન અને સત્તાનો અધિકાર પણ શોભી શકતો નથી. સદાચાર અને ઉત્તમ જ્ઞાનથી મનુષ્યો શોભી શકે છે—સાધુઓ વા ગૃહસ્થો ઉત્તમ જ્ઞાન અને દયા, સત્ય આદિ ઉત્તમ આચારો વિના પોતાના અધિકારને શોભાવી શકતા નથી. ઈત્યાદિ આચારોને તે સૈકામા જણાવનાર મહા પુરૂષ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો જેટલો ઉપકાર માનવામા આવે તેટલો ન્યૂન છે

શ્રીમદે વૈરાગ્યનો ઉપદેશ ઉત્તમ પદ્ધતિથી આપ્યો છે. જબુસ્વામીના રાસમા

શ્રીમદ્દનો અનુપમ વૈરાગ્યોપદેશ

તેમણે પોતાના હૃદયમા રહેલા વૈરાગ્યના ઉભરાઓ શબ્દોદ્વારા બહાર કાઢયા છે જંબુસ્વામી પોતાની સ્ત્રીઓને સસારની અસારતા નીચે પ્રમાણે સમજાવે છે તે અધ્યાત્મશોખિન સાક્ષરોને ખરેખર મનન કરવા યોગ્ય છે.—

જંબુ કહે સુખ વિષયનુ, અલ્પ અપાય અનન્ત,
રચુ તેણે શમસુખ ભલું, આતમરામ રમંત. ૧
સર્વ વિષય કષાય જનિત, તે સુખ લહે સરાગ,
તેહુથી કોટિ અનન્ત ગુણ, મુનિ લહે ગતરાગ. ૨
સરસવથી પણ વિષય સુખ, અતિ થોડુ દુ ખ ક્રોડ;
ઇહા મધુબિંદુ રસ કથા, સાભળ આરસ છોડ ૩
દુઃખ ઘણો ભવકૂપમા, સુખ મધુબિંદુ સમાન,
ઉદ્ધરશે આવી મળ્યો, સદ્દગુરૂ ધરી વિમાન ૪
કૂપ થકી નવિ નીકળે, ગુરૂ ધરે જ્ઞાન વિમાન,
તે અભાગ્ય શેખરતણું, જાણો જૂઠ ગુમાન. ૫
વામાવયણ વિલાસથી, ચુકયા ચતુર અનેક;

જસચિત્ત આગમ વાસિયો, તેહની ન ટળી ટેક. ૬
મૃગતૃષ્ણા જલ સમવડે, વનિતા વચણ વિલાસ,
પહેલા લાલચ લાયકે, પછે કરે નિરાશ ૭
વહે પુરને માછલી, દીસે તેહ અનેક,
સામે પુરે વિષયને, ઉતરે તે સુવિવેક, ૮
આતમ રતિ આતમ તૃપ્ત, આતમ ગુણ સતુષ્ટ,
જે હોય તે સુખીયા સદા, કીશુ કરે અરિ દુષ્ટ ૯
તનહી જળે મનહી જળે, વિષય તૃષા ન બુઝાય,
જ્ઞાન અમૃતરસ સિંચતા, તૃષા સકલ મિટ જાય ૧૦
શ્રી યશોવિજયકૃત જબુસ્વામીનો રાસ

અંતે વિયોગ સયોગનેરે, ભોગ કુપિત અહિભોગ,
મરણ જન્મ આગે સહીરે, પરિણામે એ દુખ યોગરે.
બળે ઈન્દ્રિય તાપે લોગરે, સસારે પણ દુખ શોગરે,
સ્કધ તરભાર ઉપભોગરે, પડે આરતે સધળા લોકરે—
બળે૦

બહુ અનીશવિષ વિષયમા, એક ખાયો દુઃખકાર,
એકદ પાયોહિ દુઃખ દીએ, પડિત કરો વિચાર. ”

બહુ અન્તર વિષ વિષયમા, વરણ્યુ અધિક અધિકાર્ત;
એક મરણ દીએ વિષ તે, વિષય મરણ બહુ જાત."
ચક્રવર્તિ ભોજનતણી, ઇચ્છા કર્યે શુ હોય,
વર સપત્તિ સરખે સુખે, વર્ત્યે દુખ ન કોય "
કોડીએ કિમ ક્રોડીની, મણીની પહાણે કેમ,
ઇચ્છા પુગે ભવસુખે, શિવની મુજ નવિ નેમ "
સોજાનુ જેમ જાડપણું, વધ્યનુ મડન જેમ,
ભવ ઉન્માદ વિષય વિષમ, ભાસે મુજ મન તેમ "

ઇત્યાદિ ગુર્જર ભાષામા વૈરાગ્યનો તેમણે સારો ઉપદેશ કીધો છે સસ્કૃત ગ્રન્થોમા તો તેમણે વૈરાગ્યનુ ઉત્તમ વર્ણન કર્યું છે અત્ર ગુર્જર ભાષાના સાહિત્યદ્વારા તેમણે વેરાગ્યનો જે ઉપદેશ આપ્યો છે, તેની પર્યાલોચના કરવામા આવી છે નસારના વ્હાથોંમા જેઓ અત્યત મમત્વ ધારણ કરીને મોજમઝામા પડી રહે છે, તેઓ મન, વાણી, કાયા અને ધનનો ભોગ આપીને પોતાની તથા જગત્ની ઉન્નતિ કરવાને શક્તિમાન્ થતા નથી જે રાજાઓ તથા સા-

માન્ય મનુષ્યો બાહ્ય પદાર્થોમા અહ મમત્વ ધારણ કરીને સસારમા વિષયભોગ ભોગવવામા અમૂલ્ય જીવનનો વ્યય કરે છે તેઓ જગતૂના દુ ખમા ભાગ લેવાને પ્રાય પોતાની વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી શકતા નથી વૈરાગ્યથી બાહ્ય પદાર્થોમા બધાએલુ મમત્વ ઉઠવાથી મનુષ્ય ખરેખર પોતાને પ્રાપ્ત થએલી વસ્તુઓને અન્ય મનુષ્યો વગેરેના ભલા માટે વાપરે છે દુનિયાના મનુષ્યોનુ ભલુ કરવા વૈરાગ્યથી જેણે કાયા ઉપરનુ મમત્વ ઉતાર્યું છે એવા ભકતો, દાનવીરો અને શૂરો, કાયાનો પણ ત્યાગ કરવાને માટે અચકાતા નથી વૈરાગ્યથી વિષયેચ્છાઓ ઉપર કાબૂ મુકી શકાય છે અને અનીતિના માર્ગમાથી ચિત્તને પાછુ હઠાવી શકાય છે. દુનિયામા અલિપ્ત રહીને સ્વફરજોને અદા કરવામા વૈરાગ્યની ઘણી જરૂર છે. વૈરાગ્ય વિના સાધુઓ બ્રહ્મચર્ય પાળવાને માટે શક્તિમાન્ થતા નથી વિષયાસક્તિનો ત્યાગ કરનારા ખરેખર વૈરાગી મનુષ્યો ગણી શકાય છે. શ્રીમદ્‌ને ઉત્તમ જ્ઞાન ગર્ભિત વૈરાગ્યની

દશા પ્રાપ્ત થઈ હતી એમ તેમના રચેલા ગ્રન્થોથી અનુમાન કરી શકાય છે.

શ્રીમદ્‌ની વિશાળ દૃષ્ટિ અને ગુણાનુરાગ

ઉપાધ્યાયજીએ સમાધિતત્ર નામનો દિગમ્બરી ગ્રથ હતો તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સરસ વિવેચન કર્યું હતું ઉપાધ્યાયજીએ તે ગ્રન્થનુ હિન્દુસ્થાની ભાષામા દોધક છદમા ભાષાન્તર કર્યું એ ગ્રન્થનુ ભાષાન્તર કરીને પોતાના અનુયાયીઓને લાભ આપનાર અને તેનો દાખલો બેસાડનાર આ પ્રથમ મુનિને સવ પ્રકારે માન ઘટે છે. જૈન શ્વેતામ્બર આગમોથી જે અવિરુદ્ધ હોય અને તેમા બન્નેના વિચારોનું સામ્ય હોય એવા ગ્રન્થોનુ ભાષાન્તર કરવામા અવિરોધ જણાયાથી શ્રીમદે વિશાળ દૃષ્ટિથી આ કાર્ય કર્યુ છે દિગમ્બરાચાર્ય કૃત અષ્ટસહસ્ત્રી નામના સસ્કૃત ગ્રથ ઉપર પણ ઉપાધ્યાયજીએ વિવરણ કર્યું છે અને તે કાર્ય કરીને વિશાળ દૃષ્ટિનું અનુકરણ, અન્યોને કરવાનો

માર્ગ ખુલ્લો કરી આપ્યો છે અદ્યાપિપર્યન્ત દિગમ્બરોના કોઇ વિદ્વાને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયની પેઠે વિશાળ દૃષ્ટિ ધારીને શ્વેતામ્બરોના કોઈ ગ્રન્થ ઉપર વિવેચન કર્યું હોય એમ જોવામા આવતું નથી શ્વેતામ્બર જૈન શાસ્ત્રનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરીને ગીતાર્થ બનેલા સાધુઓ દેશકાળના અનુસારે જૈન શાસ્ત્રના અવિરૂદ્ધ એવા ગ્રન્થોનુ વિવેચન કરીને પોતાની વિદ્વતાનો ખ્યાલ અન્યને દેખાડી આપે છે યોગ પાતજલ સૂત્રના ચોથા પાદ ઉપર શ્રીમદ્ યશોવિજયજીએ સસ્કૃતમા ટીકા કરીને વિશાળ દૃષ્ટિનો ખરેખરો ખ્યાલ આપ્યો છે શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિએ બૌદ્ધોના એક ન્યાયગ્રન્થ ઉપર ટીકા કરીને બૌદ્ધો ઉપર વિશાળ દૃષ્ટિનો દાખલો બેસાડયો હતો વેદાન્તીઓના રચેલ વ્યાકરણ ન્યાય અને કાવ્યોના ગ્રન્થોપર કેટલાક જેન સાધુઓએ સસ્કૃત ટીકાઓ રચીને સાહિત્યને પુષ્ટિ આપી છે દિગબરના ગ્રન્થ ઉપર ટીકા કરનાર ઉપાધ્યાયજી પ્રાય. પેહેલા નંબરે છે.

છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજીનો પુર્વના વિદ્વાનો ઉપર અને સમકાલીન વિદ્વાનો ઉપર ઉત્તમ ગુણાનુરાગ હતો શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિ ઉપર તેમનો અત્યત રાગ હતો, તે તેમના ગ્રન્થોથી સિદ્ધ થાય છે શ્રીમાન્ માનવિજય ઉપાધ્યાયે બનાવેલો ધર્મસગ્રહ નામનો ગ્રન્થ તેમણે શોધ્યો હતો શ્રી વિનયવિજયજીએ શ્રીપાલરાસ અધુરો મૂકીને સ્વર્ગગમન કર્યું તે રાસ પણ તેમણે પુરો કર્યો. શ્રીમદ્ આનન્દઘનની અષ્ટ પદી બનાવીને તેમના ગુણ ગાયા. શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિના ગ્રન્થોપર ટીકા કરી, ઇત્યાદિનુ અવલોકન કરતા તેઓ ગુણાનુરાગદૃષ્ટિધારક હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. અધ્યાત્મસારમા ભગવદ્ગીતાના કેટલાક શ્લોકોને દાખલ કરીને તેમણે ગુણાનુરાગની દૃષ્ટિને સિદ્ધ કરી આપી છે તેઓએ યુવાવસ્થામા વાદવિવાદના ગ્રન્થો રચ્યા છે, તે સબધી જાણવાનુ કે તે વખતમા તે જૈનોમા એક અદ્વિતીય વિદ્વાન્ હતા. જૈન ધર્મના રક્ષણ માટે તેમના માથે આવી પડેલી

ફરજને તેમના વિના કોઇ અદા કરી શકે તેવુ ન હોવાથી તેમણે પોતાની ફરજ અદા કરી છે. ધર્મનો પ્રચાર કરવાને માટે તેમની નસોનસમા લોહી ઉછળતું હતુ, તે વખતમા એવા મહાન્ પુરૂષ જો ન હોત તો જનોને ઘણું સહન કરવુ પડત. અઢારમા સૈકામા જેનોના સુભાગ્યે શ્રીમદનો જન્મ થયો હતો. હાલ જે મુનિવરો સારી રીતે આચાર પાળે છે. તેમા શ્રીમદના રચેલા ગ્રન્થો પણ ઉપકારક છે એમ કહ્યા વિના ચાલતું નથી જો તેમણે સત્યવિજયપન્યાસને મદદ ન કરી હોત તો પાછળથી કેટલાક સૈકા સુધી ઉત્તમ આચારશીલ સાધુઓ પાકી શકત નહિ.

શ્રીમદ્‌ની સહનશીલતા, અને ગુરૂકુળવાસ વાસ તથા આચાર્યની આજ્ઞામા વર્તવુ

દુનિયામા વકતા અગર લેખક, વિદ્વાનને તે વખતના જમાનામા ઘણુ દુખ સહન કરવુ પડે છે વિદ્વાન્‌ની દૃષ્ટિ ખરેખર ભવિષ્યના સમયને અનુમાનથી અવલોકી શકે છે. શ્રીમદે પણ ભવિષ્યનો સમગ્ર

અવલોકયો હતો. યતિયોનોજો શિથિલાચાર વૃદ્ધિ પામશે અને મમત્વપ્રતિબધમા યતિઓ સપડાશે તો શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક વર્ગને ઘણી હાનિ પહોચશે એવો મનમા વિચાર કરીને શિથિલાચારનુ ખડન કરવા માડયુ અને શિથિલયતિઓનુ ખડન કર્યું તેથી ઘણા યતિઓની લાગણી દુ ખાઈ તે યતિઓએ આચાર્યને કહ્યુ શિથિલાચારી યતિઓએ હલકા પાડવા વિરૂદ્ધતા દર્શાવી આચાર્યનુ ચિત્ત પણ ફેરવ્યુ તોપણ તેઓ તરફથી ઘણી ઉપાધિયો સહન કરીને તથા ઉપદેશ દેઇને સવેગી સાધુઓ આગળ વધે અને તેઓની વૃદ્ધિ થાય એવો માર્ગ, ઉપદેશદ્વારા તથા ગ્રન્થો દ્વારા માર્ગ કરી આપ્યો સવેગી સાધુની શાખા તેમના વખતમા ઉત્પન્ન થઇ હતી, શ્રીમદ્ યશોવિજયજી પોતે વિદ્વાન્ છતા શ્રી વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હતા અને ગુરૂકુળવાસમા રહીને સાધુઓએ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઇએ તથા ચારિત્ર પાળવુ જોઈએ એમ તેમણે ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થોમા જણા-

ચ્યું છે પેહેલા તેઓ વિજયસિંહ સૂરિની આજ્ઞામા હતા તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા બાદ શ્રીવિજયપ્રભ સૂરિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તતા હતા શ્રી વિજયપ્રભસૂરિના યુવરાજનુ નામ પોતાના ગ્રન્થમા દાખલ કરવા તેમની માન્યતા પણ સ્વીકારી છે તે તે વખતના આચાર્યની પરંપરા સદાકાલ ચાલે અને યતિઓ સુધરે એવો તેમના મનમા શુદ્ધ ભાવ હતો શ્વેત વસ્ત્રદ્વારા સાધુઓની પરંપરા વર્તે એવી તેમની ભાવના હતી, પણ તે વખતના કેટલાક યતિઓએ તેમની વાણીને હિસાબમા ગણી નહિ તેથી હાલ પરંપરાએ યતિઓની પડતી દશા દેખીને કયા જૈનના મનમા ખેદ ઉત્પન્ન થયા વિના ન રહે! સંવેગી સાધુઓ પ્રતિદિન ઉત્તમ આચારશીલ થવાથી યતિઓ તરફ શ્રાવકોની બેદરકારી વધવા માંડી સામ્પ્રત કાળના સાધુઓએ પણ આ દાખલાનો સારાંશ ગ્રહણ કરવો જોઇએ

શ્રીમદે કયા આચાર્યના વખતમા કઇ સાલમાં કયા ગ્રન્થો રચ્યા.

	વિક્રમ સવત્	ગામ	કયા આચાર્યના સમયમા
શ્રીપાલ રાજાનો રાસ	૧૭૩૮	રાન્દેર	વિજયપ્રભસૂરિ
દોઢસો ગાથાનુ સ્તવન	૧૭૩૩	અમદાવાદપાસે ઇન્દલપરામા	વિજય પ્રભસૂરિ રાજયમા અને વિજયરત્ન યુવરાજના સમય
સમકિત સડસઠ બોલની સજ્ઝાય			વિજયપ્રભસૂરિ
અગીઆર અગની સજ્ઝાય	૧૭૮૮	સુરતબદર	વિજયપ્રભસૂરિરાજ્યમા બગોઇ શ્રાવિકા અને સગલશાના પુત્ર રૂપચદ ભાઇ અને માણેકશાને અગીઆર અગ સભળાવ્યા
પ્રતિક્રમણ ગર્ભહેતુ સજ્ઝાય	૧૭૪૮	સુરત બદર	વિજયપ્રભસૂરિ રાજયમા
માન એકાદશીના દોઢસો કલ્યાણકનુ ગુણણ	૧૭૩૨	ખભાત	વિજયપ્રભસૂરિ રાજયમા
સાડા ત્રણસો ગાથાનુ સ્તવન			વિજયસિહ સૂરિરાજ્યમા
જબુસ્વામીનો રાસ	૧૭૩૯	ખભાત	વિજયપ્રભસૂરિ રાજયમા
સમુદ્ર વહાણ સવાદ			વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમા
નિશ્ચય વ્યવહારનુ સ્તવન	૧૭૦૪		વિજયપ્રભસૂરિ રાજ્યમા

શુદ્ધ ગુર્જર ભાષાના ગ્રન્થો શ્રીમદે પોતાની પાછળની જીંદગીમા બનાવ્યા હોય એમ લાગે છે શ્રીમદ યશોવિજયજીએ રચેલ શ્રીપાલરાસ અને જંબુસ્વામીના રાસમા શ્રી વિજયદેવસૂરિ પટ્ટધર તરીકે શ્રી વિજયપ્રભસૂરિને લખ્યા છે શ્રી વિજય-દેવસૂરિની પાટપર શ્રી વિજયસિંહસૂરિ થયા છે અને તેમની એટલે વિજયદેવસૂરિની પાટપર શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ થયા છે. બન્ને રાતમા વિજયદેવ સૂરિની પાટપર વિજયપ્રભસૂરિ લખ્યા છે સવત્ ૧૭ ૩૮મા રાન્દેરમા શ્રી વિનયવિજયજીએ સ્વર્ગ ગમન કર્યું છે. ૧૭૩૮ની સાલથી વિજયદેવ સૂરિની પાટપર શ્રી વિજયસિંહ સૂરિનુ નામ ન લખવામા આવ્યુ તેનુ કારણ બરાબર સમજાતુ નથી સુરત સગરામ પરાના દેરાસર પાસની એક દેહેરીના લેખમા પણ શ્રી વિજયસિંહસૂરિનું નામ દેખવામા આવતું નથી તત્ સબધી નિર્ણય કરવાને માટે પૂરતા સાધનો વડે ભવિષ્યમા કઇ નિર્ણય પર આવી શકાય.

શ્રીમદ્‌નો ઉપયોગ એટલો બધો તીવ્ર હતો કે આગમોના અનુસારે ગ્રન્થો લખતાં કોઈ ઠેકાણે ચૂકયા નહોતા તેમણે સ્તવનમા ઠાણાની સાક્ષી આપી છે તેનો અર્થ કેટલાક ઠાણાંગ-સૂત્ર કરીને તેમા તે સાક્ષી નથી એમ કહીને ઉપાધ્યાયજી એક

શ્રીમદ્‌ના ઉપયોગની તીવ્રતા અને તેમની જૈનોના પ્રમાણિકતા તથા પૂજ્યતા

ઠેકાણે ચૂકી ગયા એમ કહે છે તો તેમને કહેવાનું કે ઠાણા નામનુ પ્રકરણ છે અને તે લીબડીના જૈન ભડારની ટીપમા મે પ્રત્યક્ષ વાચ્યુ છે. શ્રીમદ્‌યશો-વિજયજી વિહાર કરીને લીંબડી ગયા હતા અને ત્યા ઠાણા પ્રકરણ જોઈને તેમણે તેની સાક્ષી આપી છે; માટે શ્રીમદ્‌ના અખંડ ઉપયોગની પ્રશસામા જરા માત્ર પણ ન્યૂનતા આવતી નથી શ્રીમદ્‌ના ગ્રન્થોની પ્રમાણિ-કતા એકી અવાજે જૈનશ્વેતાબર મૂર્તિપૂજક જૈન કોમ સ્વીકારે છે. ખરતરગચ્છના દ્રવ્યાનુયોગના ઉત્તમજ્ઞાની શ્રીમદ્‌ દેવચન્દ્રોપાધ્યાયે તેમના રચેલા જ્ઞાનસાર ગ્રન્થ

ઉપર ટીકા કરીને તેમની પ્રમાણિકતા અને તેમની પૃજ્ય-
તા સ્વીકારી છે. અઢારમા સૈકામા શ્રીજ્ઞાનવિમલ
સૂરિએ તેમના ગ્રન્થોપર ભાષાના ટબા પૂરીને તેમના
ગ્રન્થોની પ્રમાણિકતા તથા પૃજ્યતા સ્વીકારી છે ઓ-
ગણીસમા સેકામા થએલા પિસ્તાલીશ હજાર ગુજરાતી
કાવ્ય ગાથાઓના રચનાર શ્રીમાન્ પ૦ પદ્મવિજયજીએ
તેમના બનાવેલા સાડાત્રણસો ગાથાના સ્તવન ઉપર
ટબો પૂરીને તેમની પ્રમાણિકતા તથા પૂજ્યતા સ્વી-
કારી છે, વીસમા સેકામા પન્યાસ. ગમ્ભીરવિજયજીએ
તેમના બનાવેલા અધ્યાત્મસાર અને જ્ઞાનસાર ઉપર
ટીકા રચીને તેમની પૂજ્યતામા વૃદ્ધિ કરી છે. લેખકે
પણ તેમના સમાધિશતક અને પરમાત્મજ્યોતિ ઉપર
વિવેચન કરીને તેમની સેવા, ભકિત અને પૂજ્યતા
સ્વીકારીને યશોગાન કર્યું છે. તેમની પાછળ થનાર
વિદ્વાન્ આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, પન્યાસો અને સાધુઓ
વગેરે જૈનોએ તેમની એકી અવાજે પ્રશસા કરી છે
તેમનુ નામ અમર રાખવાને માટે મહેસાણા અને

કાશી પાલીતાણા વગેરેની સસ્કૃત પાઠશાળાઓ સાથે "યશોવિજય સસ્કૃતપાઠશાળા" વગેરે શબ્દ સ્થાપન કરી તેમના નામદેહને શોભાવ્યો છે શ્રીમદ્ હતા તે વખતે તેમના વિરોધિયો, પ્રતિસ્પર્ધીઓ અને ગુણાનુરાગીઓ એમ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો હતા વિરોધિયો તો તેમને હલકા પાડવાને પ્રયત્ન કરતા હતા. પ્રતિસ્પર્ધીઓ તેમના ગુણોને ઈર્ષ્યાથી કથી શકતા નહોતા અને જે ગુણાનુરાગી હતા તેઓ તેમના જીવન સમયમા ગુણો દેખતા હતા સુધારકો, ઉપદેશકો અને મહાત્માઓની બાબતમા આ પ્રમાણે પ્રાય. બન્યા કરે છે. વીશમા સૈકાના મહાવિદ્વાન્ ન્યાયાભોનિધિ શ્રીમદ્આત્મારા-મજી ઉર્ફે વિજયાનદસૂરીશ્વરની બાબતમા પણ તેમ જોવામા આવે છે. ઉપાધ્યાયની પાછળ તેમની પૂજ્ય-તામા, કીર્તિમા અને પ્રમાણિકતામા વધારો થતો દેખવામા આવે છે દુનિયા પચ્ચાસ વર્ષ પાછળ છે અને જ્ઞાનીઓ પચ્ચાસ વર્ષ આગળ છે આવી કહેવ-તમા પણ અમુક અશે અમુકની બાબતમા સત્યતા

અવલોકવામા આવે છે. અઢારમા સૈકામા ઉપદેશ ક્ષેત્રમા યોદ્ધાની પેઠે ઘુમીને આત્મભોગ આપીને ઉપદેશ દેનાર અને ભવિષ્યની પ્રજાને માટે અનેક ગ્રન્થોરૂપ જ્ઞાનલક્ષ્મીને મૂકી જનાર શ્રીમદ્દ્યશોવિજયજીનુ નામ જૈનોના હૃદયમા કોતરાઈ રહ્યું છે.

શ્રીમદે ગુજરાતી ભાષામા રચેલો છેલ્લો ગ્રન્થ અને સસ્કૃતમા રચેલો છેલ્લો ગ્રન્થ

પ્રતિક્રમણગર્ભહેતુની સજ્જાયો, અગીઆર અંગની સજ્જાઓ તરીકે તેમણે ગુજરાતી ભાષામા છેલ્લી રચના કરી હતી. સસ્કૃતભાષામા જ્ઞાનસાર નામનો છેલ્લો ગ્રન્થ તેમણે સિદ્ધપુરમા બનાવ્યો છે. કેટલાક અનુમાનોથી સિદ્ધપુરનુ ચોમાસુ વિ૦સવત્ ૧૭૪૩વા સવત્ ૧૭૪૪નુ લગભગ કહી શકાય. જો તેમણે લાગટ સુરતના સઘને અગીઆર અંગ સભળાવ્યા હોય તો લગભગ ચાર વર્ષ સુધી સુરતમાના લાગટ ચોમાસા કર્યા કહી શકાય, તે અપેક્ષાએ લગભગ સવત્ ૧૭૪૦ની સાલનુ ચોમાસુ પ્રાય. સિદ્ધપુર બની

શકે, અને તેમણે લાગલાગટ અગીઆર અગ સુરતના સંઘને ન સભળાવ્યા હોય તો વિ.સવત્ ૧૭૪૩ની સાલનુ ચોમાસુ પ્રાય સિદ્ધપુરમા કલ્પી શકાય. સત્ય વાત તો જ્ઞ ની જાણે ભાવનગરના શાહ. દીપચદ છગનલાલે જ્ઞાનસાર ભાષા નામનો ઉપોદ્‌ઘાત બનાવ્યો છે તેમા લખે છે કે " જ્ઞાનસાર " ગ્રન્થ સવત્ ૧૭૩૮ અગાઉ લખ્યો હોય એવુ અનુમાન થઇ શકે છે. કેમકે શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ રચિત શ્રીપાલનો રાસ કે જે પૂર્ણ કર્યા પહેલા તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો તે રાસ યશોવિજયજી મહારાજે સવત ૧૭૩૮મા પૂર્ણ કર્યો, તે ગ્રન્થમા સર્વ સમૃદ્ધિ અષ્ટકનુ નામ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

" અષ્ટક સકલ સમૃદ્ધિની ઋદ્ધિ ઘટમાહે દાખીરે "

(ખડ ૪ ઢાલ ૧૨ ગાથા ૧૨–મુક્તિવિજયલેખિત.
ટબાવાળી–પ્રત)

મર્હુમ શ્રાવક દીપચદભાઇનુ આ અનુમાન બ-રાબર બધ બેસતું જણાતુ નથી. છાપેલા શ્રીપાલ

રાસમા અષ્ટક સકલ સમૃદ્ધિને ઠેકાણે અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની એ પદ કહ્યુ છે, અને અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની એ પદ બરાબર બધ બેસતું જણાય છે. શ્રીપાલ રાસના ટબામા અણિમા, લઘિમા આદિ અષ્ટસિદ્ધિઓ આત્મામા પ્રગટે છે તેમ જણાવ્યુ છે અને જ્ઞાનસારમાં જણાવેલુ સર્વ સમૃદ્ધિ અષ્ટક વાચતા માલુમ પડે છે કે તેમા આઠ જુદી સમૃદ્ધિયો છે, અને તેનો શ્રીપાલ રાસની સાથે કશો સબધ જણાતો નથી તેથી સર્વ સમૃદ્ધિ અષ્ટકની સાથે રાસમા કહેલી બીનાનો સંબધ ન બેસવાથી સવત્ ૧૭૩૮ પહેલા જ્ઞાનસાર બનાવ્યો હતો એમ કહેવામા કોઇ આધાર જણાતો નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજીની છેલ્લી ઉમરમા જ્ઞાનસારગ્રન્થના ઉદ્ગારો અતિશાન્તાવસ્થામા નીકળેલા હોવા જોઇએ અને તેને સસ્કૃતનો છેલ્લો ગ્રન્થ માનીને તેનો ભાવપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરવો જોઇએ.

શ્રીમદ્નો વિહાર ગુજરાત, માળવા, કાશી તરફનો દેશ, મારવાડ, મેવાડ, કાઠિયાવાડ,

શ્રીમદ્દનો વિહાર ચોમાસા અને તે કાળે જૈનોની સખ્યા

ચરોતર, ભરૂચ તરફનો નર્મદા-પ્રદેશ, સુરત તરફનો પ્રદેશ, ઈત્યાદિ સ્થળે થએલો જણાય છે.

યુવાવસ્થામા કાશીમા રહી વિદ્યા-ભ્યાસ કર્યો કાશીથી નીકળતા કાનપુર, આગ્રા, જેસલમેર, જોધપુર, વગેરે તરફ થઈને વા માળવામા થઇને ગુજરાત તરફ આવ્યા હોય એમ લાગે છે. ગુજરાત, કાઠિયાવાડ અને મારવાડના તીર્થોની યાત્રા-ઓ તેમણે કરેલી છે.

" વિમલાચલ નિત્ય વદીએ" એ સ્તવન તેમણે સિદ્ધાચલની ભક્તિથી બનાવ્યુ હતું " અબ મોહે એસી આય બની, શ્રી સખેશ્વર પાસ જિનેશ્વર " એ પદ તેમણે સખેશ્વરપાર્શ્વનાથના દર્શન કરતી વખતે બનાવ્યુ હતું તેથી તેઓ ચુઆલ દેશમા વિચર્યા હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. રાધનપુર પણ તેઓ પાસે હોવાથી ગયા હતા. પાટણ, અમદાવાદ, ખભાત અને સુરતમા તેમના ચોમાસા થયા હતાં. છેલ્લા વર્ષોમા

તેઓએ સુરતમા ઘણુા ચોમાસા કર્યા હતા સુરતમા તે વખતે નવ લાખ મનુષ્યોની વસ્તી ગણાતી હતી. ભરૂચ પાસે નીકોરા ગામ છે ત્યા તેઓ શેષકાલમા ઘણુા વખત સુધી રહેતા હતા. અદ્યાપિ પર્યંત ત્યા તેમને ભડાર છે પણ પુસ્તકો વિખરાઈ ગયા છે. સુરત-મા તેમણે સુરજમડનપાર્શ્વનાથના દર્શન કરીને તેમનુ સ્તવન બનાવ્યુ છે. હાલમા સુરજમડનપાર્શ્વનાથના દેરાસર પાસે દેવસુરગચ્છને ઉપાશ્રય છે ત્યા તેમણે ચો-માસા ર્યં હતા રાન્દેરમા તેઓ જ્યા ઉતરતા હતા તે ઉ ાશ્રય જૂને હાલ પણ છે. અમદાવાદથી સુરત પર્યન્ત છેલ્લા વર્ષોમા તેમને વિશેષ વિહાર થતો હતો

શ્રીમદ્દના સમયમા જૈનોની સખ્યા આશરે ૪૦ થી ૫૦ લાખ સુધીની હતી અને સાધુ સખ્યા ૮૦૦૦ થી ૦૦૦૦૦ સુધીની હતી અને સાધ્વીઓની સ-ખ્યા ૧૫૦૦૦ ની આશરે હતી.

કેટલાક જૈનોમા એવી કિંવદન્તી ચાલે છે કે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી કાળ કરીને દેવ થયા છે. તેમની

શ્રીમદ્દનુ દેવપણે ઉત્પન્ન થવુ અને તે સબધી ચમત્કાર

દેહેરી પાસે જઇને તેમનાં પદો ગાનાર કેટલાક ભોજકોને તેમણે યતિ-વેશમા દર્શન આપીને સંતુષ્ટ કર્યા છે ઘણા લોકોને તેઓ દર્શન આપેછે સત્ય તો જ્ઞાની જાણે પણ આવા મહા ધર્મધુરધર મુનિવરનો આત્મા ઉત્તમ દેવ અવતારને પામ્યો હોય એમ લેખકનો આત્મા ધારે છે.

ઉપસહાર

ગુર્જરસાહિત્યપોષક ધર્મસાહિત્યદ્વારા યુગપ્રધાન શ્રુત કેવલી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના જીવનચરિત્રની રેખા કિંચિત્ દોરવામા આવી છે, તેમાથી સજ્જનો હસ દૃષ્ટિવત્ સારભાગને ગ્રહણ કરો, એમ માર્થું છુ. શ્રીમદ્દના જીવનચરિત્રમાથી શ્રદ્ધા, ભકિત, જ્ઞાન, ચરિત્ર, વૈરાગ્ય, ધ્યાન, પરમાર્થ, ત્યાગ ઉપદેશ, દાન, લઘુતા, ધૈર્ય, ગુણાનુરાગ, સત્યકથન પરિસહ, સહનશકિત, વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયનુ અનેકાન્તપણે પ્રતિપાદન, લેખક શકિત, ગુરૂકૂળ વાસ

માન્યતા, ધર્મસેવા, આત્માનુ ધ્યાન, અધ્યાત્મવિલાસ, ધર્મનરક્ષકશક્તિ, વિશાળદૃષ્ટિ, વગેરે ઘણા ગુણો લેવાના મળે છે. જે માનવ બાંધવો તેમના ગ્રન્થોનુ પરિપૂર્ણ અધ્યયન કરે છે તેઓને તેમના હૃદયનો અનુભવ લેવામા અનુમાનોથી સામગ્રી સપ્રાપ્ત થાય છે, ને તેથી તેઓ શ્રીમદ્‌ના ગુણોનુ ગાન કરે છે. તથાસ્તુ ॐ शान्ति ३

મુકામ પાદરા વિ સવત્ ૧૯૬૮ ફાલ્ગુન વદિ ૧૨

લેખક-મુનિ બુદ્ધિસાગર

॥ શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી કૃત ॥

અથ યતિ ધર્મ બત્રિસી લિખ્યતે

ભાવયતિ તેહને કહો, જહા દશવિધ યતિધર્મ,
કપટ કિરિયામા માલ્હતા, મહીયા (મા?) બાંધે કર્મ ॥૧॥
લોકિક લોકોત્તર ખીમા, દુવિધ કહી ભગવત,
તેહમા લોકોત્તર ખીમા, પ્રથમ ધર્મ છે તત ॥૨॥
વચન ધર્મ નામે કહ્યો, તેહના પણ બહુ ભેદ,
આગમ વયણે જે ખીમા, તેહ પ્રથમ અપગ વેદ (અપ-
ખેદ ?). ॥૩॥
ધર્મ ખીમા નિજ સહજથી, ચદન ગધ પ્રકાર,
નિરતિચાર તે જાણીએ, પ્રથમ સૂક્ષ્મ અતિચાર. ॥૪॥
ઉપકારે અપકારથી,-લૌકિક વલી વિવાગ,
બહુ અતિચાર ભરી ખીમા, નહિ સયમને લાગ. ॥૫॥
બાર કષાય ખય કરી, જે મુનિ ધર્મ લહાય,
વચન ધર્મ નામે ખીમા, જે બહુ તીહા કહાય. ॥૬॥

મદ્દવ અજ્જવ મુત્તી તવ, પચ ભેદ ઈમ જાણ,
તિહા પિણ ભાવ નિયંઠને, ચરમ ભેદ પ્રમાણ. ॥૭॥
ઈહ લોકાદિક કામના, વિણ અણુમણ સુખયોગ,
શુદ્ધ નિર્જરા ફલ કહ્યો, તપ શિવ સુખ સયોગ. ॥૮॥
આસ્રવદ્વાર ને રૂંધીયે, ઈન્દ્રિય દડ કષાય,
સત્તર ભેદ સયમ કહ્યો, એહજ મોક્ષ ઉપાય. ॥૯॥
સત્ય સૂત્ર અવિરૂદ્ધ જે, વચન વિવેક વિશુદ્ધ,
આલોયણ જલ શુદ્ધતા, શૌચ ધર્મ અવિરૂદ્ધ. ॥૧૦॥
ખગ ઉપાય મનમે ધરે, ધર્મોપગરણ જેહ,
વર્જિત ઉપધિ ન આદરે, ભાવ અકિંચન તેહ. ॥૧૧॥
શીલવિષય મન વૃત્તિ જે, બ્રહ્મ તેહ સુપવિત્ત,
હોય અનુત્તર દેવને, વિષય ત્યાગનો ચિત્ત. ॥૧૨॥
એ દશવિધ યતિ ધર્મ જે, આરાધે નિત્ય મેવ,
મૂલ ઉત્તર ગુણ યતનથી, તેહની કીજે સેવ. ॥૧૩॥
અતર જતના વિન કિસ્યો, બાહ્ય કિરિયાનો લાગ;
કેવલ કચૂક પરિહરે, નિરવિષ હુએ ન નાગ. ॥૧૪॥

દોષ રહિત આહાર લીયે, મનમા ગારવ રાખ,
તે કેવલ આજીવિકા, સુયગડાગની સાખ ॥૧૫॥
નામ ધરાવે ચરણનુ, વિગર ચરણ ગુણ ખાણ,
પાપ શ્રમણ તે જાણિએ, ઉત્તરાધ્યયને પ્રમાણ. ॥૧૬॥
શુદ્ધ ક્રિરિયા ન કરી શકે, તો તું શુદ્ધિ ભાખ,
શુદ્ધ પ્રરુપક હુયે કરી, જિનશાસનથીતી રાખ ॥૧૭॥
ઉસ્સન્નો પિણ કરમરજ, ટાલે પાલે બોધ,
ચરણ કરણ અનુમોદના, ગચ્છાચારે સોધ ॥૧૮॥
હીણો પણ જ્ઞાને અધિક, સુદર સુરુચિ વિશાલ,
અલપાગમ મુનિ નહી ભલો, બોલે ઉપદેશ માલ.॥૧૯॥
જ્ઞાનવતને કેવલી, દ્રવ્યાદિક અહિનાણ,
બૃહત્કલ્પ ભાષ્યેવલી, સરખા ભાષ્યા જાણ. ॥૨૦॥
જ્ઞાનાદિક ગુણ મત્સરી, કષ્ટ કરે તે ફોક,
ગ્રન્થીભેદ પણ તસ નહી, ભૂલે ભોલા લોક. ॥૨૧॥
જ્યો જોહાર જવેહરી, જ્ઞાને જ્ઞાની તેમ,
હિણાધિક જાણે ચતુર, મૂરખ જાણે કેમ. ॥૨૨॥

આદર કીધે તેહને, ઉનમારગ થીર હોય,
બાહ્ય ક્રિયામત રાચજો, પંચાસક અવલોય. ॥૨૩॥
જેહથી મારગ પામીયે, તેહના સામો થાય,
પ્રત્યનીક તે પાપીયો, નિશ્ચે નરકે જાય ॥૨૪॥
સુદર બુદ્ધિપણે કર્યો, સુદર સર્વ ન થાય,
જ્ઞાનાદિક વચને કરી, મારગ ચાલ્યો જાય. ॥૨૫॥
જ્ઞાનાદિક વચને રહ્યા, સાધે જે શિવપથ,
આતમજ્ઞાને ઉજલો, તેહ ભાવ નિર્ગ્રન્થ. ॥૨૬॥
નિંદક નિશ્ચે નારકી, બાહ્યરુચિ મતિ અધ,
આતમજ્ઞાને જે રમે, તેહને તો નહિ બંધ. ॥૨૭॥
આતમ સાખે ધરમ જે, તિહા જનનું શુ કામ;
જનમન રંજન ધરમનું, મૂલ્ય ન એક બદામ. ॥૨૮॥
જગમા જન છે બહુ સુખી, રુચિ નહીં કો એક,
નિજહિત હોયે તિમ કીજીએ, ગ્રહી પ્રતિજ્ઞા ટેક ॥૨૯॥
દૂર રહીજે વિષયથી, કીજે શ્રુત અભ્યાસ;
સગતિ કીજે સતની હૂઈએ તેહના દાસ. ॥૩૦॥

સમતાસે લય લાઇએ, ધરી અધ્યાતમ રંગ,
નિંદા તજીએ પરતણી, ભજીએ સંયમચંગ. ॥૩૧॥
વાચક જસવિજયે કહી, યે મુનિને હિત વાત,
એહ ભાવ જે મુનિ ધરે, તે પામે શિવ સાત. ॥૩૨॥

ઇતિ શ્રી યતિધર્મ બત્રીશી સંપૂર્ણ.

